

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**PALİMPSEST OLARAK İÇ MEKANLAR: KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI
ÜZERİNE BİR OKUMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Amara KÖPRÜLÜ

İç Mimari Tasarım Anabilim Dalı

İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek Lisans Programı

TEMMUZ 2024

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**PALİMPSEST OLARAK İÇ MEKANLAR: KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI
ÜZERİNE BİR OKUMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Amara KÖPRÜLÜ
(418211001)**

İç Mimari Tasarım Anabilim Dalı

İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özge CORDAN

TEMMUZ 2024

ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY ★ GRADUATE SCHOOL

**INTERIORS AS PALIMPSEST: A READING ON CULTURAL HERITAGE
BUILDINGS**

M.A. THESIS

**Amara KÖPRÜLÜ
(418211001)**

Department of Interior Architecture

International Master of Interior Architectural Design Programme

Thesis Advisor: Prof. Dr. Özge CORDAN

JULY 2024

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 418211001 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Amara KÖPRÜLÜ, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "PALİMPSEST OLARAK İÇ MEKANLAR: KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI ÜZERİNE BİR OKUMA" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Özge CORDAN**

İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Şengül Öymen GÜR**

İstanbul Beykent Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet GÜN

İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **23 Mayıs 2024**

Savunma Tarihi : **1 Temmuz 2024**

aieme,

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans eğitimine başladığım günlerde “ne üzerine çalışmayı düşünüyorsun?” sorusuna verdiğim bir cümlelik yanıtın sonra beni, bugün birçok değerli bilgi edindiğim, okudukça geliştiğim ve daha fazlasını araştırmak için heves duyduğum bu yola beni sokan ve yolumu her zaman aydınlık tutan değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Özge Cordan’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

St. Pierre Han’daki alan gezisi için, plan çizimleri, alan fotoğrafları ve daha fazlasına ulaşmamı sağlayan İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Umut Almaç’a, Palimpsest üzerine gerçekleştirdiği semineriyle konu hakkında daha derin bir bakış açısı geliştirmemi sağlayan ve yazılarıyla ufkumu açan Prof. Dr. Şengül Öymen Gür’e ve savunma jürimde tezime sağladığı katkılardan dolayı Doç. Dr. Ahmet Gün’e çok teşekkür ederim.

Okurken bünyesine katıldığım Gönve Proje Tasarım ofisinin kurucuları, İç Mimar Gönül Ardal, Mimar Yelin Türer Evcen ve tüm ekip arkadaşlarıma, bana inandıkları, beni motive ettikleri ve bu yolda benden desteklerini esirgemedikleri için çok teşekkür ederim.

Mimarlık dahil tüm hayatın bir yolculuk olduğunu ve bu yolculukta önemli olanın seyirden keyif almak olduğunu dile getiren Stuttgart IMIAD program koordinatörü ve II. dönem proje hocam Prof. Andreas Kretzer’e, düzenlediği alan gezilerinde sunduğu felsefik bakış açısıyla beni derin düşünmeye yönelten sevgili hocam Prof. Eberhard Holder’e ve destekleriyle beni her zaman motive tutan tüm yakın arkadaşlarıma teşekkür etmek isterim.

Bugün, mimarlık disiplininin tüm zorluklarının farkındalığıyla büyümeme rağmen mesleğini seven bir İç Mimar olmamda, çalışkan kişiliği, dürüstlüğü, mesleğine olan adanmışlığı ve hepsinden öte bana olan sonsuz inancı ve sevgisiyle ilham kaynağım annem Y. Mimar Arzu Köprülü’ye, geçtiğimiz Ocak ayında kaybettiğim, beni büyüten sevgili babaannem Nermin Köprülü’ye, pozitifliği ve zekasıyla beni her zaman etkileyen babam Y. Şehir Plancısı Lebriz Köprülü’ye ve biricik abim Bogatay Köprülü’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu ne bir başlangıç, ne de bir son. Hafızama ve kalbime kazıdıkları, saklamayı seçtiğim her bir güzel izin yarattığı bütünle/palimpsestle yeni ufuklara doğru yolculuğuma devam ediyorum.

Mayıs 2024

Amara Köprülü
(İç Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
ÖZET	xvii
SUMMARY	xxi
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin Kapsamı.....	2
1.3 Tezin Yöntemi.....	3
2. KONU İLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE	5
2.1 Kültürel Miras Yapılarında Yeniden Kullanım.....	5
2.2 Palimpsest.....	12
2.3 Bölüm Sonucu	22
3. KÜLTÜREL MİRAS YAPILARINDA PALİMPSEST: ÖRNEK İNCELEMELERİ.....	25
3.1 Nürnberg Dokümantasyon Merkezi	26
3.2 Reichstag Parlamento Binası	29
3.3 Bodmin Jail Oteli	33
3.4 Gundeldinger Feld.....	37
3.5 Arap Camii	40
3.6 Santral İstanbul Enerji Müzesi	43
3.7 Popülist Bomontiada	46
3.8 Türk ve İslam Eserleri Müzesi	50
3.9 Bölüm Sonucu	54
4. VAKA İNCELEMESİ: GALATA ST. PIERRE HAN İÇİN BİR İÇ MEKAN ÖNERİSİ.....	59
4.1 Galata'nın Tarihçesi	60
4.2 St. Pierre Han	64
4.3 St. Pierre Han İçin Palimpsest Okumasına Dayalı Bir Yeniden Kullanım Önerisi	74
4.4 Bölüm Sonucu	81
5. SONUÇLAR	85
KAYNAKLAR	89
EKLER	99
ÖZGEÇMİŞ.....	107

KISALTMALAR

Bkz	: Bakınız
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites
IMIAD	: International Master of Interior Architectural Design / İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek Lisans Programı
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
NARA	: National Archives and Records Administration
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Yeniden kullanımda geçmiş anlamın durumları (Machado, 1976).....	15
Çizelge 2.2 : Örtük ve açık anlam sınıflandırmaları.....	19
Çizelge 2.3 : Gérard Genette'in oluşturduğu metinsel aşkınlık türleri.....	22
Çizelge 3.1 : Geliştirilen okuma çerçevesine dayalı olarak incelenen örneklerin palimpsest okuması	56
Çizelge 3.1 (devam) : Geliştirilen okuma çerçevesine dayalı olarak incelenen örneklerin palimpsest okuması	57
Çizelge 4.1 : Tez kapsamında geliştirilen okuma çerçevesinin iç mekan önerisinde uygulanması	82

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Kutsal Roma İmparatorluğu döneminde Nürnberg tasviri (URL-08).....	26
Şekil 3.2 : Nürnberg Dokümantasyon Merkezi (URL-11).....	27
Şekil 3.3 : Büyük sütunlu salonun içinden geçen gezi yolu kolajı.....	28
Şekil 3.4 : Cam gezi yolu (URL-13).....	29
Şekil 3.5 : Reichstag girişindeki yazı (URL-14).....	30
Şekil 3.6 : II. Dünya Savaşında ağır hasar gören Reichtag binası.....	30
Şekil 3.7 : Yenilenmiş kubbe (URL-17).....	31
Şekil 3.8 : Rus askerlerin yazdığı yazılar.....	31
Şekil 3.9 : Parlamento salonda bugünü ve geçmişi harmanlayan kolaj.....	32
Şekil 3.10 : Eski Bodmin hapishanesi (URL-22).....	34
Şekil 3.11 : a. Hapishanenin restorasyon öncesi iç mekanı (URL-24). b. Restorasyon sonrası iç görünüm (URL-25).....	34
Şekil 3.12 : Bodmin Jail Otel kapılar (URL-26).....	35
Şekil 3.13 : Bir zamanlar hücrede yatan mahkumun bilgileri (URL-28).....	36
Şekil 3.14 : Hapishane odasından lüks bir otel odasına dönüşen iç mekanda kolaj..	36
Şekil 3.15 : Eski Sulzer Burckhardt AG makine fabrikası (Binz vd., 2008).....	37
Şekil 3.16 : a.Kompleksin planı, b.Kompleksin içinde oluşturulan orta bahçe.....	38
Şekil 3.17 : a. Kompleksin içinde oluşturulan orta bahçe, b. Orta bahçedeki eski fabrika binasına ait bırakılan taşıyıcı elemanlar (A. Köprülü Arşivi).....	39
Şekil 3.18 : Kompleksin iç mekanlarında korunan yapı kabuğuna ve eski fabrikaya ait öğelerin siyah beyaz görsel üzerinde renkli gösterimi.....	40
Şekil 3.19 : Alçıyla kapatılmadan önce bir fresko.....	41
Şekil 3.20 : Tavan arasındaki freskolar (Çetinkaya, 2016).....	42
Şekil 3.21 : a.Arap Camii günümüz iç mekanı, b.Mekan-freskler ilişki kolajı.....	43
Şekil 3.22 : Silahtarağa elektrik santralinin 1920 yılındaki görüntüsü (URL-32)....	44
Şekil 3.23 : Müzeye dönüştürülen eski ve yeni kullanımlarını aktaran kolaj.....	45
Şekil 3.24 : a. Müzeye dönüştürülen binanın öncesi (URL-35). b.Restorasyon sonrası (URL-36).....	46
Şekil 3.25 : Bomonti'ye bira içmeye gelen insanlar.....	46
Şekil 3.26 : Popülist Bomontiada'da bulunan bira üretim kazanları (A. Köprülü Arşivi).....	48
Şekil 3.27 : a.Merdiven kovanında bulunan eski bir kazan, b.Eski çalışanlara ait dokümanlar (A. Köprülü Arşivi).....	48
Şekil 3.28 : Eski kazanı merkezine alan merdiven etrafında kurulan geçmiş-bugün etkileşiminin siyah beyaz görsel üzerinde renkli gösterimi.....	49
Şekil 3.29 : Hipodrom (kırmızı) ve İbrahim Paşa Sarayı (yeşil) (URL-41).....	50
Şekil 3.30 : a. Kazı alanındaki tonozlu geçit (Karaçay & Çiftçi, 2023), b. Kazıda ortaya çıkan geçidin müzede sergilenmesi (A. Köprülü Arşivi).....	51
Şekil 3.31 : Farklı kotlarda iç içe geçen palimpsest katmanlar kolajı.....	52
Şekil 3.32 : Tavan süslemeleri (A. Köprülü Arşivi).....	53
Şekil 3.33 : 1. Kat müze koridoru (A. Köprülü Arşivi).....	53

Şekil 4.1 : Buondelmonte'nin çizimiyle 1422 Konstantinopolis (İstanbul) planı (URL-44).....	60
Şekil 4.2 : a. Tarihi Galata surları, b. Sur duvarına yerleştirilmiş asalet arması (URL-46).....	61
Şekil 4.3 : a. Salt Galata, b. Bankalar Caddesi (A. Köprülü Arşivi).	62
Şekil 4.4 : a. Galata-Pera Tüneli (URL-48), b. Naum Tiyatrosu (URL-49).....	64
Şekil 4.5 : St. Pierre yapılar grubu (URL-50); pembe: Han, yeşil: Apartman, turkuaz: Eski Manastır, sarı: Kilise.	65
Şekil 4.6 : Fransız armaları (URL-51).	65
Şekil 4.7 : Restitüsyon evreleri: Dallegio'nun tanımlarıyla St. Pierre Han'ın oluşum süreci (Kösebay, 1996).....	67
Şekil 4.8 : a. Chénier'ye ait plaket (URL-46), b. Han içinde duvarda bulunan devşirme malzeme taş (A. Köprülü arşivi).....	68
Şekil 4.9 : Fransız Bankası bölümünde yer alan duvar boyaları (A. Köprülü Arşivi).	69
Şekil 4.10 : III. Kat'ta bulunan fiziksel izlerin fotoğrafları (A. Köprülü Arşivi).....	70
Şekil 4.11 : a.Osmanlı Bankası'na ait çizim (Eldem, 1997), b.Çizimin ait olduğu odanın fotoğrafı (A. Köprülü Arşivi), c. Çizimle aynı açıdan çekilmiş fotoğrafın kolajı.....	71
Şekil 4.12 : Mimarlık ofislerine dair isimler ve boyamalar (A. Köprülü Arşivi).....	71
Şekil 4.13 : Langas'ın çalışma odası olduğu düşünülen bölümdeki baykuş motifi (A. Köprülü Arşivi).	72
Şekil 4.14 : a. Fossati'nin Pera'daki ofisinin çizimi (Dadyan, 2022), b. Handa yer alan çapraz tonozlu bir oda fotoğrafı (A. Köprülü Arşivi).....	72
Şekil 4.15 : Muhteşem Kot markasına ait reklam afişi ve kira kontratı (URL-56). ..	73
Şekil 4.16 : Kot pantolon üretiminin yapıldığı atölye odasının fotoğrafları (A. Köprülü Arşivi).	73
Şekil 4.17 : St. Pierre Han I. Kat Planı'nda yeni işlev önerisi için seçili alanlar.	74
Şekil 4.18 : St. Pierre Han'da seçilmiş alanlarda görülen fiziksel izler.....	76
Şekil 4.20 : St. Pierre Han cehpe kolajı.	78
Şekil 4.21 : St. Pierre Han kesit kolajı.	78
Şekil 4.22 : St. Pierre Han kesit kolajı.	79
Şekil 4.23 : Bistro menü tasarımları.	80
Şekil 4.24 : St. Pierre Han kesit kolajı.	80

PALİMPSEST OLARAK İÇ MEKANLAR: KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI ÜZERİNE BİR OKUMA

ÖZET

Antik çağda yazı yazmak için kullanılan malzemelerin değerinin artması, mevcut parşömenlerin yeniden yazılmasına yol açmıştır. Farklı zamanlara ait farklı yazı katmanları içeren bu parşömenler için Yunanca “palimpsest” kelimesi kullanılmaktadır. Palimpsestlerin yeniden keşfedilmesi, 19. Yüzyıl’da kimyagerlerin geliştirdiği kimyasallarla, parşömenin üst katmanındaki yazıya zarar vermeden altında saklanan eski yazıların ortaya çıkarılması sağlanarak gerçekleşmiştir. Kavramın metaforlaşarak yaygın kullanımının başlangıcı olarak De Quincey’in 1845 tarihli “Suspiria de Profundis” kitabı gösterilmektedir. Süreç içinde palimpsest, sadece üst üste yazılmış bir parşömen değil, aynı zamanda tasarım disiplinleri de dahil olmak üzere sanat disiplinleri gibi pek çok alanda kullanılan bir metafor olmuştur. Şehirler, binalar ve iç mekânlar eski ve yeni anlam katmanları içeriyorsa birer palimpsest olarak yorumlanabilmektedir. Böylece eski ve yeni iç içe geçmiş bir halde kimlik kazanmaktadır.

Kültür, belirli bir grup veya topluluğun düşünce ve davranışlarını şekillendiren ve insanın tüm yaratımlarını kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimari eserler de güzel sanatların bir parçası olarak, kültürün en önemli yansımalarından biridir. Kültürel yapılar, sadece inşa edildikleri dönemin özelliklerini yansıtan tarihi belgeler olarak değil, aynı zamanda zamanın izlerini taşıyarak yeni anlamlar ve değerler kazanan eserlerdir. Kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri mekanlar, onlarla birlikte şekillenir ve yaşamlarının izlerini gelecek kuşaklara taşır. Bu doğrultuda tez çalışması, toplumların ortak hafızasını barındırmalarıyla yeniden kullanım çalışmalarında öne çıkan kültürel miras yapılarının iç mekanlarının palimpsest olarak okunmasına odaklanmakta ve yapısal bir analizden ziyade anlam temelli bir okuma çerçevesinin oluşturulmasını hedeflemektedir. İç mekanda palimpsest üzerine şekillenen çalışmanın literatür bölümünde kültür, kültürel miras, koruma ve yeniden kullanım ile ilgili olarak literatüre dayalı bilgiler verilmekte ve palimpsest kavramı ve kavramın farklı disiplinlerdeki izdüşümleri üzerinde durulmaktadır.

Kültürel miras yapıları ekseninde daha derin bir kavrayış ve bütüncül bir okuma yapmak adına, üç adımlı bir okuma çerçevesi geliştirilmiştir. İlk olarak, Machado'nun (1976), binaların uyarlanarak yeniden kullanımının “korunmuş”, “dönüştürülmüş” veya “reddedilmiş” olarak sınıflandırıldığı “Old Buildings as Palimpsest” makalesi, yeni ile harmanlanmış eski binalarda palimpsest okuması için kullanılmıştır. Bu adımda eski (geçmiş) anlamların nasıl ele alındığı incelenmektedir. İkinci olarak, bireye, duruma ve zamana göre değişen anlam, Merleau-Ponty, Lang, Grice ve Gendlin'in fenomenolojik tanımlarından yola çıkarak örtük ve açık anlam olarak gruplanmıştır. Son olarak, Gérard Genette'in (1982) “Palimpsestes” adlı kitabında açığlanan ve ‘metinlerarasılık’, ‘yan metinsellik’, ‘yorumsal üst metinsellik’, ‘ana

metinsellik' ve 'üst metinsellik' olarak sınıflanan beş metinsel aşkınlık türü, iç mekânın içerdiği yeni (şimdiki) ve eski (geçmiş) anlam katmanları arasındaki ilişkiyi açıklamak için incelenmiştir. Geliştirilen okuma çerçevesi, çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda, Dünyadan ve Türkiye'den önemli tarihsel geçmişe sahip ve yeniden kullanım yoluyla yeni işlevler verilerek kullanılmaya devam eden sekiz kültürel miras örneği, okuma çerçevesini örneklemek, detaylandırmak ve proje aşamasında araştırmaya dayalı bir perspektif geliştirmek amacıyla geliştirilen palimpsest okuma çerçevesine göre incelenmiştir. Dünyadan seçilen kültürel miras örneklerini; Almanya'dan Nürnberg Dokümantasyon Müzesi ve Raichtag Parlamento Binası, İngiltere'den Bodmin Jail Oteli ve İsviçre'den Gundeldinger Feld kompleksi oluşturmaktadır. Türkiye'den seçilen dört örnek; İstanbul'da yer alan Arap Camii, Santral Enerji Müzesi, Popülist Bomontiada ve Türk ve İslam Eserleri Müzesidir. Tüm örneklerin iç mekânı dair palimpsest okumaları yapılmış ve kolaj çalışmalarıyla görselleştirmeler yapılarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır. İncelenen örneklerde, ulusal ve uluslararası örnekler arasında geçmiş anlam ve palimpsest katmanlarının deşifre edilmesi açısından bir fark bulunmamaktadır. Mekândaki farklılıkları ortaya çıkaran temel unsur, yapıların geçmiş hikâyeleridir. Değerlendirilen birçok örnekte geçmişin anlamı korunup dönüştürülürken, geçmişin reddedildiği örneklere nadiren rastlanmaktadır. Ayrıca açık anlam örtük anlama göre ön plandayken, geçmişle mesafeli bir ilişki kuran yan metinsellik, diğer metinsel aşkınlık türlerine göre daha az yaygındır.

Çalışmanın vaka incelemesinde, İstanbul Galata'da bulunan St. Pierre Han için geliştirilen çerçeveye göre bir okuma yapılmış ve deşifre edilen palimpsest katmanlarına göre yapının bir bölümüne yeni işlev ile birlikte bir iç mekân tasarım önerisi geliştirilmiştir. Bu bölümde öncelikle yapının bulunduğu Galata semtinin tarihi, kültürel dokusu ve çok katmanlı yapısı incelenmiştir. Galata'nın süreç içindeki değişimiyle birlikte St. Pierre Han da farklı kullanımlara, kullanıcılara ev sahipliği yapmış ve farklı hikâyelere tanıklık etmiştir. Mevcut durumun analizi ve iç mekânı uygun işlev ve müdahalelerde bulunan tasarlama sürecinde, eski binaların yeniden kullanımında tasarım sürecini yönlendiren ve özgün değeri yaratan geçmiş-bugün ilişkisinin kurgulanması sağlanmıştır.

Çalışma sonuçlarına göre incelenen örneklerde, koruma ve dönüştürme genellikle birlikte ve yaygın, ancak geçmişin reddedilme durumu ise ideolojik çatışmalar nedeniyle yalnızca iki örnekte görülmüştür. Geçmişin korunması, dönüştürülmesi veya reddedilmesiyle ilişkili örtük ve açık anlamlar, geçmiş anlamların değerlendirilmesinde ve mekânların özgün değerlerinin ortaya çıkarılmasında rol oynamıştır. Örneklerde, açık anlamın örtük anlamdan daha yaygın olduğu görülmüştür. Yapı veya yapı komplekslerinin geçmişten kalan hikâyelerinin günümüz hikâyeleriyle uyumuna ve barındırdıkları geçmiş izlerin korunma derecesine bağlı olarak metinsel aşkınlık türleri farklılık göstermektedir. Metinsel aşkınlık türleri ile geçmişin korunmuş, dönüştürülmüş veya reddedilmiş olması arasında tutarlı bağlantılar olup olmadığını belirlemek için daha fazla örnek incelenmesi gerekmektedir. Okuma çerçevesini oluşturan tüm adımların, bazı örneklerde birlikte gerçekleşebildiği gözlenmiştir. Bir örnek hem korunmuş, hem dönüştürülmüş hem reddedilmiş olabilmekte ya da birden fazla kategori içerisinde yer bulabilmektedir.

Bu çalışmada geliştirilen palimpsest okuma çerçevesinin, kültürel miras yapılarının dönüştürülmüş, reddedilmiş veya korunmuş iç mekânların palimpsest olarak yeniden

okunması / yorumlanması / tasarlanmasına ve eski ve yeni bölümleri arasındaki açık ve örtük anlam katmanlarının bütüncül bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ayrıca okuma çerçevesi, tasarımcılara, akademisyenlere, eğitmenlere ve öğrencilere, eski ve yeni arasındaki ilişkiye dayalı olarak eski binaların uyarlanarak yeniden kullanımının tasarlanması ve mevcut yapı ile ilişki içinde yeni anlam katmanları yaratılması için olanak sağlayacaktır. Tasarım stüdyolarında, okuma çerçevesi kapsamında bir analiz ve tasarlama edimi gerçekleştirilebilir. Okuma çerçevesi iç mimarlık veya diğer disiplinler bilgilerinin katkısı ve katılımı ile gelecekteki akademik çalışmalar ile geliştirilebilir.

INTERIORS AS PALIMPSEST: A READING ON CULTURAL HERITAGE BUILDINGS

SUMMARY

The increase in the value of materials used for writing in antiquity led to the rewriting of existing scrolls. The Greek word “palimpsest” is used for these parchments that contain different writing layers from different times. The rediscovery of palimpsests occurred in the 19th century when chemists developed chemicals that could reveal the older writings beneath the top layer without damaging it. The widespread use of the term as a metaphor began with Thomas De Quincey's 1845 book “*Suspiria de Profundis*”, particularly the chapter “The Palimpsest”. Palimpsest is not only a scroll written on top of one another, but also a metaphor used in many fields such as art disciplines including design disciplines. Cities, buildings, and interior spaces can be interpreted as palimpsests if they contain old and new meaning layers. Every new layer built upon the past forms a new stratum, thus intertwining the old and new to create a composite identity.

Culture emerges as a concept that shapes the thoughts and behaviors of a particular group or community, encompassing all human creations. As a part of the fine arts, architectural works are among the most significant reflections of culture. Cultural structures are not only historical documents reflecting the period in which they were built but also artifacts that acquire new meanings and values over time. Spaces where people live shape themselves alongside their inhabitants and carry traces of their lives to future generations. In this context, the thesis focuses on cultural heritage buildings that stand out in adaptive reuse projects by preserving the collective memory of societies.

The thesis centers on the re-reading of these buildings as palimpsests within interior spaces, aiming for a meaning-based interpretative framework rather than a structural analysis. The literature review in the study elaborates on the formation and development processes of concepts such as culture, cultural heritage, conservation, and adaptive reuse, followed by the concept of the palimpsest and its evolution across different disciplines.

The unique value of the study lies in its reading framework based on three analytical steps. First, Machado's (1976) article “Old Buildings as Palimpsest”, which classifies the adaptive reuse of buildings as “preserved”, “transformed”, or “rejected” is employed for palimpsest reading in buildings where the old is blended with the new. At this step, the treatment of old (historical) meanings is being analyzed. Second, meanings that vary according to individual, situation, and time are grouped into implicit and explicit meanings based on phenomenological definitions by Merleau-Ponty, Lang, Grice, and Gendlin. These two groups elucidate how the preservation, transformation, or rejection of the old is perceived by individuals. Finally, the five types of ‘transtextuality’ described in Gérard Genette's (1982) book “Palimpsests” have been examined. Transtextuality is defined as the elements that directly or

indirectly relate a text to other texts. The five types of transtextuality, classified as ‘intertextuality,’ ‘paratextuality,’ ‘metatextuality,’ ‘hypertextuality,’ and ‘architextuality,’ have been examined to explain the relationship between the new (present) and old (past) layers of meaning within the interior spaces. The developed reading framework constitutes the original contribution of the study.

Based on this framework, eight cultural heritage buildings with significant historical backgrounds from around the world and Turkey have been evaluated. The case study was conducted to illustrate and elaborate on the reading framework and to develop a research-based perspective for the project phase. The selected examples from the world include the Nuremberg Documentation Center and Reichstag Parliament Building from Germany, the Bodmin Jail Hotel from England, and the Gundeldinger Feld complex from Switzerland. The four examples chosen from Turkey are the Arap Mosque, Santral Energy Museum, Popülist Bomontiada, and the Turkish and Islamic Arts Museum, all located in Istanbul. Palimpsest readings of all examples related to the interior space were conducted based on the literature-derived framework, supported by collage works, and the findings were presented in tabular form.

In the case study section, the St. Pierre Han in Istanbul's Galata district was read according to the proposed framework, and an interior design proposal was developed based on the deciphered palimpsest layers. This section first examines the historical and cultural fabric of the Galata district and its multi-layered structure. Galata, a cosmopolitan trade center bearing traces from many empires and hosting the Genoese colony and Western culture for many years, has undergone significant changes. St. Pierre Han, which has hosted various stories alongside the transformation of Galata, was built in 1771 and used by French and Ottoman banks, consulates, embassies, trade offices, and later workshops for electrical materials, paint, and metal furniture by the 20th century. Restoration began with an agreement between the Dominican Society, the Istanbul Metropolitan Municipality, and Bahçeşehir Uğur Education Institutions and is currently ongoing. A project was developed for a section of the building to be used as the Bahçeşehir Conservatory, and an interior design proposal was made based on the palimpsest readings of the interior spaces. Both the analysis of the current situation and the interior design proposal utilized the reading framework developed in the literature section. Thus, the steps of the palimpsest-based reading framework created within the scope of the thesis directed the design process in the adaptive reuse of old buildings and structured the relationship between past and present that creates unique value.

The analyses have revealed that preservation and transformation are generally observed together, whereas the rejection of the past, due to ideological conflicts, was found in only two examples. Implicit and explicit meanings associated with the preservation, transformation, or rejection of the past played a role in the evaluation of past meanings and the identification of the unique values of the spaces. Explicit meanings were found to be more prevalent than implicit ones in the examples studied. Metatextuality types further detailed the palimpsest reading of the interior spaces. The alignment of the historical narratives of the structures or complexes with contemporary narratives and the extent to which historical traces were preserved resulted in variations in the types of metatextuality. The study emphasizes the need for further examples to be examined to determine if there are consistent connections between the types of metatextuality and the preservation, transformation, or rejection of the past.

The implicit and explicit meanings associated with the preservation, transformation, or rejection of the past have proven instrumental in evaluating the layers of interior spaces. These evaluations have contributed to identifying the distinct features of the structures. The types of transtextuality have added a third dimension to the assessment of interior spaces as palimpsests, thereby enriching the analysis. These types of transtextuality hold potential for further development in future studies. Additionally, it has been observed that all the headings forming the reading framework can occur together in some cases. An example can be preserved, transformed, and rejected simultaneously, or it can fall into multiple categories. To determine if there is a consistent connection between types of transtextuality and the implicit or explicit preservation, transformation, or rejection of the past, more examples need to be examined.

In this regard, re-reading, interpreting, and designing interiors as palimpsests can be said to contribute to a holistic understanding of the layers of meaning between the old and new parts of cultural heritage buildings. The study, through the proposed reading framework, will aid in understanding the deeper meaning of the built environment. Furthermore, this reading framework will provide designers, academics, and students with the means to design the adaptive reuse of old buildings based on the relationship between the old and the new and create new layers of meaning in relation to the existing ones.

1. GİRİŞ

Kişinin parçası olduğu topluluk sayesinde kazandığı ilim, inanç, etik, sanat, örf ve adet ve yeteneklerin bir bütünü olan kültür, toplumsal bir kavramdır (Tylor, 1871; Turan 1990’da atıfta bulunulduğu gibi). Uzun yıllar içinde oluşan ve devinimsel olan kültür kalıtsal olma özelliğini bir nesilden diğer nesle aktararak gerçekleştirir. Kültürün kişinin doğuştan edindiği bir yapıya sahip olmaması, onun korunmasını ve aktarılmasını tarih boyunca önemli kılmıştır. Kültür ve uygarlık kavramı genellikle birlikte ele alınmaktadır. Toplumların geçmişlerine dair birikimlerini yansıtan ve onları uygar kılan unsurları mimari eserlerde görürüz. Kültürel mirasın önemli bir parçası olan tarihi yapılar, toplumların kültürlerini gelecek nesillere aktarmak ve kimliklerini korumak amacıyla yeniden kullanılmaktadır.

20. yüzyılda yaygınlık kazanan yeniden kullanım¹ (adaptive re-use), tarihi, kültürel, simgesel, psikolojik vb. belirli özellikleri olan yapıları, şimdiki zamanın koşullarına uygun hale getirmek olarak açıklanabilir. Yeniden kullanım üzerine Cantacuzino, Machado, Stone, Brooker ve Lanz gibi birçok mimar farklı yaklaşımlar geliştirmiştir (Özcan, 2020). Machado (1976), eski binaların yeniden kullanımı için yapıya uygulanan fiziksel müdahalelere odaklanmak yerine, onların sahip olduğu karakteristik özelliklerin açığa çıkarılmasını savunur. Bu amaçla edebiyat eleştirisinden esinlenerek, 1976’da yayımlanan “the Old Buildings as Palimpsest” (Palimpsest Olarak Eski Yapılar) makalede, eski binaları geçmişin “korunmuş”, “dönüştürülmüş” ya da “reddedilmiş” olduğu bir “palimpsest”² olarak yorumlar (s.49). Machado’ya esin kaynağı olan edebiyat eleştirisinde, palimpsest üzerine çalışmalarıyla öne çıkan isim Gérard Genette’dir (1982).

¹ Yeniden kullanım sözcüğü, İngilizce dilinden “adaptive re-use” olarak çevrilmiştir.

² Yunanca ‘palin’ ve ‘psestos’ yani ‘yeniden’ ve ‘kazınmış’ kelimelerinin birleşiminden oluşan Palimpsest sözcüğü, eski Mısır’da değerli olduğu için üzerine tekrar tekrar yazılan kâğıt için kullanılmaktadır (Apaydın, 2019; Cordan, 2019; Gür, 2002).

Her iki çalışmada da palimpsest bir metafor³ olarak kullanılmıştır. Palimpsestin bir metafor olarak kullanımı zaman ve hafıza kavramlarıyla ilişkilidir. Edebi metinler, kentler ve binalar gibi iç mekanların da palimpsest olarak ele alınması bir metafordur. Böylece, eskinin üzerine eklenen her yeni izle birlikte şekillenen bütün, yeni ve çok katmanlı bir anlam kazanır.

Bu tez çalışmasında, kültürel miras yapıları özelinde ve iç mekanda palimpsest odağında, anlam temelli daha derin bir kavrayış ve bütüncül bir okuma yapabilmek adına üç adımlı bir okuma gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Birçok disiplinde metafor olarak kullanılan palimpsest kavramını odağına alarak iç mimarlık ve iç mekan perspektifinde bir okuma çerçevesinin geliştirilmesi, bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda tez çalışmasının araştırma soruları şunlardır: Mevcut iç mekanların anlam temelli palimpsest katmanları nasıl deşifre edilebilir ve okunabilir? Geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki anlam katmanları ne tür ilişki(ler) barındırmaktadır?

1.1 Tezin Amacı

Bu tez çalışması, kültürel miras yapılarını palimpsest olarak ele alarak, iç mekanların anlam temelli bir perspektiften yeniden okunmasına odaklanmaktadır. Geçmiş ve şimdi arasında, açık ve örtük anlam katmanların deşifre edilmesine dayalı bu okuma çerçevesi, üç adımdan oluşmaktadır. Böylece, iç mekandaki farklı katmanların oluşturduğu bütünü anlamak adına bir okuma çerçevesi geliştirilmesi hedeflenmiştir. Tez çalışmasının örnek incelemesi bölümünde, geliştirilen çerçeve üzerinden bir okuma yapılmıştır. Tez çalışmasının vaka incelemesi bölümünde ise, St. Pierre Han'ın iç mekanda palimpsest okumalarına dayalı bir iç mekan önerisi geliştirilmiştir.

1.2 Tezin Kapsamı

Tez çalışması, uygulamalı ve teorik çalışmaları içermekte ve beş bölüme ayrılmıştır:

Birinci bölümde; tez çalışmasının amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmaktadır.

³ Metafor, iki olgu arasında yakalanan benzerlikten yola çıkan ve kişinin algısına göre şekillenen bir kavramdır (Şahan, 2017).

İkinci bölümde; kültürel miras yapılarında yeniden kullanım ve palimpsest kavramı yer almaktadır. Palimpsest kavramı anlamı, gelişimi, mimarlık disiplinindeki yeri ve metinsel aşkınlık türleri olarak incelenmiş ve palimpsest kavramının örtük ve açık (explicit ve implicit) anlamları iç mimarlık disiplini çerçevesinde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Dünya ve Türkiye’den önerilen okuma çerçevesine uygun sekiz örnek; geçmişin anlamlarının korunmuş, dönüştürülmüş ya da reddedilmiş olması durumları, bu durumların örtük ya da açık anlam ifadeleri ve eski-yeni anlam ilişkisinin metinsel aşkınlık türleri üzerinden açıklanmasına dayalı olarak geliştirilen okuma çerçevesine göre analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde; öncelikle Galata’nın ve St. Pierre Han’ın tarihine ilişkin literatür araştırması sunulmuştur. Ardından, St. Pierre Han’ın tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümler, aldığı ekler, yeni kullanımlar, kullanıcılar ve hikayesi, tez kapsamında geliştirilen okuma çerçevesine göre ele alınmış ve elde edilen veriler ışığında, hanın içerisinde belirlenen bir bölüm için yeniden kullanım önerisi geliştirilmiştir.

Beşinci bölümde; tezin sonuçları, kısıtları ve gelecek çalışmalara ilişkin etki ve önerileri üzerinde durulmuştur.

1.3 Tezin Yöntemi

Tez çalışmasının yöntemi, hem teorik hem de uygulamalı çalışmalara dayalıdır⁴. Çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan literatür incelemesi, mimarlık, iç mimarlık ve edebiyat disiplinlerini kapsamaktadır. Yeniden kullanımı gerçekleştirmiş ulusal ve uluslararası kültürel miras yapısı örnekleri, literatür tabanlı kaynak taramasının yanı sıra İstanbul’da bulunan örnekler ile İsviçre’de bulunan Gunderdinger Feld alansal gözleme dayalı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Örnek değerlendirmelerinde, kolaj anlatımlarına dayalı görselleştirmeler yapılmıştır.

Vaka incelemesi için seçilen St. Pierre Han ve bulunduğu semt olan Galata’nın tarihine ve gelişimine dair yapılan araştırma, literatüre dayalı belge taramaları yoluyla yapılmıştır. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin mekanda yürütülen

⁴ İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne bağlı, “İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek Lisans Programı-IMIAD”, Almanya, İsviçre, Hindistan ve Türkiye’de bulunan dört üniversitenin İç Mimarlık Bölümleri tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. İTÜ IMIAD programının üçüncü döneminde, tez danışmanının yürütücülüğünde, öğrencinin tez konusuyla ilişkili bir proje çalışması gerçekleştirilmektedir.

restorasyon çalışmaları üzerine hazırladığı video sunumdan yararlanılmıştır. St. Pierre Han'ın i mekanlarına dair fotoğraflama, gözlem, teknik çizim ve bilgiler, İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek lisans Programı (IMIAD)'ın üçüncü döneminde, Interior Architecture Project III dersi kapsamında tezin yazarı tarafından gerçekleştirilen alan gezisinden elde edilmiştir. Geliştirilen okuma çerçevesine dayanarak St. Pierre Han için iç mekanda palimpsest okuması yapılmış, bulgular kolaj çalışmaları yardımıyla değerlendirilmiş ve önerilen tasarıma araştırma temelli veri sağlanmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ TEORİK ÇERÇEVE

20. Yüzyılın son on yılı ve 21. Yüzyılın ilk çeyreklik diliminde gittikçe artan öneme sahip olan kültürel miras yapılarında yeniden kullanım; restorasyon, mimarlık gibi disiplinlerin yanısıra iç mimarlık alanında da hem teorik hem pratik alanda önemli bir araştırma ve uygulama alanıdır. Bu bölümde; “kültürel miras yapılarında yeniden kullanım”, “palimpsest” kavramı, palimpsest kavramının “örtük ve açık”⁵ anlam boyutlarını açığa çıkartmak ve palimpsest kavramını edebiyat eleştirisi kuramlarından biri olan metinsel aşkınlık⁶ türleriyle derinleştirmeye dayalı olarak ilgili literatür araştırılmış, böylece örnek incelemeleri ve vaka çalışması için teorik alt yapı oluşturulmuştur.

2.1 Kültürel Miras Yapılarında Yeniden Kullanım

İnsanoğlu hafızası, öğrenme kapasitesi, hayal kurabilmesi ve düşünebilmesi gibi özellikleriyle doğadaki diğer tüm canlılardan ayrılmaktadır. Çevresine karşı oluşturduğu yaşam çemberi içinde devamlılığını sağlayabilmek adına stratejiler geliştirip yapılı bir çevre kurmasının yanı sıra bilgi ve deneyimlerini nesilden nesile aktarmanın türlü yollarını geliştirmiştir. Toplumların yaşayış ve algılama biçimi ile özdeşleşen “kültür” kavramı, Fransız yazar Voltaire tarafından Fransız Devrimi öncesinde, “insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesini” ifade etmek amacıyla kullanılmıştır (Alakuş, 2004). Latince ekip biçmek anlamına gelen “cultura” sözcüğü, Türkçe’ye kültür olarak çevrilmiş ve Cumhuriyet döneminde Ziya Gökalp tarafından kültür ile aynı anlama gelen Arapça kökenli “hars” kelimesiyle özdeşleştirilmiştir (Turan, 1990). Türk Dil Kurumu’nun tanımına göre kültür: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün madde ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü”dür (URL-1). Toprağın ekilip biçilmesi için süreç boyunca geliştirilen yöntemler, harcanan zaman ve fiziki

⁵ İngilizce, sırasıyla “implicit” ve “explicit” sözcüklerinden çevrilmiştir.

⁶ İngilizce, “transtextuality” sözcüğünden çevrilmiştir.

emek, sonucunda ortaya çıkan besleyici ürün, oluşan yapılı çevre ve gelecek nesiller üzerine kurulan uygarlıklar, kültürü temel olarak tanımlamaktadır. Eagleton (2000) kültür kavramının tabii büyümeye ilişkin kökeninden dolayı onun, yapay ile doğal olan; insanın dünyaya yaptıkları ile dünyanın insana yaptıkları arasında bir diyalektik yarattığını belirtmektedir.

Rapoport (1980) kültürün, idealleri somutlaştıran ve kültürlenme yoluyla grup üyelerine aktarılan bir dizi değer ve inanca sahip bir grup insanla ilgili olduğunu belirtmektedir. UNESCO'nun tanımına göre ise kültür sadece sanat ve edebiyatı değil, yaşam tarzlarını, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da kapsayan, toplumun veya bir sosyal grubun ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünüdür (URL-2). Kısaca kültür, belirli bir grubun veya toplulukların algılama ve davranış biçimlerini etkileyen ve insanoğlunun tüm üretimlerine ilişkin kapsayıcı bir kavramdır. Güzel sanatların içerisinde yer alan mimari üretimler de kültürün en önemli göstergelerinden biridir.

Her çağda toplumlar, gelecek nesillere bilgi aktarmak ve kendilerinden izler bırakmak amacıyla kültürlerini koruma eğilimi göstermektedir. Yapıldığı şekilde bugüne ulaşabilen çok az sayıda anıt olmasından yola çıkarak, restorasyon tarihini çok gerilere, yapı sanatının başlangına kadar geri götürmek mümkündür (Ahunbay 2023). 18. Yüzyıl'da sanayileşmenin artması, toplumda artan eleştiriler, mutlak monarşiyi sınırlama talepleri, toplumsal eşitlik arayışı ve siyasi temsil, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (4 Temmuz 1776) ve 1789 Fransız Devrimi gibi faktörlerle birlikte yeni bir dönem başlatmıştır (Jokilehto, 1986). 18. Yüzyıl sonuna doğru Avrupa'da Ulus devlet kavramının öne çıkmasıyla, geçmişe dair kültür varlıkları üzerine çalışarak belgeleme, kendilerini tanımlama ve korumaya alma çabaları zamanla artmıştır. 19. Yüzyıl'da koruma kavramı bir adım daha ilerlemiş ve kültür varlıklarının nasıl onarılacağına dair bilimsel yöntemler geliştirilmeye başlamıştır (Ahunbay, 2023). Böylece geçmişle günümüz onarımlarının arasındaki en temel farklardan biri olan kuramsal bakış açısı ortaya çıkmıştır.

Fransız Devrimi'nin ardından harabeye dönüşen ve toplumun üstte yer alan katmanlarını simgeleyen saray, şato, kale, kilise gibi Ortaçağ yapıları, 19.yüzyılın ortalarına doğru kültürel miras kavramının içeriğini oluşturmuşlardır. Yapılan düzensiz onarım çalışmalarını bilimsel bir çerçeve oluşturmak amacıyla onarım adına ilk uygulamalar, "Üslup birliği"nin öncüsü Eugène Emmanuel Viollet le Duc

tarafından gerçekleştirilmiştir (Cordan, 2019). O'na göre başka bir çağdan kalan yapıyı restore etmek demek, yapının tüm özellikleri ile ait olduğu çağa göre onarılmasını gerektirmektedir. Farklı zamanlarda farklı tekniklerle birçok kez onarım görmüş olan yapıların, ilk yapıldıkları haline dönüştürülmesi adına yapılan restorasyon çalışmaları yapılarda büyük hasarlara sebebiyet vermiştir (Ahunbay, 2023). Benzer şekilde İngiltere'de Sir Gilbert Scott'un onarım adına yaptığı çalışmalar, özellikle de Westminster Abbey'nin onarımı sırasında yapıdaki geç dönem eklerini tamamen kaldırması büyük eleştirilere yol açmıştır (Jordan, 1980). Böylece, zamanın yapılara kazandırdığı katmanların yıkılıp, yapının ait olduğu dönemin estetik ve strüktürel anlayışına göre onarılmaya çalışmasına antitez olarak "romantik görüş" ortaya çıkmıştır. Romantik görüşü savunanlar arasında öne çıkan İngiliz ressam ve sanat eleştirmeni John Ruskin, yapılardaki ekleri kaldırmayı ve hiçbir zaman tam emin olunamayacak ilk üsluba göre onarım yapılmasını hedefleyen üslup birliği yerine, yapıların o güne ulaştıkları biçimiyle korunması adına yapılara hiçbir müdahalenin yapılmaması gerektiğini savunmuştur (Özcan, 2022). Anti-restorasyon olarak da adlandırılan romantik görüşün temelinde, sanat yapıtının dokunulmazlığı ilkesi yer almaktadır (Ahunbay, 2023).

Tarihi çevrenin ve tarihi yapıların onarımı ile ilgili bu iki görüşün ardından, İtalya'da 19. Yüzyılın sonunda "Tarihi Restorasyon" kuramı ortaya çıkmıştır. Üslup birliğinden farklı olarak Tarihi Restorasyon kuramında geçmiş arşivlere ve belgelere dayandırılmayan hiçbir çalışmanın yapılmaması amaçlanmıştır. Çağdaş Restorasyon kuramının öncüsü İtalyan Mimar Camillo Boito'ya göre, "anıtlar önemli tarihi belgelerdir ve üzerinde yapılan değişiklikler yanıltıcı etkilere sebep olabilir" (Kara & İşleyen, 2018, s. 85). Yenileme elzem olsa bile müdahale en aza indirilmelidir. Geçmiş döneme ait ekler, niteliklerine göre değerlendirilip bu değerlendirme sonucuna göre korunmalıdır. Yapılan müdahalelerin belirgin olması gerektiği gibi yapıda görsel bütünlük ve biçime saygı duyulmalıdır. Bina üzerinde gerçekleştirilen tüm müdahale işlemleri rapor, çizim ve görselleştirmelerle belgelenmelidir (Ersen, 2015). Boito'nun gelişiminde öncü olduğu çağdaş restorasyon kuramını benimseyen Gustavo Giovannoni'nin katkılarıyla bu kuram, 1931 Atina Konferansı'nda uluslararası kitlelerce tartışılmış ve özümsemiştir.

20. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru iki büyük ve yıkımlı savaş geçirmiş olan Avrupa ülkeleri, geçmişin belgesi niteliğindeki kent kimliklerini yeniden oluşturmak

ve aidiyet duygusunu temin etmek adına, çağdaş restorasyonun önerdiği sağlamlaştırma ilkeleri yerine yeniden yapım (rekonstrüksiyon) uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir (Diefendorf, 1989). İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini takiben 1945 yılında insanlığın barış ihtiyacına cevap vermek adına UNESCO (The United Nations organization for Education, Science and Culture) kurulmuştur (URL-3). Kuruluşun temel ilkesi olarak, işlevini belli ölçülerde yitiren Atina Konferansı ilkelerinin geliştirilmesi adına, 1964'te II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi düzenlenmiş ve 16 maddeden oluşan "Venedik Tüzüğü" oluşturulmuştur. Bu tüzükle beraber önceleri yapı ölçeğinde tanımlanan tarihi anıt kavramı, zamanın geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserlerden kent ölçeğine kadar genişletilmiştir (Ahunbay, 2023).

Kültürel olarak nitelendirilen yapılar, sadece yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtan tarihi belgeler olarak değil, zamanın patinasını üzerine giyerek yeni anlam ve değerler yüklenen eserlerdir. 1976'da UNESCO tarafından anıt kavramının yerini, onunla birlikte kültürel geleneklerle ilgili tüm maddi varlıkları kapsayan "kültürel varlık" söylemi almıştır (URL-4). Erder'e (2022) göre, korunacak öğeleri "miras ve emanet" gibi katı bir nesne olarak değil, "yaşayan bir varlık" olarak düşünmemiz ve kullanmamız doğrudur (s.14). Farklı medeniyetlerin sanat yaklaşımları, bilim-teknik seviyesi ve sosyal hayatı üzerine elle tutulur eşya ve yapıtları kapsayan kültürel varlık kavramı, taşınır kültür varlıkları ve taşınmaz kültür varlıkları olarak iki kategoride incelenmektedir. Buna göre taşınır kültür varlıkları, resim, heykel, ikona, seramik kaplar, çini, cam, metal, deri eşya, dokumalar, mobilya, mücevher, sikke, elyazması kitap gibi sanat eserlerinin yanı sıra yıkılmış bir yapıttan arta kalan kapı, kulp ve kurna gibi parçaları da kapsamaktadır (Atılğan, 2016). Taşınmaz kültür varlıkları ise anıtlar, külliyeler ve doğal, tarihi, arkeolojik kentsel, kırsal ve karmaşık sit alanlarından oluşmaktadır.

Eski bir yapının korumaya değer olması, yeniden kullanım sürecinde önemli bir rol oynar. Bir koruma yöntemi olarak "yeniden kullanım", korumanın bir alt koludur. Atıl hale gelmiş veya işlevini yitirmiş binaların yeniden kullanımı mimarlık tarihinin geçmişine kadar eskidir. Yeniden kullanım ile eski yapıların korunarak yeni işlevle donatılması sayesinde hem tarihsel değerlerin hem de mimari mirasın yaşatılması hedeflenmektedir. Böylece, tarihi yapılar günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde

yaşama entegre edilerek hem kültürel miras korunmuş hem de sürdürülebilirlik sağlanmış olmaktadır.

Eski bir yapının korumaya değer olması, sahip olduğu tarihî, kültürel ve mimarî değerlerin, yeniden kullanım için uygunluğunu ve bu değerlere dayalı bir koruma yönteminin gerekliliğini gösterir. Yapının özgün niteliklerini ve toplumsal bellekteki yerini koruyarak, günümüz ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde işlevsellik kazandırılmasını sağlar. Eski bir yapının kültürel miras yapısı olarak korunmaya değer olmasının bazı ölçütleri belirlenmiştir. Madran (1978) bu ölçütleri beş başlıkta açıklamıştır: Yapının tarihi, sanat, eskilik, izlenim ve pitoresklik ve kullanılma değeri. Kuban'a (1970) göre geçmişten kalan izlerin tümünün yeni nesillere aktarımı mümkün olmadığı için koruma kararları, bir yapının ya da yapı kompleksinin tarihi belge niteliği, eskilik özelliği ve estetik değerleri bakımından barındırdığı öneme göre alınmalıdır (Ahunbay, 2023'te atıfta bulunulduğu gibi).

Uluslararası tüzüklerde kültürel miras yapılarının yeniden kullanımı, bu yapıların değerlerini korurken işlevselliğini artıran bir strateji olarak kabul edilir; örneğin, ICOMOS Burra Tüzüğü ve UNESCO'nun Tarihi Kentsel Peyzaj Tavsiye Kararı, bu yaklaşımı destekleyen önemli belgelerdir (Mısırlısoy ve Günçe, 2016). Türkçe'de "yeniden kullanım" kavramı yerine çoğunlukla "yeniden işlevlendirme" kavramı kullanılmakla birlikte, yeniden kullanım işlev değişikliğini de içeren daha kapsayıcı bir terimdir. Brooker & Stone (2004), sözkonusu kavramın Amerika'da "adaptive reuse", Avrupa genelinde ise "remodelling" olarak kullanıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte yeniden kullanım kavramı İngilizce kaynaklarda "renovation", "repair" (onarım), "renewal" (yenileme), "refurbishment" (tadilat), "rehabilitation" (iyileştirme), "retrofitting" (güçlendirme) gibi farklı isimlendirmeleri de ifade etmek için kullanılmaktadır (Lanz ve Pendlebury, 2022, s. 454). Bu bağlamda yeniden kullanım, herhangi bir nedenle -tarihi/sanatsal, kültürel veya ekonomik- yıkılmamaya değer görülen -genellikle ihmal edilmiş, terk edilmiş, az veya yanlış kullanılmış- bir binaya yeni bir hayat kazandırmayı amaçlayan tasarım temelli bir müdahaledir (Lanz, 2018). Kentleri oluşturan ve bellek mekanları yaratan yapıları çevrenin yeni yapılar için kapasitesinin azalması, ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirlik gibi güncel etkenler, varolan binaların yeniden kullanımına olan yönelimi teşvik etmektedir. Yeniden kullanımın mevcut yapılar ve yapı stokları ile ilgili olması, konuyu iç mimarlık disiplininin araştırma ve uygulama pratiği ile de yakından ilintili kılmaktadır.

Cordan (2019) yeniden kullanımı, mevcut binaların yapısal, çevresel, estetik, bağlamsal ve işlevsel olarak niteliklerini korumak ve geliştirmek için yeni kullanıma uyarlama süreci olarak tanımlamaktadır. İşlevini kaybetmiş eski yapıların yeni kullanıma uygun hale getirilerek yeniden kullanımı, 1970’li yıllarda önem kazanmıştır. 1970’ler, yeniden kullanım kavramının, teorik ve felsefi çalışmalara dayanan tek başına bir disiplin olarak oluşmaya ve kabul edimeye başladığı dönemdir (Plevoets ve Cleempoel, 2013). O yıllarda yeniden kullanım daha çok kültürel miras değeri taşıyan eski yapıların yeniden kullanımına ve işlevlendirilmesine dayalı olsa da, günümüzde yeniden kullanımın uygulama ve araştırma pratiği daha kapsayıcı bir hale gelmiştir.

Plevoets ve Cleempoel (2011), 20. Yüzyılın son otuz yılından bugüne kadar yapılan yeniden kullanım yaklaşımlarını “tipolojik”, “teknik” ve “stratejik” olmak üzere üç farklı kategoride incelemektedir (s. 4). Tipolojik yaklaşımda, yeniden kullanılacak binaların karakteristik özellikleri, yenileme yöntemlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Teknik yaklaşımı benimseyen David Highfield 1987’de yayınladığı çalışmayla yangın, ısı, akustik, rutubet, taşıyıcılar, duvarlar ve iç-dış cepheler üzerinden yeniden kullanıma dair bir çalışma yapmıştır (Özcan, 2022). Stratejik yaklaşım ise yeniden kullanılması öngörülen binalara ilişkin yöntem geliştirme ve uygulama sürecini içeren çalışmaları ele almaktadır. Bir başka deyişle stratejik yaklaşım, belirsizlik koşulları altında bir hedefe ulaşmak için yapılan planlama kapsamında varolan üzerinde çalışmaya yönelik yöntemleri belirtmektedir (Brooker, 2017). Bu yaklaşım, yerin ruhunu (genius logi), yani anlamını derinlemesine ele almaktadır (Plevoets ve Cleempoel, 2011).

Stratejik yaklaşımın öncülerinden olan mimar ve teorisyen Rodolfo Machado, 1976’da yayınladığı “Palimpsest Olarak Eski Binalar (Old buildings as Palimpsest) isimli makalesinde, binalara yapılan müdahaleleri yüzeysel kılan kelimelerle ifade etmek yerine, anlamı öne çıkaran bir yeniden kullanım teorisi geliştirmek adına bir dizi metafora dikkat çekmiştir. Machado (1976) yeniden kullanıma değer görülen yapıları iki gruba ayırmaktadır; “zenginlerin anıtları ve binaları” ve “bir mitleştirme sürecinin nesnelere olarak yeni anlamlar kazanmış olan binalar” (s. 49). Fakat bu durumun kültürel yönelimlere göre zaman içerisinde ya da hızla değişebildiği, böylece neyin korunmaya değer olup olmayacağına zaman içinde kazanacakları toplumsal yeni anlamlara göre şekilleneceğinin altını çizmektedir. O’na göre: “Mevcut bir binanın

zaman içinde kültürel bağlamının gereksinimlerini kabul edip etmemesi, tasarımcı için bağlamın en önemli özelliği haline gelir” (s. 49).

Machado'nun eski binaların yeniden kullanımı üzerine “palimpsest” kavramını metafor olarak kullanması, stratejik yaklaşımın başlangıcını oluşturmaktadır. Philippe Robert (1991) ise “Uyarlamalar (Adaptations)” isimli kitabında eski binaların dönüşümünü açıklamak amacıyla “palimpsest” kavramına başvurmuştur. Binaların yeniden kullanımında uygulanan stratejileri; binanın içinde inşa etmek, binanın üzerine inşa etmek, bina etrafında inşa etmek, yan yana inşa etmek, malzemeleri geri dönüştürerek inşa etmek, yeni bir işleve uyum sağlamak ve binanın kendi tarzında inşa etmek olarak yedi başlıkta sınıflandırmıştır (Robert, 1991, s. 6-8). Yeniden kullanım üzerine çalışmalarıyla ve konuyu iç mimarlık ile yakından ilişkilendirmesiyle iç mimarlık disiplini çerçevesinde yeniden kullanım konusunu ele alan Graeme Brooker ve Sally Stone, Machado'nun makalesinde mevcut yapıları “palimpsest” olarak ele almasından etkilenen araştırmacı ve uygulayıcılar arasındadırlar. Bu anlamda, stratejik yaklaşımın önemli isimleri arasında yer alırlar. Yazarlar, 2004'te yayınladıkları çalışmalarında yeniden kullanım üzerine belirledikleri stratejileri, “müdahale (intervention)”, “ekleme (insertion)” ve “yerleştirme (installation)” olarak üç başlıkta gruplandırmıştır. Brooker, 2017 yılında yayınladığı “İç Mimarlık ve Tasarım İçin Uyum Stratejileri (*Adaptation Strategies for Interior Architecture*)” başlıklı çalışmada ise stratejileri genişleterek “yeniden işlevlendirme (reprogramming)”, “aşırı kullanım (superuse)”, “sanat (artiface)”, “anlatı (narrative)”, “alan içi veya alan dışı (on/off site)” başlıklarıyla detaylandırmıştır (Brooker, 2017; Özcan, 2022' atıfta bulunduğu gibi).

Bir yapının yeniden kullanılmasının gerekçesi ne olursa olsun, tasarımcının izlediği yol, özellikle toplumsal, kültürel ve simgesel değeri olan yapılarda, kültürel mirasın korunması adına büyük bir önem taşır. Eski bir yapının yeniden kullanımı sürecinde, sadece işlevsel ihtiyaçların karşılanması değil, aynı zamanda yapının tarihsel ve kültürel bağlamının da dikkate alınması gereklidir. Yeniden kullanım projeleri, geçmişin izlerini ve değerlerini koruyarak, yapıların orijinal kimliklerini kaybetmeden modern gereksinimlere cevap vermesini amaçlar. Bu nedenle, eski yapıya eklenen yeni anlamların ve katmanların, mevcut yapıya katacağı değer ve anlam büyük bir önem taşımaktadır.

Yeni bir yapı tasarlanırken, geçmişin katmanlarını okumak ve derinlerde yatan anlamları ortaya çıkarmak, geçmişle kurulan ilişkiyi daha zengin ve anlamlı kılar. Bu süreç, sadece fiziksel bir dönüşüm değil, aynı zamanda kültürel ve duygusal bir bağ kurmayı da içerir. Tarihi yapıların yeniden kullanımı, geçmişle günümüz arasında bir köprü kurarak, toplumun kültürel mirasını geleceğe taşır. Her bir katman, yapının tarih boyunca yaşadığı değişimlerin bir yansımasıdır ve bu katmanlar, yapının özgün kimliğini oluşturan unsurlardır.

2.2 Palimpsest

Palimpsest, yazının kaldırıldığı ve yeni yazıyla kapatıldığı veya değiştirildiği çok eski bir metin veya belge anlamına gelir (URL-5). Palimpsest, Yunanca kökenli “palin” (yeniden), ve “psestos” (kazınmış) anlamındaki kelimelerin birleşimidir. Bugünün şartlarıyla antik dönemi değerlendirmek ve palimpsest olarak tanımlanan tekrar tekrar kullanılmış yazıtlara neden ihtiyaç duyulduğunu irdelemek, kavramın bugünkü metaforik derin anlamlarını anlamak adına önemlidir. Antik dönemde yazılan yazıtların, ucuz malzemeler yerine mermer ve altın gibi dönemin değerli kaynakları üzerine yazılması kaynak kıtlığı doğurmuştur:

Bir zamanlar parşömenin üzerine değer kazandıran şey, insan zihninin damgası olmuştu; parşömen, maliyetli olmasına rağmen toplam sonuca ikincil bir değer katmıştı. Ancak sonunda, araç ile yük arasındaki bu ilişki yavaş yavaş zayıflamıştır. Parşömen, bir mücevherin ayarı olmaktan nihayetinde mücevher olmuştur; ve düşünce yükü, parşömenin değerine başlıca engel olmaktan nihayet başlıca değeri emen duruma gelmiştir; hatta birleşik oldukları sürece, birbirine bağlı olarak tamamen değerini ortadan kaldırmıştır (Quincey, 2019, s. 53).

Geçmiş dönemlerde ekonomik sebeplerden kaynaklı olarak yazıtların tekrardan kullanılmasının yanı sıra kültürel bazı sebepler de söz konusudur. Kimyagerlerin keşfettiği kimyasallar yardımıyla eski pagan kültürüne ait eserler silinip üzerine manastır efsaneleri ve şövalyelik üzerine hikayeler yazılmıştır. Bir başka deyişle Antik Çağ’ın bilgeliği üzerine Orta Çağ’ın kültürel anlayışı kazanmıştır. Dillon (2005) palimpsestin oluşmasını şu şekilde özetlemektedir:

1. Yazı malzemesinin azlığı ve pahalılığı,

2. Daha sonra yeniden kullanılabilir parşömenlerin temin edildiği mevcut el yazmalarının fiziksel olarak bozulması,
3. Bazı metinleri ya yazıldıkları dil artık okunamadığı için ya da içeriklerine artık değer verilmediği için kullanılmaz hale getiren değişen tarihsel ve kültürel faktörler (Dillon, 2005, s. 4).

19. yüzyılda kimyanın gelişmesiyle birlikte yeni nesiller eski yazıtların altında kalan saklı katmanları çözerek ortaya çıkarmışlardır (Machado, 2016). Böylece “palimpsest” anlam katmanları, tarihin tozlu sayfalarından tekrar günyüzüne çıkıp, özellikle geçmişi araştıran tarihçiler tarafından önemle incelenmeye başlanmıştır. Palimpsest, 19. Yüzyıl ortalarına kadar yalnızca eski el yazmalarını araştıran ve yayınlayanları ilgilendiren bir terim olarak kullanılmış, entelektüel camiada yaygın bir ilgi görmemiştir. Antik dönemden bugüne kelimenin daha geniş kitlelerce tanınması ve kullanımının yaygınlaşması İngiliz deneme yazarı Thomas De Quincey’in 1845 yılında yayınladığı “Suspiria de Profundis” kitabının “The Palimpsest” bölümüyle gerçekleşmiştir (Güneç, 2021). Quincey (2019), palimpsestin kelime anlamından ve oluşumundan yola çıkarak insan beyni için metaforik bir benzetmede bulunmuştur. O’na göre hatıralar ve duygular zaman geçtikçe insan beyninin içinde katmanlar oluşturarak var olmaya devam eder. De Quincey palimpsest sözcüğünü, mecazi anlamda kullanan ilk yazar olmasa da, kavramın 19. Yüzyıl’ın⁷ ortalarından günümüze kadar tutarlı bir şekilde metaforlaştırılması sürecinin başlangıcına işaret etmektedir (Dillon, 2005).

De Quincey’in palimpsesti metafor olarak kullanmasını takip eden süreçte, doğa bilimleri ve sosyal bilimlerde de palimpsest kavramının metafor olarak kullanımı, sıkça rastlanan bir durum haline gelmiştir (De Groote, 2014). Coğrafya, mimari, astrofizik, genetik, biyokimya, nörobiyoloji, felsefe, kültürel çalışmalar ve edebiyat alanında palimpsest kavramına yer verilmiştir (Güneç, 2021; Dillon, 2005). Kavram tek başına bir kelime olarak kalmamış, kullanım amacına yönelik bazı türevleri ortaya çıkmıştır. Dillon’ın (2005) çalışmasında yer verdiği, 20. yüzyılın son yarısından bugüne palimpsest kelimesinden türeyen “palimpsestik” ve “palimpsestus”, kelimeyle

⁷ Palimpsest keşiflerinin en verimli dönemi olarak görülmektedir (Dillon, 2005).

ilişkili dikkat çeken kavramlardır⁸ (Marshall v.d., 2017, s. 1166’da atıfta bulunduğu gibi). Bu durum, palimpsestin farklı bilim ve sanat türlerinde kabul görmüş ve benimsenmiş olduğunu da yansıtır.

Palimpsest kavramının, mevcut yapı stoğunun yeniden kullanımı ile ilişkili bir metafor olarak kullanımına, Rodolfo Machado’nun 1976’da yayınlanan “Old Buildings as Palimpsest” (Palimpsest Olarak Eski Binalar) makalesinde rastlanmaktadır. Machado, bir binanın yeniden kullanımı sırasında eski anlamın izlerinin korunduğunu ve yeni tasarımı etkilediğini ifade eder. Binanın yeniden düşünülmesi ve yeniden kullanımı, eski anlamların yeni tasarım üzerindeki etkisini yansıtır ve analitik çalışmasının temelini oluşturur (Brooker ve Stone, 2004).

Machado, eski binalara yapılan müdahaleler için kullanılan tüm terimlerin özünde, yeniden kullanım kavramının yer aldığını vurgulamaktadır. Yenileme, restorasyon, koruma, muhafaza, onarım, yenileme, tadilat, dönüşüm, modernizasyon, güçlendirme, rehabilitasyon ve bakım gibi mimarlar tarafından kullanılan mimari terimlerin yapısal mimari kavram çalışmaları olduğunu ve kuramsal bir tavır kazanmaları için anlam üzerine derinleşmelerini önerir. Bu amaçla Machado, yeniden kullanım pratiğinin derinlik ve anlam kazanması adına edebiyat eleştirisinden yola çıkarak bir dizi metafora başvurmuştur. Öncelikle somut bağlamda ele alındığında, palimpsestin temel anlamını yani ‘üzerine yeniden kazanmış parşömen’ olma durumunu, orijinal çizimin üzerine yeni unsurların eklendiği mimari el çizimlerine benzetmektedir (Stone, 2005’te atıfta bulunduğu gibi).

Eski bir yapının temel işlevini değiştirmeden yeniden kullanılması, eski bir hikayeye yeni bir biçim kazandırma eylemi olarak tanımlanır. Bu durum, edebiyat eleştirisinde kullanılan “yeniden şekillendirme”, “üzerine yazma”, “altını çizme”, “kısmen silme”, “ara yazı” (sadır arasına yazma), “niteleme”, “vurgulama”, “alıntı yapma”, “yorumlama”, “ara söz”, “parantez içinde yazma” ve “noktalama işaretleriyle yola çıkma” gibi kavramlarla yapıda uygulanabilecek biçimsel müdahaleler arasında benzerlik yaratır⁹ (Machado, 1976, s. 46). Kavramlar mekan tasarımı için bir metafor olarak kullanıldığında, geçmişin ürünü olan eski sözcüklerden tamamen yeni bir olay

⁸ “Palimpsestik”, bir palimpsest üreten katmanlama sürecine atıfta bulunurken “palimpsestus”, bu sürecin bir sonucu olarak sunulan yapıyı ve alta yatan yazının daha sonra yeniden ortaya çıkışını tanımlamaktadır (Marshall v.d., 2017).

⁹ Bahsedilen kavramlar, İngilizce’den Türkçe’ye tezin yazarı tarafından çevrilmiştir.

örgüsü kurgulanır; öyle ki geçmiş ile yeni anlamın hiçbir ortak yanı bulunmayabilir (Bartolini, 2014). Böylece, tamamen tasarımcının yaklaşımına özgü yeni bir yorum oluşmaktadır. Tasarımcının yorumunun özgünlüğü ve gücü, geçmiş ve şimdiki zaman arasında kurulan biçimsel etkileşimlerde yatar.

İster varolan bir bina yeniden kullanılacak olsun, ister sıfırdan bir bina tasarlanıp inşa edilecek olsun, geçmiş her zaman varlığı ve ağırlığı ile öğrenmek, kopyalamak ya da dönüştürmek için önem ve değr taşımaktadır. Geçmiş, sıfırdan tasarlama sürecinde biçimlendirici bir güç olarak etki eder; çünkü taktikler, geçmişe ve geleceğe yapılan atıflar aracılığıyla mevcut koşulların tanımlanmasını ve sorunların ortaya konmasını sağlar (DiSalvo, 2009) . Bunun yanı sıra, yeniden kullanım sürecinde değiştirilecek ve yeniden yazılacak malzemenin kendisi geçmiştir. Yeniden şekillendirilen geçmiş, Machado'ya (1976) atıfla, Çizelge 2.1.'de ayrıntılandırıldığı gibi “korunmuş” (sürdürülmüş), “dönüştürülmüş” ya da “reddedilmiş” (bastırılmış) olan bir “anlam paketi” haline gelmektedir (s. 49).

Çizelge 2.1 : Yeniden kullanımda geçmiş anlamın durumları (Machado, 1976).

Korunmuş	Dönüştürülmüş	Reddedilmiş
Geçmişin hikayesine dair izlerin tutulduğu, geçmişin kabul edildiği ve yeni hikayenin bir parçası haline geldiği tasarımsal yaklaşım. (Örnek için Bkz. Bölüm 3, tüm örnek incelemeleri)	Geçmişin hikayesine dair izlerin yeni bir hikaye için dönüştürüldüğü tasarımsal yaklaşım. (Örnek için Bkz. Bölüm 3, tüm örnek incelemeleri)	Geçmişin hikayesine dair izlerin bastırıldığı, eskiden gelen anlamı kabul etmeyip tamamen yeni bir anlamın oluşturulduğu tasarımsal yaklaşım. (Örnek için Bkz. Bölüm 3, Nürnberg Dokümantasyon Merkezi ve Arap Camii örnek incelemeleri)

Palimpsest kavramının iç mekan okumalarında bir metafor olarak kullanımını daha anlaşılır kılmak ve daha derin bir kavrayış edinmek adına kavram, örtük ve açık anlamlarıyla birlikte düşünülmelidir. Bazen küçük bir kesimin, bazen de bütün bir toplumun hafızasında yer eden olaylar, yeni nesillere bütünüyle değil bazı fiziksel ipuçları ve önceki nesillerin anlatımlarıyla ulaşmaktadır. Mekanın barındırdığı fiziksel olgularla, geçmişe dair yaşanmışlığın görünen ve görünmeyen varlığını bir bütün olarak tasarıma dahil etmek, mekanın anlamını alıcıya/okucuya/izleyiciye iletmek adına yeni bir hikaye anlatım süreci başlatır. Bu anlamlar, her durumda beş duyu ile duyumsanacak doğrudan mesajlar olmayabilirler. Geçmiş ve bugüne ait anlamı bütünleştirerek/harmanlayarak yeni bir anlam oluşturan palimpsest katmanlarını

mekan aracılığıyla deneyimleyen kişi, mevcut çevre veya yapı ile olan ilişkisine ve o çevre veya binaya atfedilen açık veya örtük anlama ilişkin bilgiye sahipse, sözkonusu çevreyi algılayabilir ve anlamlandırabilir. Açık ve örtük anlam, özellikle yirminci yüzyılda yaşamış filozof ve mimarlar tarafından üzerinde durulmuş önemli bir konudur.

Doğduğu günden itibaren insan, çevresinden duyu organları ve zihinsel çözümlenmeleri aracılığıyla edindiği bilgileri birbiriyle ilişkilendirerek dünyayı algılar. Algılama, kişinin çevresindeki herhangi bir olayı kavrayarak ona anlam yüklemesidir (Aytem, 2005). İnsanın yaşamı ve çevresini algılaması, yetiştiği sosyal çevre, ait olduğu kültür, ekonomik gelir, kişilik özellikleri ve geçmiş deneyimleri gibi etkenler, birçok farklı ve iç içe geçen anlamlandırmalar barındırmaktadır. Fenomenoloji ve varoluşçuluk alanlarında birçok eseri olan Fransız filozof Maurice Merleau-Ponty, “Algılanan Dünya” (Causeries, 1948) isimli eserinde insanın öz-varlığını hissetmesinin ve anlamlandırmasının, diğer bireylerle temas kurmasının sonucunda gerçekleştiğini belirtmektedir (Merleau-Ponty, 2023.a). Toplumların en küçük sosyal birimi olan aileden başlayarak en geniş kurumlara kadar bireyin etkileşim kurduğu çevrelerin yönelimi, onun algı sistemini oluşturmakta ve bu algı sistemi, sürekli olarak gelişmektedir.

Mimarlık, resim ve heykel gibi barındırdığı anlamı malzeme, form ve renklerle aktaran sanatlarda görme duyusu öne çıkmaktadır. Görme duyusunun diğer duyulara göre bir bakıma öncelikli olduğunu belirten Berger’e göre birey, kendisini çevreleyen dünyada nerede olduğunu gözlem yaparak bulmaktadır. Birey kelimelerle dünyayı açıklar, ancak bu kelimeler çevrede gerçek bir değişiklik yaratmaz; çünkü görünen ile bilinen arasındaki ilişki devinimini yitirmemektedir (Berger, 2020). Bununla birlikte mimarlık, sadece görmeyi veya geleneksel beş duyuyu değil, birbiriyle etkileşim halinde olan ve birleşen çeşitli “duyusal deneyim alanlarını” içerir (Pallasmaa, 2018). Mekanlardaki deneyim alanlarının sahip olduğu tüm özellikler tasarımcının hayal gücüne ve dünyayı algılama şekline göre mekana aktarılmaktadır. Oysaki mekanın taşıdığı anlamlar bütünü, mekanı deneyimleyen bireyin algı sisteminde değerlendirilmektedir. Barthes (1968), bir metnin okuyucuya ulaşmasıyla, yazarın metin içindeki varlığını yitirdiğini belirterek, metnin 'okuyucu' tarafından yeniden yaratıldığını ve metnin anlamının okuyucunun neyi anlamak istediğiyle ilişkili olduğuna odaklanır (Cordan, 2017’de atıfta bulunulduğu gibi). Benzer bir şekilde

Merleau-Ponty, tüm unsurların temel niteliğinin, görsel ve fiziksel özelliklerinden çok, bize ne ifade ettiklerine göre şekillendiğine dikkat çekmektedir (Merleau-Ponty, 2023.a).

Açık ve örtük anlam, yirminci yüzyılda yaşamış filozof ve mimarlar tarafından farklı şekillerde ele alınmıştır. Merleau-Ponty algıyı, “görünür” (visible) yani “duyumsanır dünya” ve “görünmez” (invisible) yani “boşluklarla dolu olan düşünce dünyası” olarak ikiye ayırmaktadır¹⁰ (2023.b, s. 28). Düşünce dünyası kendi bütünlüğünü ve gerçekliğini, görünür dünyaya temellendirerek oluşturmaktadır. Avusturalya’lı mimar Jon Lang’in (1987) algı teorisine ilişkin sınıflandırması da Merleau-Ponty’e benzer şekilde, iki temel kategori altında gruplanmıştır. Lang, “kişisel deneyimin algı üzerindeki etkisini vurgulayan”, duyu yoluyla alınan izlenimlere odaklanan teorileri bir kategoriye; “çevrede ve insanda” mevcut bilgilere dayalı düşüncelerin algıyı şekillendirdiğini savunan teorileri ise diğer kategoriye yerleştirmiştir (Aytem, 2005, s. 9).

Bireyin bulunduğu çevre etkisinde maruz kaldığı ve çevresinden algıladığı tüm anlam öbekleri, bir nevi onun, çevresinden edindiği iletiler olarak da betimlenebilir. Türk Dil Kurumu tarafından ileti “yazı veya sözle verilen, gönderilen bilgi; mesaj” olarak tanımlanmaktadır (URL-6). Anlam, bir ileti olarak ele alındığında, Grice’in (1991) “doğal iletişim” ve “doğal olmayan iletişim” sınıflandırması konuya derinlik kazandırmaktadır. Grice'in yaklaşımında, anlam veren ifadelerin varlığı önceden belirlenmez; bunun yerine anlam, bir düşünceyi başka birine aktarmak için yapılan çabanın içinde açıklanır (Denkel, 1996). Buna göre birey, kendi anlam sisteminde tanımladığı ve o şekilde aktarmak istediği bir ifadeyi, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde başka bir ifadeyle anlatarak, fikri alacak olan kişinin ifadeyi doğru anlamasını sağlama eğilimindedir. Bu örtük ifade şeklini Grice doğal olmayan iletişim olarak tanımlamaktadır. Denkel’e göre Grice’in modeli bir kişi “X” ifadesiyle “r” düşüncesini belirtmek istediğinde, bilgi aktarımını alacak olan kişi X’in bu amaçla söylendiğini, nasıl ve neye bağlamlandırarak anlayacağını yanıtını vermemektedir (Denkel, 1996).

¹⁰ Fransız felsefeci ve fenomenolog Maurice Merleau-Ponty’nin eseri “Le visible et l’invisible” Türkçe’ye “Görünür ile Görünmez” olarak çevrilmiştir. Merleau-Ponty varoluşçu felsefesini fenomenolojik yönde geliştirir. Olgunluk döneminde modern felsefesinin yaslandığı özne-nesne, biçim ve öz, varlık ile hiçlik kavramlarını sorgular.

Örtük olanın felsefesi (Implicit Philosophy) üzerine çalışmalara sahip olan Amerikalı filozof Eugene Gendlin, bilginin “mantıksal” ve “işlevsel” boyutuyla birlikte, doğrudan hissedilen “deneyimsel” bir boyutunun olduğuna ve anlamın hepsini içerdiğine değinmektedir (Aydın, 2020’de atıfta bulunulduğu gibi). Gendlin’in örtük ve açık anlama ilişkin olarak yer verdiği deneyim kavramının rolü, Lang’ın deneyime yaklaşımından farklıdır. Gendlin (1962), örtük anlam¹¹ olarak da tanımladığı “hissedilen deneyimleme” kavramını, tanımlanamayan ve kavramsallaştırılamayan tüm beden, durumlar ve diğer insanlar karşısında verilen yanıtların da dahil olduğu bir deneyim olarak ifade etmektedir: “Bütün açık tanımlarımız ve etiketlemelerimiz daima hissedilen deneyimlemede örtük olan bir anlama ve anlamaya bağlıdır” (Aydın, 2020, s. 494’te atıfta bulunulduğu gibi). Mimarlık da duyumsanan boyutların yanı sıra, kendi fiziksel varlığının ötesinde anlamlar yaratan boyutlara sahiptir; mekanı deneyimleyen kişide birçok çağrışımı başlatan, O’na anılarında, içinde bulunduğu düşünce kümelerinde yolculuk yaptırarak görünenin ötesinde bir deneyim ve anlam sunmaktadır. Zumthor (2014), “anlamdan yola çıkarak, mekanın işlevi ile gelen mekan deneyimini tasarlar” (Uysal, 2017, s. 22). Bir başka deyişle mekan, fiziksel bir temsilin ötesinde, devam eden sosyal uygulamaların ve yerleşik süreçlerin sonucunda sürekli olarak şekillenen ve yerleşen bir uygulama ve bir sonuç olarak performansa dayanmaktadır (Lees, 2001; Paterson, 2011’de atıfta bulunulduğu gibi).

Bu anlamda görüşleri ile açık ve örtük anlam üzerine Merleau-Ponty, Lang, Grice ve Gendlin’in çalışmalarına ilişkin özet, Çizelge 2.2’de verilmiştir.

¹¹ Örtük Felsefe (Implicit Philosophy) olarak tanımlanan felsefe, hem felsefi zeminde hem de psikoterapi alanında bedensel ve deneyimsel olanı temel alan ve örtük anlamın ve dilin ortaya çıkma yollarını yorumlayan felsefi bir yaklaşımdır (Aydın, 2020, s. 486).

Çizelge 2.2 : Örtük ve açık anlam sınıflandırmaları.

	Açık Anlam	Örtük Anlam
Maurice Merleau-Ponty	Duyumsanır dünya	Düşünce dünyası
Jon Lang	Kişisel deneyim etkisinde duyular algısı	Çevre ve insandaki mevcut bilgilere dayanan düşünceler algısı
Herbert Paul Grice	Doğal iletişim	Doğal olmayan iletişim
Eugene Gendlin	Bilginin mantıksal ve işlevsel boyutu	Bilginin deneyimsel boyutu: hissedilen deneyimleme

Palimpsestin özellikle edebiyatta bulunduğu yankı, mimarlık alanına yansımıştır. Machado (1976), edebiyat eleştirisindeki anlam üzerine odaklanan teorisyenlerden öte, anlam üzerine geliştirilen kavramları öne çıkarmaktadır. Bu anlamda Machado'nun (1976) yeniden kullanım için binaları birer palimpsest olarak ele alan tavrını anlamak adına edebiyat alanındaki çalışmalara bakmak önem arz etmektedir. Edebiyat eleştirmeni Christine Brooke-Rose (2008), kaleme aldığı "Palimpsest Tarih" (Palimpsest History) isimli makalesinde, gerçek tarihin bir bölümü üzerine yeniden kurgulanan edebi eserleri, palimpsest tarih olarak tanımlamaktadır¹². Brooke-Rose'un (2008), yirminci yüzyılın postmodern sanat anlayışının bir yansıması olarak görülen büyümlü gerçekçilik akımında incelediği eserler, tarihin kendisinin kurgusunu yaratan birer palimpsesttir. Roman kurgusunda geçmiş, yazarın perspektifine, varış noktasına ve hayalgücüne göre yeniden oluşturulur ve yeni bir anlam kazanır. Brooke-Rose (2008, s. 147-148), palimpsest tarih türlerini şöyle sınıflandırmaktadır:

1. Gerçekçi tarihsel roman;
2. Tarihsel bir döneme yerleştirilmiş, tamamıyla imgelem ürünü, büyümlü sayısız kez araya girdiği öykü;

¹² Umberto Eco'nun "Yorum ve Aşırı Yorum" (Interpretation and Overinterpretation) adlı kitabının 6. bölümünde Christine Brooke-Rose'un "Palimpsest Tarih" (Palimpsest History) isimli makalesi yer almaktadır. Başlıklar Türkçe'ye tezin yazarı tarafından çevrilmiştir.

3. Tarihsel bir döneme yerleştirilmiş, tamamıyla imgelem ürünü olup, büyüünün yer almadığı, ancak zamanı altüst eden, çok sayıdaki felsefi, teolojik ve yazınsal anıştırma ve ima ile büyü etkisi yaratan öykü;
4. Daha yakın bir dönem ya da olay olduğu için daha iyi bilinen bir dönem ya da olayın mizahi yeniden kuruluşu.

Yapılan sınıflandırmada tarih, yazarların kendi kurgusal dünyalarını üzerine işlediği bir tuval oluşturmaktadır. Böylece kurgu, alternatif bir dünyada olmaktan çok alternatif bir tarih, bir başka deyişle palimpsest tarih olmaktadır.

Edebiyat ile palimpsest kavramının bulunduğu bir başka yazın Fransız eleştirmen ve edebiyat kuramcısı Gérard Genette'in ilk basımı 1982'de yayınlanan "Palimpsestes: La Littérature au second degré" (Palimpsest: İkinci Derece Edebiyat) kitabıdır¹³ (Nehyba, 2010). Genette (1982) poetikanın nesnesini, tekiliği içinde ele alınan metinden öte, metnin arketipselleği yani, her bir tekil metnin ait olduğu genel ya da aşkın kategoriler kümesi olarak tanımlamaktadır: "...Bugün daha geniş bir şekilde, bu nesnenin metinlerarasılık ya da metnin metinsel aşkınlığı olduğunu söylemeyi tercih ediyorum ki bunu daha önce kabaca "metni diğer metinlerle açık ya da gizli bir ilişki içine sokan her şey" olarak tanımlamıştım..." (Genette, 1982, s. 13). Aktulum'un (1999) tanımıyla metinsel aşkınlık "belli bir metni aşan ve onu yazının bütününe açan şeye gönderen soyut ulamdır"¹⁴ (Aktulum, 1999, s. 85). Genette 1982 yılında "metinsel aşkınlık" yani "*transtextuality*" üzerine yaptığı incelemede kavramın alt başlıklarını soyutluk, örtüklük ve küresellik sırasına göre listeleterek beş tür metinlerarası ilişkiye değinmiştir¹⁵. Metinlerarası ilişki türleri ya da metinselaşkınlık

¹³ 1960'larda, farklı metinler arasındaki her türlü ilişkiye işaret eden "Metinlerarasılık" kavramını ilk kez kullanan Julia Kristeva olmuştur. Metinlerarasılık, metnin kimliğini, kökenlerini ve geçmişteki metinleri kullanmasını da içerecek şekilde genişleten bir metin teorisidir. Hiçbir metin kendi kendine doğmaz ve şu andaki her metin, geçmişteki bir metinle arasında bir şeyler olan bir metinlerarasıdır. Daha sonra Gerard Genette, Kristeva'nın çalışma alanını genişleterek bir metnin başka metinlerle ya da kendi metninden farklı metinlerle ilişkisini "metinlerarasılık" ya da metinsel aşkınlık olarak adlandırmış ve bu türü metinlerarasılığın sadece bir tür olduğu beş kategoriye ayırmıştır. Metinlerarasılık için Genette, "metni diğer metinlerle açık ya da gizli bir ilişki içine sokan her şey" der ve "belirli bir metnin tüm yönlerini kapsar" (Mirenayat ve Soofastaei, 2015, s. 533'da atıfta bulunduğu gibi).

¹⁴ Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Profesör olan Kubilay Aktulum 1999 yılında yayınlanan "Metinlerarası İlişkiler" kitabıyla kavramın tanım-kuram-kökünü, metinlerarası yöntemleri ve metinlerarası anlam-oku-ımgeleri açıklamış ve Gérard Genette'in metinsel aşkınlık türlerine detaylı bir şekilde yer vermiştir.

¹⁵ Metinselaşkınlık türleri, Kubilay Aktulum'un "Metinlerarası İlişkiler" kitabındaki Türkçe karşılıklarına göre tanımlanmıştır. Buna göre; "metinlerarası" (intertextuality), "yan-metinsellik" (paratextuality), "yorumsal üst-metinsellik" (metatextuality), "ana-metinsellik" (hypertextuality) ve "üstmetinsellik" (architextuality) tanımları tez kapsamında kullanılmıştır.

türleri (Çizelge 2.3), Machado'nun (1976) geçmişin mekanlarına ilişkin korunmuş, dönüştürülmüş ya da reddedilmiş olma durumunu anlamak adına yardımcıdır. Yazarlar, metinlerini oluştururken kendi deneyimleri, yaşadıkları çevre ve kültürün yanı sıra, ulaşabildikleri tüm yazılı, sözlü kaynaklardan ve farklı tarihsel dönemlerden ilham alarak çok katmanlı hikayeler ortaya koyar. Krippendorff'a (2003) göre, tüm hikayeler başkalarının hikayelerini detaylandırır ve önceki nesillerin anlayışlarına saygı göstererek kendi anlayışımızı zenginleştirmemize olanak tanır. Ortaçağ üzerine araştırmaları ve çalışmaları bulunan roman yazarı Umberto Eco (2013), kaleme aldığı *Gülün Adı* romanını şu sözlerle açıklar:

Kitaplar her zaman başka kitaplardan söz ederler ve her öykü daha önce anlatılmış bir öyküyü anlatır: Rabelais ya da Cervantes bir yana, Homeros ve Aristoteles de biliyordu. Bu nedenle, benim öyküm ancak bulunmuş elyazmasıyla başlayabilirdi; üstelik o da bir alıntı olacaktı (Eco, 2013, s. 701).

Gabriel Garcia Marquez'in "Yüzyıllık Yalnızlık" romanı da iç içe geçmiş hikayeleri barındıran bir palimpsest metin örneğidir (Brooke-Rose, 2008, s. 147). Romanda, yaşanmış tarihsel olaylardan referansını alan ve göndermeleri açık bir şekilde anlaşılan kurgu bir devir, kasaba ve ailenin yüzyıllık hikayesini anlatır. Gerçek olaylar artık yeni bir anlam kazanmış, öyle ki, okuyucu dünyanın neresinde yaşıyor olursa olsun kendi hayatından ya da toplumsal geçmişinden bir parça hissedebilir hale gelmiştir.

Bu kapsamda bir edebiyat kuramı olarak geliştirilen Metinselaşkinlik türleri, kültürel miras yapılarının iç mekanlarında katmanlaşan hikayelerin birbirleriyle olan ilişkilerini okumaya yönelik daha bütüncül bir bakış sağlayabilir.

Çizelge 2.3 : Gérard Genette'in oluşturduğu metinsel aşkınlık türleri¹⁶.

Metinsel Aşkınlık Türleri	
Metinlerarasılık	Terim ilk defa, Julia Kristeva tarafından 1966 yılında yayınlanan "Word, Dialogue and Novel" eserinde incelenmiştir (Alfaro, 1996). İki ya da daha fazla metin arasındaki 'birlikte varoluş' ilişkisi olarak tanımlanmaktadır.
Yan-metinsellik	Metnin oluşturduğu bütünlükte, metnin kendisinin, ötesinden başka bir şey olarak adlandırılmayacak şeylerle sürdürdüğü, genellikle daha az açık ve daha mesafeli ilişkiden oluşmaktadır. Başlık, alt başlık, ara başlıklar; önsözler, sonsözler, uyarılar, önsöz, vb.; marjinal, infrapaginal ve sonnotlar; epigraflar; illüstrasyonlar; ek, şerit ve metnin kendisinde bulunabilecek imzalı veya allograflı diğer birçok işaret, metne bir çevre ve bazen de resmi ya da gayri resmi bir yorum sağlamaktadır.
Yorumsal Üst-metinsellik	Bir metni, hakkında konuştuğu başka bir metinle, ondan alıntı yapmaksızın (onu çağırmaksızın), hatta bazen adını vermeksizin birleştiren ilişkidir.
Ana-metinsellik	Bir B metnini (ana metni) daha önceki bir A metnine (alt metnine) bağlayan ve üzerine yorumsuz bir şekilde aşılana her türlü bağlantıdır.
Üst-metinsellik	Metnin genel bir yazım türüne sessiz, kapalı ya da kısa ve özlü olarak bağlanmasıdır. Genellikle yapıtların hangi türe ait olduğu belirtilmediği ya da eserin yazıldığı dönemdeki anlamı zamanla değişiklik gösterebileceği için üstmetinsellik soyut ve kapalı bir tür olarak tanımlanmaktadır.

2.3 Bölüm Sonucu

Mimarlık alanında eskiye ait unsurların korunması, antik çağlara kadar geri görülebilecek bir edimken, konuya ilişkin bilimsel söylemlere dayalı çalışmalar 18. Yüzyılda önem kazanmış, içeriği süreç içinde gelişmiş ve genişlemiştir. Korumaya ilişkin bakış açısı toplumsal olaylar tarafından yönlendirilir. Bu anlamda iki dünya savaşının yaşandığı 20. Yüzyıl koruma kavramının yöneliminde önemli rol oynamıştır. Öyle ki eskiyi bugünde tutmak için yapılan çalışmalar artmış, müzecilik/sergileme kavramları farklı boyutlara evrilerek hız kazanmıştır. Bu artışı bir 'obsesyon'

¹⁶ Metinselaşkınlık türleri, Gérard Genette ve Kubilay Aktulum'un tanımlamalarından derlenmiştir.

(saplantı) olarak farklı kelimelerle tanımlayan Huyssen, Williams ve Winter gibi yazarların görüşleri¹⁷ (Çaylı, 2014), korunmaya değer olan / korumayı değerli kılanın ne olduğuna cevap aranmasına yol açmıştır. Zumthor ve Machado, bir mekanı değerli kılan özgünlüğün, mekanda geçmişin izlerinin ve yaşanmışlıkların nasıl ele alındığıyla ilintili olduğuna vurgu yapmışlardır. Machado'nun belirttiği gibi mekanı palimpsest olarak değerlendirmek ve okumak, geçmişin korunmuş, dönüştürülmüş ya da reddedilmiş bir “anlam paketi” olarak bugünle nasıl ilişkilendiğini yorumlamak üzerinedir. Anlam üzerine kurulu üst üste binmiş zamansal çakışmalar, matematikte olduğu gibi net bir neden sonuç ilişkisine göre değerlendirilemez. Zaman katmanları bütünü, bireyin algılamasıyla doğru orantılı olarak şekillenir. Bazı durumlarda mekanın barındırdığı anlam birçok somut varlığın ve tarih bilgisinin değerlendirmesi olarak çıkarımsal bir noktada belirir ve gelişmeye devam eder. Bu noktada, anlamı belirli ölçütlerle kategorize edebilmek için, Merleau-Ponty, Gendlin, Lang ve Grice gibi filozof ve mimarların algı üzerine yaptığı çalışmaları göz önünde bulundurmak önemlidir. Bu çalışmalar, anlamın açık ve örtük olarak incelenmesine yardımcı olur. Mekanların taşıdığı açık ve örtük anlamların irdelenmesi, geçmişin nasıl ele alındığı üzerine yorum yapabilmeyi/düşünebilmeyi sağlar. Geçmişin bugün ile kurduğu ilişkiye değinmek, palimpsest üzerine yapılacak bir okumanın temelini oluşturmaktadır. Geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek anlamların arasında oluşan ilişki üzerine geliştirilmiş bir kurama edebiyat eleştirisinde rastlanır; Genette'in deyimiyle metinsel aşkınlık birbirine istemli ya da istemsiz atıfta bulunan, iç içe geçen metinlerin nasıl oluştuğunu anlamaya yönelik olan kavramları açıklar ve kategorize etmeye çalışır. Yazarlar, metinlerini oluştururken kendi deneyimlerinden, yaşadıkları çevreden, tarihten ve farklı tarihsel dönemlerden ilham alarak çok katmanlı hikayeler ortaya koyarlar. Bu hikayeler, yazarların kişisel anılarından, tarihi belgelerden edindikleri bilgilerden, teknolojiden, doğadan, sanattan ve mimariden esinlenerek

¹⁷ Vahşet mekânları ve bunların hafızalaştırılmasıyla ilgili meseleler uzun zamandır akademisyenlerin ilgisini çekmektedir. Ancak bu konuların son zamanlarda -savaş sonrası yıllarda- çok daha büyük bir sosyokültürel ilginin konusu haline geldiğine inanılıyor. Bu artan ilginin özünü yakalamaya çalışan akademisyenler, “hafıza saplantısı” (Huyssen 1995: 1-9), “vahşetleri anmak için küresel telaş” (Williams 2007) ve “hafıza patlaması” (Winter 2006) gibi terimler ortaya atmışlardır. Savaş sonrası yıllar gerçekten de bir “üretim patlamasına” sahne oldu, zira bu konuda çok daha fazla şey yazıldı ve anıtlar, anıtlar ve müzeler şeklinde çok daha fazlası inşa edildi. Bununla birlikte, hafızanın sosyokültürel önemindeki bu artışla -özellikle de farklı bağlamlarda aldığı nüanslı biçimle- başa çıkabilmek için maddeselliğin rolüne ilişkin akademik anlayışın gelişip gelişmediği ve nasıl geliştiği sorusu ortaya çıkmaktadır (Çaylı, 2014, s. 15).

şekillenir. Hikaye mekanda var olurken, mekan da hikayeyi var eder. Süreç içindeki farklı yaşanmışlıkların mekanda bıraktığı tüm izler, şimdiki zamanda bir bütün olarak yeni anlamlar kazanarak varlığını sürdürür.

Bu kapsamda tez çalışmasında, iç mekanların palimpsest olarak okuması için literatüre dayalı bir çerçeve geliştirilmiştir. Machado'nun (1976) "palimpsest olarak eski binalar" makalesinde yer verdiği, binaların uyarlanarak yeniden kullanımı üzerine yaptığı "korunmuş", "dönüştürülmüş" veya "reddedilmiş" sınıflandırması; Merleau-Ponty, Grice, Lang ve Gendlin'in tanımlarıyla açıklanan bireye, duruma ve zamana göre değişen anlamın örtük ve açık katmanları ve Gérard Genette (1982) tarafından "Palimpsestes: La Littérature au second degré " adlı kitabında açıklanan, anlam katmanları arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla kullanılan "metinsel aşkınlık" türlerine dayalı üç adımlı okuma çerçevesi; geçmişin korunması, dönüştürülmesi ve reddedilmesi ile örtük ve açık anlam üzerine kültürel miras yapılarının anlam katmanlarına dayalı daha derin bir bakış edinmemizi sağlarken metinsel aşkınlık türleri daha bütüncül bir inceleme adımı olarak söz konusu okuma çerçevesine derinlik katmaktadır.

3. KÜLTÜREL MİRAS YAPILARINDA PALİMPSEST: ÖRNEK İNCELEMELERİ

Bu bölümde, Türkiye’den ve dünyadan seçilen özgün kültürel miras yapılarının iç mekanlarına ilişkin palimpsest anlam katmanlarını deşifre etmeye ve tez çalışmasında geliştiren okuma çerçevesine göre inceleme ve değerlendirmeye yönelik örnek incelemeleri yer almaktadır. Örnek incelemesi, okuma çerçevesini örneklendirmek, ayrıntılandırmak ve proje aşaması için araştırma temelli bir bakış açısı geliştirmek adına uygun örneklerin seçilmesi ile yapılmıştır.

Dünyadan ve Türkiye’den olmak üzere tez çalışmasında incelenen örnekler, geçmişten gelen güçlü ve zengin palimpsest/anlam katmanları barındırmalarından dolayı seçilmiştir. Bu kapsamda Dünyadan dört örnek incelenmiştir. Örneklerden ilki, Nürnberg, Almanya’da bulunan ve İkinci Dünya Savaşı’nda ülkeye hakim olan Nazi rejiminin simge binalarından biri olan “Nürnberg Dokümantasyon Merkezi”; ikincisi, Bodmin, İngiltere’de bulunan ve 18. Yüzyıl sonlarından başlayarak birçok suçlunun hapsedildiği ülkenin ilk modern hapishanelerinden biri olan “Bodmin Jail Otel”; üçüncüsü, minimum değişiklik ve müdahale ile Basel, İsviçre’de yeniden kullanıma açılan eski bir makina fabrikası olan “Gundeldinger Feld Kompleksi” ve dördüncüsü, İkinci Dünya Savaşı’nda büyük hasara uğrayan, ardından restore edilerek geçmiş ile bugün arasındaki iletişimini güçlü bir şekilde yansıtmayı başaran Berlin, Almanya’da bulunan “Reichtag Parlamento Binası”dır. Çalışma kapsamında Türkiye’den seçilen dört örneğin tümü İstanbul’dadır. Bu örneklerden ilki, Karaköy’de bulunan ve Bizans dönemine tarihlenen bir kiliseden camiye dönüştürülen önemli yapılardan olan ve geçmiş kullanıma dair katmanları kapatılmakla birlikte geçmişini saklı bir şekilde muhafaza eden Arap Camii; ikincisi, geçmiş kullanımını yansıtan ve bir müze olarak yeniden kullanıma açılan “Enerji Müzesi”; üçüncüsü, İstanbul’un Bizans İmparatorluğu dönemine ışık tutan önemli simgelerden biri olan hipodromun bir bölümünü içine alan “Türk ve İslam Eserleri Müzesi” ve dördüncüsü, geçmiş kullanımına dair izleri tutarak yeniden kullanımı ile İstanbul için önemli bir kültür-eğlence kompleksi haline gelen Bomontiada içerisinde yer alan “Popülist”dir. İstanbul’daki örneklerin tümü ve İsviçre’de bulunan Gunderdinger Feld alansal

gözleme dayalı olarak incelenmiştir. Ayrıca uygun örneklerde, kullanılan görseller üzerinde, çalışmanın yazarı tarafından oluşturulan kolaj çalışmalarıyla metinsel okumalar desteklenmiştir.

3.1 Nürnberg Dokümantasyon Merkezi

Nürnberg Dokümantasyon Merkezi Binası, eski Nazi Partisi Miting Alanı'nda, Nürnberg'in yeniden inşa edilmiş şehir surlarının birkaç mil dışında yer almaktadır. Hitler, Nürnberg'in Roma İmparatorluğu döneminden kalan köklerine sarılmak amacıyla şehrin Nazi Almanyası'nın merkezi olması gerektiğini düşünmüştür (Şekil 3.1) (URL-07).

Şekil 3.1 : Kutsal Roma İmparatorluğu döneminde Nürnberg tasviri (URL-08)¹⁸.

Birkaç yeraltı binası ve ana kütlede oluşan kongre salonu için tasarıma Alman mimar Ludwig Ruff başlamış olup, inşaat sürecinde hayatını kaybetmesi dolayısıyla proje, oğlu mimar Franz Ruff tarafından devam etmiştir. Ludwig Ruff'un önceki projelerinde ortaya koyduğu modernist mimari tasarım çizgisinin bu projeye birlikte, Alman mimari geleneğinden uzak bir Roma Kolezyumu tarzına dönüştüğü görülmektedir (Şekil 3.2) (URL-10). 1935'te başlayan inşaat kesintilerle devam etmiş ve savaşın

¹⁸ Yarattılış'tan Son Yargı'ya kadar dünyanın yedi çağı etrafında yapılandırılan "Nürnberg Kroniği", birçoğu belirli bir şehrin önemini vurgulayan evrensel kroniklerin uzun geleneğinde yer almaktadır. Kasıtlı olarak altıncı çağın, yani Hıristiyanlık döneminin başlangıcına yerleştirilen bu Nürnberg manzarası, şehri Yeni Kudüs olarak sunmaktadır. Solda şehrin en önemli kiliselerinin kuleleri görülüyor: Aziz Sebald ve Aziz Lawrence. Sol ön planda yer alan Kadınlar Kapısı, çift başlı kartalıyla Nürnberg'i bir imparatorluk şehri olarak tanımlamaktadır (URL-09)

sonlanmasıyla inşası tamamlanmadan, bina terk edilmiştir. Bina, 275 metre genişliği, 265 metre derinliği ve 40 metre yüksekliğiyle o dönemden kalan en büyük anıtsal yapıdır (Handa, 2017). Bitmemiş binanın bazı kısımları 1950'lerden itibaren Nürnberg Senfoni Orkestrası için depo ve prova odaları olarak hizmet vermiştir. Uzun bir süre büyük bir bölümü, atıl durumda kalan yapının yenileme ve restorasyon projesi için 1998'de yapılan yarışmayı Avusturyalı mimar Günther Domenig kazanmıştır. 2001 yılında kullanıma açılan yapıda, sergi, film, konferans ve seminerler alanları mevcuttur.

Şekil 3.2 : Nürnberg Dokümantasyon Merkezi (URL-11).

Tasarım konseptinin temelinde, Nasyonal Sosyalizm'in ortaya çıkışını, nasıl güç kazandığını ve bunun sonuçlarını ziyaretçilere aktarma amacı yatmaktadır. Ziyaretçiler, kazıkların bir ucundan binaya girerek, cam bir tünelin içinde 'Büyüleyicilik ve Terör' sergisi aracılığıyla ortogonal bina boyunca kıvrılarak, geniş dış avlunun üzerinden fırlayan mızrakla yeniden bağlantı kurmakta ve kazık aracılığıyla giriş fuayesine geri dönmektedir (Handa, 2017). Nazi mimarisini ele alırken maddeselliğe dayandırılabilir potansiyel, yeni tasarımdaki sanatsal ve mimari örnekler kullanılarak tartışılmaktadır (Manka, 2015).

20. Yüzyılın ortasına doğru gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ve yıpratıcı yükü tüm dünyayı etkilemiştir. Almanya, dönemin diktatorial rejiminin büyüleyici gölgesinden yıkıntıların arasında uyanmış, geçmişinden dersler çıkaran sosyalist demokrat bir yapıya bürünmüştür. Temelinde toplumsal olaylar yatan hafıza

mekanları, müzelerden farklıdır. Bu alanlarda hafızalaştırma (memorialization)¹⁹ yani hatırlatma eylemi söz konusudur: “Tarihi olayların kutlanmasının aksine tarihi kayıpların anılması” olarak tanımlanır (Crownshaw, 2014, s. 219).

Nürnberg Dokümantasyon Merkezi’nin iç mekan tasarımıyla kazandığı yeni anlamda geçmişin kayıplarının hatırlanması adına korunma, dönüşüm ve reddetme birlikte gerçekleşmiştir. Yapıda belgelenen geçmiş korunarak, adeta sergilenen pasif bir objeye dönüşmüştür. Yeniden işlevlendirilen yapı için tasarımcı, büyük sütunlu salona camdan bir tünel eklemiştir²⁰ (Şekil 3.3). Tasarımcının geçmişin anlamını bugünün anlamından ayırmak için yeni ve eski izler arasında yarattığı mekansal gerilim, reddedişi aktaran, mekana özgü bir kurgudur.

Şekil 3.3 : Büyük sütunlu salonun içinden geçen gezi yolu kolajı²¹.

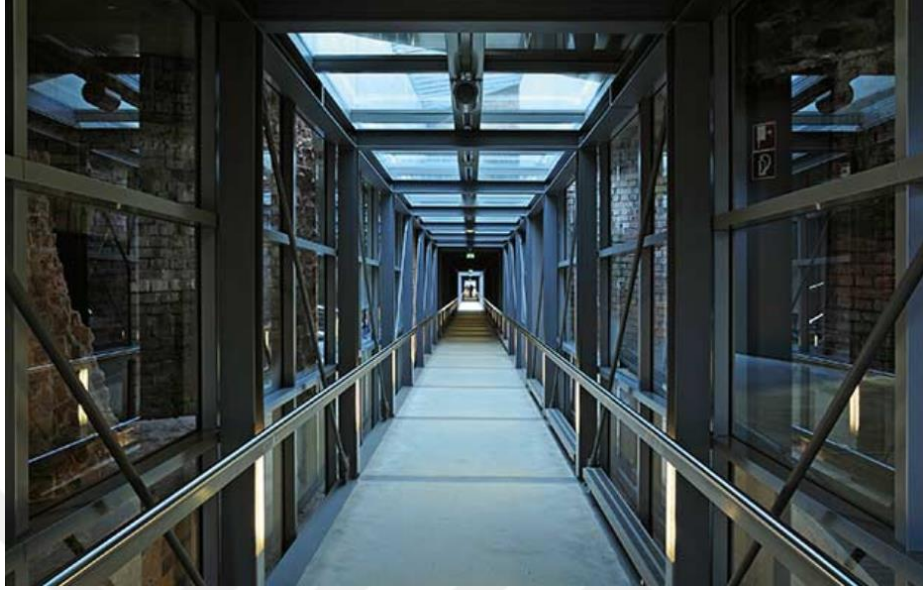
Denkel’e (1996) göre, “herhangi bir şeyin belirli bir anlama gelebilmesi için onu o şekilde değerlendirmeye olanak verecek bir yapıya” ihtiyaç vardır (s. 9). Burada anlamı oluşturan yapı cam tüneldir. Ziyaretçilerin cam bir tünelin içinde yürütüldüğü büyük sütunlu salon ile görsel iletişim kurulurken ona dokunmak ya da bizzat içinde bulunmak engellenmiştir. Donuk şekilde sergilenen öge mekanın kendisidir; hareket edebilen, bugüne ait gözlemci mekana yerleştirilen tünelden onu seyrederek (Şekil 3.4).

¹⁹ Memorialization (hafızalaştırma), maddi olduğu kadar maddi olmayan araçların ve anma işaretlerinin yaratılmasına yönelik kamusal süreç olarak tanımlanır (Blustein, 2014).

²⁰ Ekleme, önemli bir tarihi binanın yoğun ve objektif bir şekilde yeniden değerlendirilmesini ve bugünle kurduğu diyalogun canlanmasını teşvik etmek amacıyla kullanılabilir (Brooker ve Stone, 2004).

²¹ Kolaj çalışması tez çalışmasının yazarına aittir. Nürnberg iç mekan fotoğrafı kaynak: URL-12

Bu anlamda, Merleau-Ponty ve Lang tarafından savunulan açık anlamın duyumsanarak algılanması, geçmişin anlamı üzerine mekanda gerçekleştirilen tüm müdahalelerde belirgindir.

Şekil 3.4 : Cam gezi yolu (URL-13).

Sergilenen geçmişle bugünün arasına çekilen ve geri dönüşün imkansız olduğunu hissettiren metaforik sınır, geçmişle bugün arasında gerçekleşen hesaplaşmayı simgelemektedir. Bu hesaplaşma, “üst metni ana metne bağlayan bir eleştiri ilişkisi” (Aktulum, 1999, s. 88) kuran yorumsal üst metinsellik ile bağdaşmaktadır. Böylece eskiyi bugünün anlamına entegre eden iç mekanda, geçmiş üzerine yorumsal bir yaklaşım söz konusudur.

3.2 Reichstag Parlamento Binası

Almanya'nın Berlin şehrinde inşa edilen ve 1894 yılında kullanıma açılan Reichstag Parlamento Binası, yapının tasarımı için açılan yarışmayı kazanan mimar Paul Wallot tarafından Neo-klasik tarzda tasarlanmıştır. Wallot'ın tasarımında yer alan ikonik “Dem Deutschen Volke” (Alman Halkına) yazısı dönemin imparatoru II. Wilhelm tarafından popülist bulunmasına karşın I. Dünya Savaşı sırasında ‘vatanseverlik sembolü’ olarak yapıya eklenmiştir (Şekil 3.5) (Aliyu vd., 2020).

Şekil 3.5 : Reichtag girişindeki yazı (URL-14).

1933 yılında yapıda çıkan yangın, Hitler'in yönetimi devralmasıyla sonuçlanınca bina adını dünya tarihine ilk defa yazdırmıştır. II. Dünya Savaşı sonuna doğru Rusların işgali sırasında siyasi bir kuruluşa hizmet etmeyen, ciddi hasar görmüş binanın yenilenmesi, 1954 yılına kadar bekletilmiştir (Şekil 3.6). Binanın yeniden kullanıma açılması ancak 1971'de gerçekleşmesine rağmen sonraki yaklaşık yirmi yıl boyunca Berlin Duvarı'nın etkisi altında kalmıştır (Rogier, 1999).

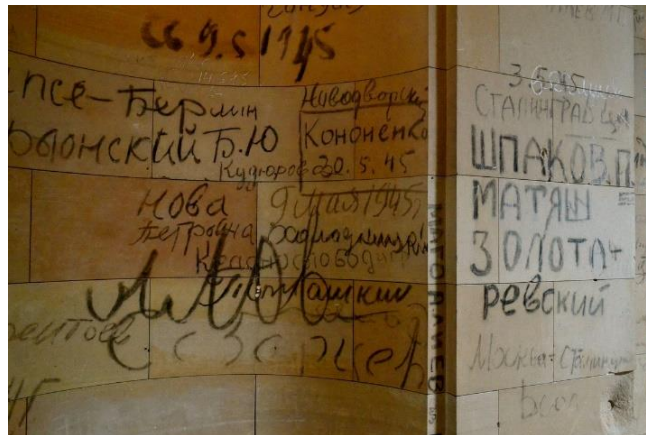
Şekil 3.6 : II. Dünya Savaşında ağır hasar gören Reichtag binası (URL-15).

II. Dünya Savaşı'nda büyük ölçüde yıkılmasının ardından yanlış müdahalelere maruz kalan binanın restorasyonu için açılan yarışma projesini, Foster+Partners kazanmış ve restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra yapı 1999 yılında tekrar açılmıştır. Yapının yeniden kullanımı için yapılan strüktürel çalışmalar, Alman Federal Meclisi'nin demokratik bir platform olarak önemi, tarih algısı, erişilebilirlik taahhüdü

ve güçlü bir çevre gündemi olmak üzere dört temel konuya dayanmaktadır (URL-16). Demokrasiyi ve birleşmeyi sembolize etmesi amacıyla, yenilenen kubbe cam ve çelikten yapılmıştır. Dönemin önemli haber kaynakları yeni cam kubbenin, savaş sonrası Almanya'nın canlanmasında kritik rol oynayan siyasi şeffaflığını sembolize ettiğini belirtmektedir (Şekil 3.7) (Roberts, 2009). Sembolik bir simge olan cam kubbe aynı zamanda, binanın parlamento katlarından giriş alanına kadar doğal ışığı ve havalandırmayı sağlamaktadır (Aliyu vd., 2020). Binanın ve ülkenin tarihini yansıtması nedeniyle II. Dünya Savaşı'ndan kalma, Sovyet askerlerinin duvarlara yazdığı yazılar olduğu gibi korunmuştur (Şekil 3.8). Mimarlar yapıdaki mevcut izlerin nasıl korunduğunu şöyle ifade etmektedir: "Güçlendirme projesi orijinal dokudan ipuçları alıyor; geçmişin çarpıcı izlerini - taş ustası izleri ve Rus grafitileri - ortaya çıkarmak için tarihin katmanları soyuldu ve bu izler 'yaşayan bir müze' olarak korundu." (URL-17).

Şekil 3.7 : Yenilenmiş kubbe (URL-17).

Şekil 3.8 : Rus askerlerin yazdığı yazılar (URL-18).

Bir yanda II. Dünya Savaşı'nda Ruslar'ın geride bıraktığı grafitiler, bir yanda yeniden inşa edilen camdan kubbe ile mekanın hikayesine ve anlam katmanlarına değer katan

izler dönemseldir ve yapının hafızasına eklenmiştir. De Quincey'in insan beyni için belirttiği gibi metinlerin hepsi kronolojik şekilde kaydedilir ama tarih aynı anda düzenlenir:

“Birbirini takip eden her katman, zamanın belirli bir anında eklenmiştir ve yine de bir kez eklendiğinde, her katman diğer tüm katmanlarla aynı maddi alanı kaplar. Metinler basitçe birikmez; giderek kalabalıklaşan bir birlik haline gelirler” (Walker, 2012, s. 679).

Reichtag'da geçmiş değiştirilmeye ya da yok sayılmaya çalışılmaz; bir bütün olarak palimpsest katmanları mevcudiyetlerini korurlar. Yapının, Almanya'nın günümüz demokrasi anlayışını yansıtan eklemelerle restore edilmesi ve eski işlevinin korunması, düşünceler algısında anlam taşır. Bu örtük anlam Lang'ın deyiimiyle, çevre ve insanda bulunan (öğrenilmiş veya öğrenilmekte olan) bilgilere dayalı düşünsel bir algı sürecidir (Aytem, 2005). Bugünün anlayışındaki şeffaflığı ve açıklığı betimleyen cam kubbe ve izlenebilir parlamento salonu, geçmiş kubbe formunu koruyup muhafaza ederken, yan anlam düzeyinde şeffaflık, demokratikleşme gibi örtük ve açık anlam katmanlarını da içermektedir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : Parlamento salonunda bugünü ve geçmişi harmanlayan kolaj²².

İç mekan, geçmişin anlamını yorumlamak yerine onu bir katman olarak kabul edip, ona bugünün anlamıyla cevap verir. Grafitiler, onları duvara boyayan, birçok farklı

²² Kolaj çalışması tez çalışmasının yazarına aittir. Görsel kaynakları; günümüz parlamento fotoğrafı: <https://www.erco.com/en/projects/community/reichstag-building-1336/> , 1945 parlamento fotoğrafı: <https://www.historynet.com/reichstag-fire/>

duygu ve düşünce içinde orada bulunmuş olan askerlerin anısıdır, insan izidir. Gür de (2002) palimpsesti, “gücün yapılaşmış halini” değil, “zaman içinde oluşmuş insan nişlerini” korumak için önerir (s. 62). Tüm bu nişleri ve yeni malzeme/form kullanımlarıyla iletilmek istenen mesajı yorumlamak ziyaretçinin algısına ve bilgi birikimine kalmıştır.

Mekanın anlatısında eski hikayeden doğan yeni bir hikaye söz konusudur. Her metnin ilişkilendiği başka bir metin vardır düşüncesi, kuram geliştiren post-modernist edebiyat eleştirmenlerinin ortak söylevidir (Aktulum, 1999). Reichtag’ın anlam katmanları arasındaki ilişki için metinsel aşkınlıkta “ana metinsellik” (hypertextuality) “metinlerarasılık” (intertextuality) ile benzerlik göstermektedir. Genette’in eserinde en çok üzerinde durduğu ana metinsellik bir metni daha önceki bir metinle birleştiren ilişki olarak ifade edilir. Mirenayat ve Soofastaei’ya göre (2015) burada incelenen şey eski metnin varlığı değil, eski metnin yeni metin üzerindeki etkisidir. Tıpkı Mrs. Dalloway romanına cevap veren The Hours romanı gibi²³ mekansal okumada palimpsest anlam katmanları, birbirine cevap veren, birbirinden doğan ve bazı durumlarda ondan ilham alan anlam kümeleriyle varlık kazanmıştır.

3.3 Bodmin Jail Oteli

1779 yılında Sir John Call tarafından Cornwall, İngiltere’de tasarlanan Bodmin Hapishanesi, İngiltere’nin ilk modern hapishanelerinden biridir (Şekil 3.10) (URL-19). Hapishane olarak kullanıldığı dönemde ayrı hücreler, kadın ve erkeklere ayrılmış alanlar, sıcak su ve mahkumların yaşaması ve çalışması için aydınlık ve havadar alanlar tasarlanmıştır. Modern yaklaşımlı hapishanenin başka bir yenilikçi özelliği ise mahkumlara çalışmalarını karşılığında vali tarafından satılan ürünlerden ödeme yapılmasıdır (URL-20).

²³ Michael Cunningham’a 1999’da en iyi kurgu dalında Pulitzer ve Pen/Faulkner ödülleri kazandıran “Saatler”, Virginia Woolf ve romanı Mrs. Dalloway üzerinden bir kadının bir gününe dair zaman-mekân ilişkisi bakımından metinlerarasılık, kurgu içine ve dışına dair yeni bir bilinç akışı örneği sunar (URL-21).

Şekil 3.10 : Eski Bodmin hapishanesi (URL-22).

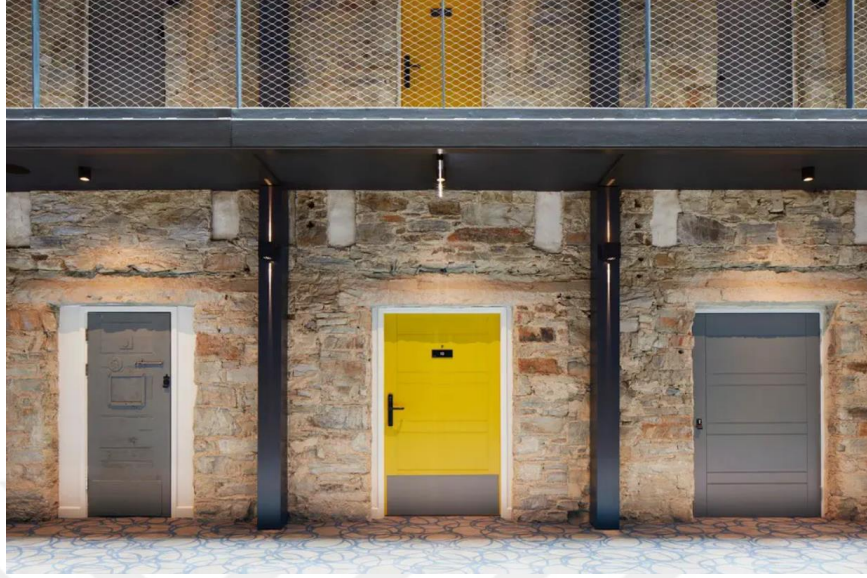
Kapatıldığı 1927 yılından beri metruk halde kalan hapishane, Twelve Architects mimarlık ofisi tarafından yapılan yenileme sonucunda 2017’de restore edilerek lüks bir butik otele dönüştürülmüştür (Şekil 3.11). Hapishanenin eski Sivil ve Deniz Kanatlarında yer alan her bir lüks oda, mevcut parmaklıklı pencereler, yıpranmış taş duvarlar, gerçek mahkum grafitileri ve tavanlar da dahil olmak üzere orijinal özelliklerin çoğunu koruyarak üç hapishane hücresinden dönüştürülmüştür. Wandsworth Hapishanesi'nden kurtarılan ve yenilenen otantik orijinal hapishane kapıları, otel gereksinimlerini karşılamak için modern bir yorum sağlayan yeni kapıların yanı sıra duvar dokusuna sabitlenmiştir (Şekil 3.12) (URL-23).

Şekil 3.11 : a. Hapishanenin restorasyon öncesi iç mekanı (URL-24). b. Restorasyon sonrası iç görünüm (URL-25).

Bodmin Hapishanesi için yapılan yenileme ile eski öğeler gün yüzüne çıkarılmıştır ve bu öğeler yaratılan butik otelin konseptini oluşturmuştur. Otelin girişinde eski hapishanenin hüznünlü geçmişine dair karanlık zindanları da içine alan bir müze tasarlanmıştır. Son yıllarda popülerleşen bir turizm şekli olan “dark tourism” Türkçe’de “hüzün turizmi” olarak adlandırılmaktadır (Alili, 2017). Cezaevi ya da

zindan turizmi, hüznün turizminin yedi alt başlığından biri olarak literatüre geçmiştir (Stone, 2006).

Şekil 3.12 : Bodmin Jail Otel kapılar (URL-26).

Bodmin Jail Otel iç mekanlarında koruma ve dönüşüm bir arada görülmektedir. Mahkumların acılarından terk edilmişliğin sessizliğine, oradan da tertemiz lüks bir otele evrilen yapı, tüm tarihiyle bir bütün olarak anlam kazanmaktadır. Birçok azılı suçluyu ağırlamış olan mekan zamansal denkleşmesiyle Charles Dickens'ın eseri "David Copperfield"ı anımsatır²⁴. İngiltere'de Sanayi devriminin ağır yükü altında halkın ezildiği bir dönem olan 19. Yüzyıl, hapishanenin en aktif olduğu dönemdir. Birçok farklı hikayeyi, hikayelerin kesişimini ve sonunu barındıran hücreler dramatik izler taşır (Şekil 3.13) ve mekan geçmiş izleri ve yaşanmışlıkları bünyesinde koruyarak muhafaza eder. Dönüşüm, mekanın kullanım fonksiyonundaki değişimle paralellik gösterir; ironik bir biçimde geçmişte mahkumların kaldığı hücreler, bugün misafirlere lüks bir deneyim sunmaktadır.

²⁴ Sanayi Devrimi döneminin en büyük yazarlarından olan Charles Dickens (1812-1870), Londra'da doğdu. O dönem İngiltere'sinin sosyal kötülüklerini ve aşağı halk tabakalarını ustaca betimleyen romanlarıyla haklı bir üne kavuştu. Kimsesiz çocuklar ve çocuk emeğinin sömürüsü, İngiliz eğitim sisteminin zorba disiplini romanlarının başlıca izleği haline getiren Dickens, asıl ününe David Copperfield'le kavuştu. Karakterlerinin ölümsüzlüğü, aşağı halk katmanlarının içtenlikli dostluğu, burjuvaların katlanılmaz sevimsizliklerini işlemektedir (URL-27).

Şekil 3.13 : Bir zamanlar hücrede yatan mahkumun bilgileri (URL-28).

Yapıda gerçekleşen koruma da dönüşüm de açık anlamlar taşımaktadır. Duvar yüzeylerinde mahkumların bıraktığı yazılar, kapılara yerleştirilmiş olan mahkum isimlikleri ve küçük yüksek pencere detaylarıyla eskinin anlamı dondurulmuştur (Şekil 3.14). Zumthor (1988), iyi bir yapının insan yaşamının izlerini içselleştirmesi ve bu yolla otantik zenginlik kazanması gerektiğini belirtir. Bu izler malzemelerde gözlenen yaşlılık patinası, yüzeylerdeki küçük çizikler, kullanımla pahlanmış kenarlar gibi izler olabilir. Geçmiş anlamların açık bir şekilde korunması ve dönüştürülmesi ile burası artık bir hapisane değil, geçmişim tüm izleriyle hapisane konsepti barındıran lüks bir tüketim alanıdır.

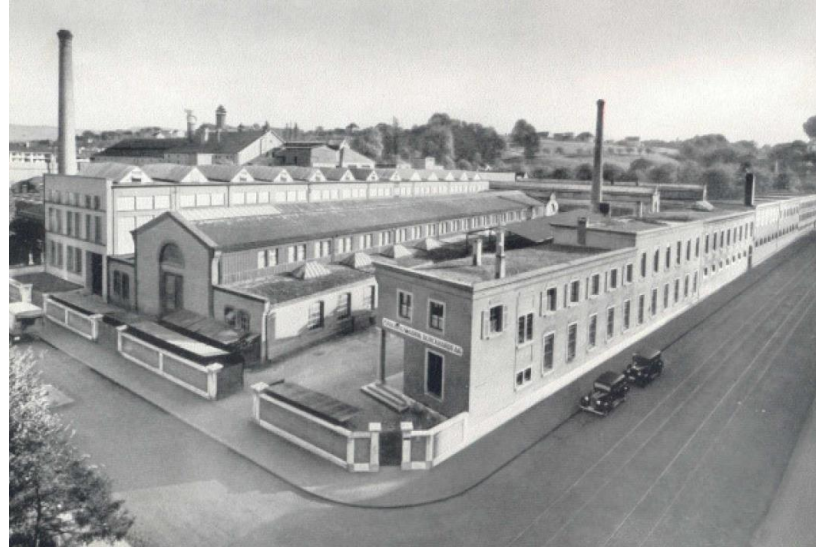
Şekil 3.14 : Hapishane odasından lüks bir otel odasına dönüşen iç mekanda kolaj²⁵.

²⁵ Kolaj çalışması tez çalışmasının yazarına aittir. Görsel Kaynakları; günümüz oda fotoğrafı: <https://bodmin-jail-hotel.bookeder.com/> , geçmiş zamandan bir oda fotoğrafı: https://www.jackiefreemanphotography.com/bodmin_jail.htm

Mekan aynı mekandır elbet ama zaman aynı zaman değildir. Mekanın geçmiş öyküsünde barındırdığı anlam ve bugün sunduğu deneyim arasında oldukça farklılık vardır. Mahkumlar, mekanda izler bırakarak göçüp gitmiştir. Bu yönüyle eski, bir alt-başlık ya da bir ara-başlık gibi yeni hikayeye dahil olur. Genette, yan metinsellik (paratextuality) yaratan öğelerin, metnin köklerinin betimlenmesinde önemli bir rolü olduğunun altını çizer (Aktulum, 1999). Bodmin Jail yeni hikayenin başlığı olup Bodmin Jail Otelı'ne dönüşmektedir. Mahkumların isimleri de kaldıkları hücrelerde alt hikayeler yaratan alt başlıklar gibi bugüne sıkı sıkıya tutunarak yeni anlamda katman oluştururlar.

3.4 Gundeldinger Feld

İsviçre'nin Basel şehirinin güneyinde yer alan Gundeldingen bölgesi, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayileşme sürecine girmiş ve bölgede apartmanlar, iş yerleri ve fabrikalar inşa edilmeye başlanmıştır. Sulzer Burckhardt AG makine fabrikası 1844 yılında makine atölyesi olarak bu bölgede kurulmuş ve zamanla üretim alanı genişlemiştir (Şekil 3.15). Sulzer Burckhardt AG makine fabrikası 1999 yılında yaklaşık yüz yıllık yerleşim yerinden ayrılarak Winterthur'a taşınma kararı almıştır (Binz vd., 2008).

Şekil 3.15 : Eski Sulzer Burckhardt AG makine fabrikası (Binz vd., 2008).

1960'lardan günümüze bölgede bulunan evler yoğun bloklar halinde sıralanmış bir yapıda olup, evlerden birçoğu mimari açıdan tatmin edici olmayan küçük dairelerden oluşan yeni binalara dönüştürülmüştür (Binz vd., 2008). Bu durum çevrede yaşayan

mimarlar ve diğer meslek gruplarından insanları, daha insan odaklı bir mahalle düşlemeye yönlendirmiştir²⁶.

Insitu mimarlık ofisi binaların yenilenmesinde iki temel prensip izlemiştir: Yapıdaki değişiklikleri en aza indirecek şekilde binaların yeniden kullanımı ve onarımı kolay ve uzun ömürlü masif malzemelerin (beton, tuğla, ahşap) kullanımı (URL-29). Yenileme sonucunda tüm alan; aile merkezi ve çocuk sirk okulu, ilk engelsiz sırt çantalı gezgin pansiyonu, tırmanma salonu, kütüphane, Bio Bistro, "Querfeld" mahalle salonu, mini tiyatro salonu, Fransız Anaokulu, pro Natura ve WWF, bir fitness merkezi ve "Unser Bier" bira fabrikası, diğer birçok atölye ve ofis alanlarının bulunduğu farklı fonksiyonlara sahip bir komplekse dönüştürülmüştür (Şekil 3.16) (URL-30). Böylece eski fabrika yapıları, 7 salon ve 8 binada 70'ten fazla kiracıyla şehre hizmet eden farklı fonksiyonlara sahip yeni mekanlara dönüştürülmüş ve sürdürülebilir bir mahalle yaratma yolunda örnek bir proje ortaya çıkmıştır.

Şekil 3.16 : a.Kompleksin planı, b.Kompleksin içinde oluşturulan orta bahçe (A. Köprülü Arşivi).

Kompleksin yeniden kullanım yaklaşımında koruma ve dönüştürme hakimdir. Eskiden fabrikanın bir parçası olan ve tavanı kaldırılarak iç bahçeye dönüştürülen dinlenme alanı, komplekste uygulanan benzer nitelikteki yenileme çalışmalarına bir örnektir (Şekil 3.17). İç bahçede bulunan eskiye dair en somut izler çelik kiriş, kirişlere asılı

²⁶ Gundeldinger Feld Immobilien AG, 2000 yılında araziye satın almış ve arazinin dönüştürülmesi sorumluluğunu yine bu proje için kurulan Kantensprung AG'ye devretmiştir (URL-29). İsviçre'deki gayrimenkul yasalarının değişmesinden faydalanarak, bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak adına 50 bin m²'lik alan, 2009 yılında Abendrot Vakfı emeklilik fonuna satılmıştır (Zemann & Buser, 2019). Böylece yenileme çalışmaları bir bölüm bittikçe diğer bir bölüme başlanarak sonraki 10 yıl boyunca devam etmiştir.

bazı makine ve kolonlardır. Aletlerin varlığı duyumsanır niteliktedir ve Grice'in deyimiyle kullanıcılar ile 'doğal bir iletişim' halindedir. Böylece, koruma ve dönüşümün açık anlamlar taşıması söz konudur. Geçmişin anlamının açık bir şekilde korunması, bazı makine parçalarının ve üzerlerindeki insan izlerinin mekanda bırakılmasıyla gerçekleşir. Bu parçalar, mekanın özgün değerini oluşturan önemli unsurlardır. Bunun yanı sıra, bu parçaların bugünün anlamıyla canlı bir diyalog halinde olduğu söylenemez; iletişim sessizdir.

a.

b.

Şekil 3.17 : a. Kompleksin içinde oluşturulan orta bahçe, b. Orta bahçedeki eski fabrika binasına ait bırakılan taşıyıcı elemanlar (A. Köprülü Arşivi).

Mekan, yeni kullanımıyla yeni bir anlam kazanarak, bir başka deyişle değişim göstererek varlığını sürdürmektedir. Özünde değişim, varlığın tabiatından kaynaklanan bir olgudur ve bu sebeple dönüşümü ifade eder (Durmus, 2012). Bu örnek özelinde makine parçaları ve çelik taşıyıcılar, kaçınılmaz olan dönüşümde patinayı yaratan 'anımsatma' rolünü üstlenir (Gür, 2002) ve algılanan mekan, göndermeler yapmadan eski dokunun üzerine eklenir (Şekil 3.18). Bu sebeple örtük bir anlam söz konusu değildir.

Şekil 3.18 : Kompleksin iç mekanlarında korunan yapı kabuğuna ve eski fabrikaya ait öğelerin siyah beyaz görsel üzerinde renkli gösterimi²⁷.

Üst metinsellik (architextuality), şimdiki zamanın metninin (kompleksin yeni kullanım amaçları) içinden çıktığı gelenek ya da metinler havuzu (kompleksin fabrika olduğu dönem) olarak tanımlanır (Mirenayat ve Soofastaei, 2015). Birçok farklı fonksiyona dönüştürülen eski fabrika binalarında şimdiki zaman ve geçmiş arasında “saf taksonomik bir aidiyet” söz konusudur (Genette, 1997, s. 17). Gundeldinger Feld geçmiş anlamını haykırılmaz, ancak anlamını bilen bilir. Geçmiş sessiz bir şekilde selamlayan yeni anlamlar artık mekanın sahipleridir. Yeninin üzerine işlendiği eski, yeni anlam için pasif bir altlık sunmuştur. Bu şekilde eski, dönüşerek varlığını sürdürmenin yolunu bulmuştur.

3.5 Arap Camii

İstanbul’un Karaköy semtinde bulunan ve Bizans dönemine tarihlenen eski adıyla “San Domenico Kilisesi” (Sağlam, 2020), bugün “Arap Camii” adıyla bilinmektedir. Yapının, yapım tarihi ve kimler tarafından hangi mezhebe hizmet etmesi amacıyla yapıldığı konusunda araştırmacılar, arkeologlar ve tarihçiler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Yaygın görüş, Bizans Devleti’nin İstanbul’a gelen Cenovalılara bugünkü adıyla Galata bölgesini tahsis etmesi üzerine yapının, Cenovalılar tarafından 14. Yüzyıl’ın ilk yarısında Gotik bir kilise olarak inşa edildiğidir (Çetinkaya, 2010).

²⁷ Görselleştirme tez çalışması yazarına aittir. Kaynak fotoğraflar tez yazarı tarafından çekilmiştir.

İspanya'dan göçe zorlanan Endülüs Arapları'nın bir kısmının Karaköy semtinde bulunan Perşembe Pazarı ve çevresine yerleştirilmesiyle, kiliseden dönüştürülen bu camiye "Arap Camisi" adı verilmiştir (Eyice, 1991). İlerleyen dönemde 1999'da Düzce, Kocaeli'nde meydana gelen ve İstanbul'da da şiddetli bir biçimde hissedilen deprem sebebiyle sıvaları dökülen caminin bema tonozunda, geç Ortaçağ freskleri gün yüzüne çıkmıştır (Şekil 3.19) (Ata, 2018). Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2010'da başlatılan restorasyon çalışmalarında bilim kurulu, binada süregelen ibadet işlevinin sekteye uğramaması için freskleri kapatma kararı almış ve freskler bakımı yapıp koruyucu ile kaplandıktan sonra alçıpan ile sıvanmıştır (URL-31).

Şekil 3.19 : Alçıyla kapatılmadan önce bir fresko (URL-31).

Birçok imparatorluk ve devletin yanı sıra Haçlı Seferleri ve doğudan gelen fetih girişimleri ile çok katmanlı bir geçmişe sahip olan İstanbul'un Galata bölgesinde konumlanan Arap Camii, geçmişin birbiri üzerine yazıla gelmiş anlam katmanlarını barındırması sebebiyle önemli bir yapıdır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu döneminde gördüğü tadilat ve onarım çalışmaları sebebiyle mimari yapısında devşirme sistemlerin kullanıldığı bir yapıdır (Sağlam, 2020). Keşfedilen fresklerin öne çıkan özelliği, İstanbul'daki Rönesans etkilerinin, genellikle 15. yüzyılda başladığı düşünülen hareketten yaklaşık bir yüzyıl önceye kadar uzandığını ortaya koymasındır (URL-31). Fresklerde görülen ve çoğu kilisede bulunmayan nadir bir diğer önemli özellik ise hem Katolik hem de Ortodoks azizlerinin bir arada tasvir edilmiş olmasıdır (Şekil 3.20)

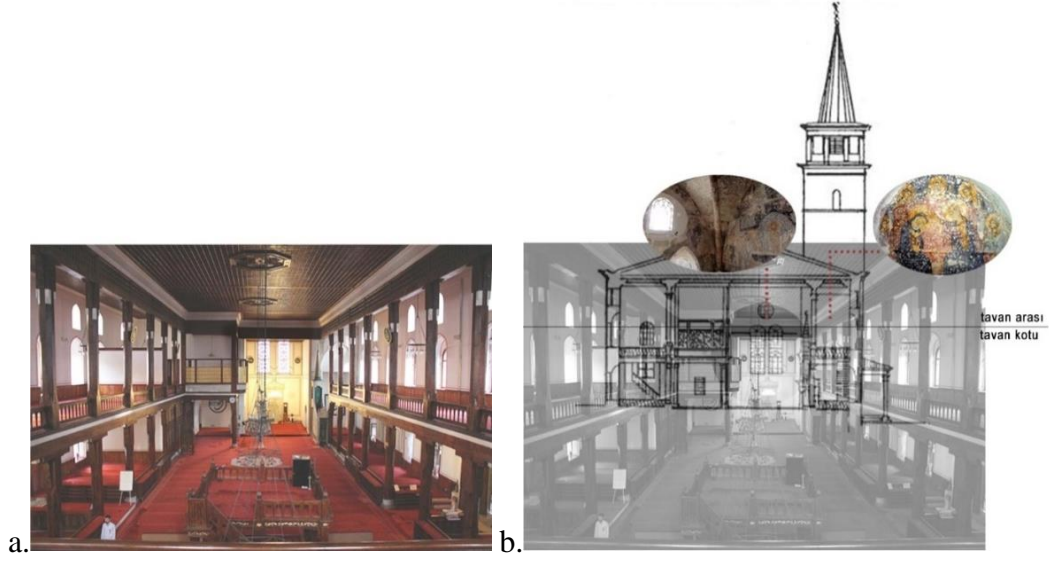
(Çetinkaya, 2016). Ayrıca süreç içinde yapının geçirdiği tadilatlar sırasında nüfuzlu Dominiken ailelere ait taşların yapının onarımında malzeme olarak kullanılması katmanlı bir doku oluşturmaktadır (Ata, 2018).

Şekil 3.20 : Tavan arasındaki freskolar (Çetinkaya, 2016).

Cami içindeki beyaz duvarlar, ahşap işlemler, vitray pencereler ve yüksek tavan, bina ile karşılıklı etkilidir. Bu duvarlar anlatı boyutunda, geçmiş yaşanmışlıkları, inanç ve inanışlara dair anlam katmanlarını barındırmaktadır. Yapı bugünkü kullanımı ile geçmiş kullanımına ve izlerine dair katmanlardan habersiz olanlar için farklı bir anlamsal içeriktedir. Machado'nun (1976) izlerin ve anlamın korunması, dönüşümü ve reddedilmesi üzerine yaptığı sınıflandırmaya göre bu örnekte, dönüşüm ve reddetme baskındır. Freskoların tamamen ortadan kaldırılması yerine üzerinin alçıyla örtülmesi, geçmişe dair izlerin korunarak, saklı/örtük anlamın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yine de, bugünün anlamı eskinin anlamını bastırmakta ve baskılamaktadır.

Mekani deneyimleyen birey için geçmişin bugünde varolan parçaları, Merleau-Ponty'nin deyimiyle boşluklarla dolu olan düşünce dünyasında algılanır (2023.b). Benzer şekilde, Grice'in (1991) doğal olmayan iletişimi tanımlayışından yola çıkarak mekanda baskın olan örtük anlamı okumak mümkündür. Buna göre, geçmiş hakkında bilgi sahibi olduğunda, geçmişin anlamı hem korunmuş, hem reddedilmiş hem de dönüştürülmüştür (Şekil 3.21). Bu anlamda anlam ancak bilgi yoluyla gerçekleştiği için deneyim ekseninde bir duyumsamadan söz edilmez (Lang, 1987).

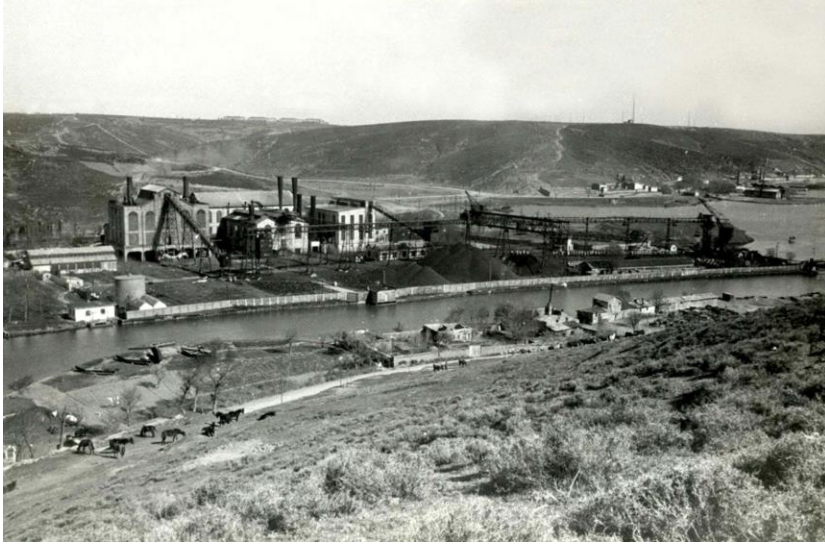
Şekil 3.21 : a.Arap Camii günümüz iç mekanı, b.Mekan-freskler ilişki kolajı²⁸.

Arap Camii’de gözlenen geçmiş-bugün anlam ilişkisi metinsel aşkınlık türlerinden “yorumsal üst metinsellik” (Genette, 1982) içerir. Geçmiş dönemin San Dominiko Kilisesi eski metnin kendisi olarak düşünüldüğünde, Arap Camii (yeni metin) eski metinle üstü kapalı bir ilişki içindedir. Eski metnin varlığı yeni metnin varlığını mümkün kılar. Böylece, Alfaro’nun (1996) belirttiği gibi eski metin yeni metnin içinde söz edilmeksizin/örtük olarak yorumlanır.

3.6 Santral İstanbul Enerji Müzesi

İstanbul’un Eyüpsultan ilçesinde, Silahtarağa mahallesinde inşa edilen (Şekil 3.22), Türkiye’nin ilk taşkömürü santrali olan üretim tesisi, yabancı sermayeler aracılığıyla Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi tarafından 1913 yılında kurulmuş ve 1914 yılında elektrik dağıtımına başlamıştır (Brangar, 2004). Osmanlı Devleti’nin başkenti olan İstanbul’un modern yaşama geçiş sürecinde santral önemli bir rol oynamıştır. Elektrik, kentlerde gece sokakları ve meydanları aydınlatarak kamusal alan oluşumunu, sinema ve konserlerin popüler hale gelmesini, tramvayların kullanımının artmasını ve apartmanların yaygınlaşmasını sağlamıştır (Dervişoğlu Okandan, 2016).

²⁸ Kolaj çalışması tez çalışması yazarına aittir. Arap Camii iç mekan fotoğrafı kaynak: <https://www.islamveihsan.com/arap-camii-tarihi.html>. Kesit görsel kaynak: <https://kolayarapca1.files.wordpress.com/2019/12/arapcamii-1.jpg>. Fresk kaynakları: <https://www.youtube.com/watch?v=rVYLF7QYqyk>, <https://cdn1.ntv.com.tr/gorsel/IqHpmr1ZJUmZ6yoG0i3j8Q.jpg?width=960&mode=crop&scale=both>

Şekil 3.22 : Silahtarğa elektrik santralinin 1920 yılındaki görüntüsü (URL-32).

Elektrik üretimi için Kağıthane ve Alibeyköy derelerinin ağzına kurulan santral, kazan ve makine daireleri, atölye, ambalaj binaları, personel konutları ve itfaiye gibi birçok amaca yönelik binalardan oluşan bir komplekstir. Kiper'in (1956) belirttiği üzere, tesiste vardiyalı çalışan işçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yemekhane, dinlenme salonları, revir, ilk yardım odaları ve modern mutfak alanları oluşturulmuştur (Brangar, 2004'te atıfta bulunduğu gibi). 1970'lerde makinelerin eskimesi ve soğutma suyunun kirliliği nedeniyle üretim kapasitesi düşmüş ve 1983 yılında santral kapatılmıştır. Yenilenmesi için 1990 yılından 2004 yılına kadar yeni kullanımı için farklı önerilerde bulunulmuş, 2004 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile yapılan protokol ile Enerji Santrali, İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir (URL-33). Bu kapsamda, santral yapıları, memur lojmanları, bir cami ve 1913 yılına ait makine donanımı restore edilmiştir. 2007'de tamamlanan çalışmalar sonucunda, statik güçlendirme ile ayakta duran Silahtarğa Elektrik Santrali makine daireleri, Enerji Müzesi'ne dönüştürülmüştür. Çalışma kapsamında bu bina incelenmiştir.

2012'de Avrupa Müze Akademisi tarafından "DASA" ödülü alan ve yenileme projesinde mimar Han Tümertekin, mimar Emre Arolat ve mimar Nevzat Sayın'ın yer aldığı müze, Türkiye'nin ilk endüstriyel arkeoloji müzesidir (URL-34). Bina içinde yapılan önemli iki müdahale ise kolonlarda çelik güçlendirmeler ve ziyaretçiler için tasarlanan gezi iskelesine dayalıdır. Yeni unsurlar, binanın tarihi dokusuna uygun bir şekilde tasarlanmıştır.

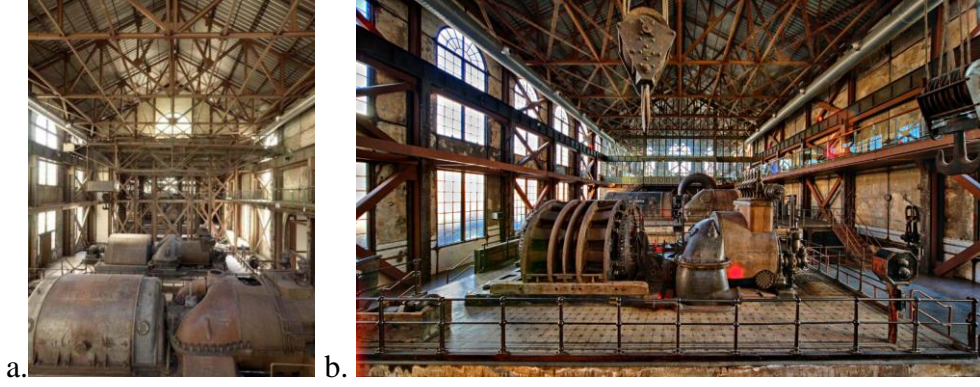
Bir dönemin ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli rol oynayan tesis, Osmanlı'nın geç sanayileşme adımlarının ilk örneklerinden olmasıyla toplumsal hafızada yer etmiştir. Bir zamanlar işçilerin durmak bilmeden çalıştığı mekanda zaman, mekanın yeni kazandığı müze işleviyle donmuş gibidir (Şekil 3.23). Yapıya, sahip olduğu tüm öğeleriyle (duvarlar, pencereler, taşıyıcı sistem ve özellikle iç mekanı özelleştiren büyük makineler) kazandırılan müze işlevi, geçmişi olduğu gibi/zamansızlaştırılmış bir şekilde sergilemektedir. Her ne kadar geçmişin anlamı tüm somut izleriyle dondurulsa da burası artık enerji üretim tesisi değildir. Bu yönüyle mekanda, Machado'nun sınıflandırmasına göre, koruma ve dönüşüm birlikte söz konusudur. Eski anlamların mekanda dondurulmasıyla koruma gerçekleşmiş, onlar üzerinden yeni bir anlamın kurgulanmasıyla da dönüşüm sağlanmıştır.

Şekil 3.23 : Müzeye dönüştürülen eski ve yeni kullanımalarını aktaran kolaj²⁹.

Örtük olanın felsefesi üzerine yoğunlaşan Gendlin, bilginin mantıksal ve işlevsel boyutunu açık algılama biçimi olarak yorumlar (Gendlin, 1962). Özünde koruma ve aktarma yatan müze işleviyle mekanda açık anlam baskındır. Bu durumun yanı sıra, makineler üretimin gerçekleştirildiği daimi işleyen üniteler olmayı bırakmış, mekana anlamını veren dekoratif parçalara dönüşmüştür (Şekil 3.24). Burası artık her gün işçilerin kullandığı bir fabrika değil, her kesimden ve yaştan insanın görebileceği kültürel mirası yaşatan bir müzedir.

²⁹ Kolaj çalışması tez çalışmasının yazarına aittir. Görsel kaynakları; günümüz müze fotoğrafı: <https://ozhanozturk.com/2021/12/08/santralistanbul-enerji-muzesi-istanbul/>, geçmişten bir fotoğraf: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Workers_of_Silahtara%C4%9Fa_Power_Station_at_1933.jpg

Şekil 3.24 : a. Müzeye dönüştürülen binanın öncesi (URL-35). b. Restorasyon sonrası (URL-36).

Genette'in metinsel aşkınlık türlerinden "ana metinsellik", mekanın geçmiş ve bugüne ilişkin anlam katmanları arasındaki ilişkiye açıklık getirmektedir. Biçimsel ve/veya tematik bir dönüşüm süreciyle bir diğerinden türeyen metin ilişkisi olan ana metinsellik (Trillo ve Poliks, 2023), geçmiş hakkında yorum yapmaksızın, ona yeni bir amaç yükleyen yeni anlamda görülür. Bu tür metinsel aşkınlık, mekanda bulunan ziyaretçinin geçmiş ile bugün arasında bağlantılar kurması yoluyla daha derin bir anlam katmanı oluşturmasına olanak sağlar.

3.7 Popülist Bomontiada

İstanbul, Şişli'de bulunan Bomontiada Yapı Kompleksi, İstanbul'un ilk bira fabrikası olarak 1890 yılında inşa edilmiş (Turhan, 2018) ve her yaştan insanın buluşma noktası haline gelmiştir (Şekil 3.25). İsviçreli Bomonti kardeşler 1893 yılında Feriköy'de bulunan küçük bir atölyede bira üretimine başlamış, 1902 yılında gelişen üretim hacmini karşılayabilmek adına Bomonti'de yer alan binayı ana merkez olarak kullanmaya başlamışlardır (Akyurtlaklı, 1997).

Şekil 3.25 : Bomonti'ye bira içmeye gelen insanlar (URL-37).

1911 yılında rakip bira üretim firması olan Nektar Bira Fabrikası ile birleşerek Bomonti-Nektar Birleşik Bira Fabrikaları ismini alan işletme, 1938 yılında bir devlet kurumu olan İçki Tekel tarafından devralınmıştır³⁰ (Sağlam, 2017). Komplekste bulunan yapılar ada parsel boyunca bitişik nizam devam etmekte olup adanın dış sınırlarını belirleyen bir nitelik kazanmıştır (Tanyeli ve İkiz, 2009). 1994 yılında Bomonti bira fabrikasının kapanması ile bölge canlılığını büyük ölçüde kaybetmiştir.

Sanalarch ve Han Tümertekin tarafından restorasyonu yapılan ve 2015 yılında yenilenen kompleksin içinde yer alan farklı dönemlere tarihlenen binaların iç mekanları farklı işlevlerle can bulmuştur. Bomontiada içinde; restoran, kafe, pub, bar, müze, konser sahnesi ve çalışma stüdyosu gibi farklı işlevler bulunmaktadır. Bira fabrikaları olarak kurulduğu dönemde üstlendiği insanları bir araya getirme özelliği devam etmektedir; günümüzde açık hava konserlerinin ve etkinliklerin yapıldığı bir buluşma noktasıdır.

Çalışma kapsamında incelenen ve kompleksin içinde bulunan Popülist Bomontiada, küçük ölçekte bira üretimi de yapan bir restorandır (Şekil 3.26). 2016 yılında açılan restoranın iç mimari tasarımı ve uygulama projesi Lagranja ve Oğuz Bayazıt Mimarlık iş birliğinde gerçekleşmiştir (URL-38). Eski bira fabrikası binasında yapılan yenileme çalışmalarında, mekandaki bazı eski teknik ekipmanlar ve tarihi belgeler korunmuş ve yenilenen mekanın parçası haline gelmiştir (Şekil 3.27). Böylece geçmiş ile bugün arasında üretim ve sosyalleşme anlamlarında uyumlu bir birlikteliğin yakalandığı söylenebilir. Bir başka bir deyişle, bu uyum eski ile yeniyi birbirine bağlayarak, mekâna işlevsel amaçlarının ötesinde derin bir anlam kazandırmaktadır.

³⁰ Bomonti Sanayi Bölgesi; Haliç, Eminönü, Karaköy ve Galata gibi noktalarda konumlanan sanayi alanlarına göre deniz ve demiryolu ulaşımı açısından dezavantajlı bir konumda bulunsa da işgünü temini açısından gelişmeye açık bölgelere ve Beyoğlu-Osmanbey gibi gelişmekte olan iş merkezlerine yakın konumuyla büyümesini sürdürmüştür (Akyurtlaklı, 1997). 1960'larda işçi göçü ile çevresindeki yerleşim sayısı hızla artmış, böylece başlangıçta şehrin batı sınırında olan bölge zamanla şehrin içinde kalmıştır (Tümertekin, 1967; Doldur, 2009'da atıfta bulunulduğu gibi).

Şekil 3.26 : Popülist Bomontiada'da bulunan bira üretim kazanları (A. Köprülü Arşivi).

Şekil 3.27 : a.Merdiven kovanında bulunan eski bir kazan, b.Eski çalışanlara ait dokümanlar (A. Köprülü Arşivi).

Popülist Bomontiada, Machado'nun sınıflandırması açısından ele alındığında, koruma ve dönüştürmeye örnektir. De Quincey hafızanın deneyimleri saklama biçimini betimlemek için zihni eski bir parşömene/palimpseste benzettir (Roman, 1995). Mekanlar da onları tasarlayan ve kullanan kişiler gibi hafızaya sahiptir. Zumthor

(1988) mimari çalışmalarında çocukluk hatıralarından esinlendiğini belirtir³¹. Mekana bira üretimi üzerinden kazınan hafıza, yeni oluşumu zenginleştiren önemli bir olgudur. İstanbul Enerji Müzesi'nde olduğu gibi koruma ve dönüştürme bir arada anlam oluştursa da Popülist Bomontiada'nın en büyük farklı eski anlamın varlığının yeni üzerinde devam ettirilmesidir. Öyle ki, Bomonti birası üreten ve ziyaretçilerin bu üretimin gerçekleştiği kazanları canlı olarak görebildiği bir bölüm yer almaktadır. Bunun yanı sıra, önceden burada çalışanlara ait bazı notlara ve belgelere mekanda yer verildiği ve eski bir kazanın dekoratif olarak tutulduğu görülmektedir.

Restoranda eski-yeni katmanlaşması açık anlamlar taşır. Yavuz ve Grice'nin (2022) belirttiği gibi sezdirilen bir anlam yoktur. Popülist de bu düşünce sistemiyle ele alındığında, mekanda sezdirme yoluyla iletilen bir anlamın olmadığı görülür. Geçmiş ve bugünü harmanlayan anlam kümesi açık bir dille kendini ifade etmektedir (Şekil 3.28).

Şekil 3.28 : Eski kazanı merkezine alan merdiven etrafında kurulan geçmiş-bugün etkileşiminin siyah beyaz görsel üzerinde renkli gösterimi³².

Popülist'in sahip olduğu anlamlar bütününde, iki ya da daha fazla anlam arasındaki ortak birliktelik ilişkisi söz konusudur. Mekanın eski anlamından (bira üretiminin yapıldığı dönem) yola çıkan ve onunla hâlâ güçlü bir bağ kuran yeni işlev, diğer örneklerden farklı olarak eski anlamını sürdürmektedir. Böylece iki işlevle şekillenen

³¹ Peter Zumthor (1988) "Thinking Architecture" eserinde şöyle der: "Herhangi bir özel formun izini süremesem de bana bunu daha önce gördüğümü düşündüren bir doluluğun ve zenginliğin ipucu var." (s. 10).

³² Görselleştirme tez çalışması yazarına aittir. Fotoğraf kaynak:
<https://www.timeout.com/istanbul/tr/barlar-ve-publar/the-populist>

iki anlamın aynı anda varlığını sürdürmesi söz konusudur. Bu durum Popülist Bomontiada'yı metinsel aşkınlık türlerinden “metinlerarasılık” ile bağdaştırmaktadır.

3.8 Türk ve İslam Eserleri Müzesi

İstanbul'un Fatih ilçesinde bulunan Türk ve İslam Eserleri Müzesi ilk olarak, 1914 yılında Süleymaniye Camii külliyesi içinde yer alan imaret binasında “Evkaf-ı İslamiye Müzesi” ismiyle açılmıştır (URL-39). 1983 yılında müze, 16. Yüzyıl Osmanlı sivil mimari örneklerinden en meşhur ve varlığını bugüne kadar koruyabilmiş olan İbrahim Paşa Sarayı'na taşınmıştır (Sinanlar, 2005; Sunter ve Nuhoglu, 2016'da atıfta bulunulduğu gibi).

Müzenin bulunduğu günümüz ismiyle Sultanahmet Meydanı'nda, Bizans döneminde sosyal yaşamın merkezi olan Hipodrom bulunmaktadır (Şekil 3.29) (Kuban, 2010; Sağlam, 2020'de atıfta bulunulduğu gibi). Osmanlı döneminde ise Atmeydanı olarak isimlendirilen meydana, at yarışları yapılması ve cirit oyunlarının oynanmasının yanı sıra Topkapı Sarayı'na kısa mesafede ulaşım sağlanması sebebiyle paşa sarayları, cami, çeşme, hamam, türbe ve vakıf dükkanlar gibi birçok bina yapılmıştır (URL-40). Paşalar için inşa edilen bu saraylardan biri de İbrahim Paşa Sarayı'dır³³.

Şekil 3.29 : Hipodrom (kırmızı) ve İbrahim Paşa Sarayı (yeşil) (URL-41).

³³ İbrahim Paşa Sarayı'nın hangi tarihte inşa edildiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Solakzade'ye göre yapının 1418-1512 yılları arasında II. Bayezit döneminde inşa edildiği öngörülmektedir. Sarayın, varolan bir konakta yapılan yenilemeler ve eklemeler sonucunda oluştuğu bilinmektedir (URL-42).

Anlaşıldığı üzere bugün müzenin bulunduğu yer hipodrom, saray binası ve müze olmak üzere birçok tarih katmanını bir arada bulundurmaktadır. İbrahim Paşa Sarayı olarak bilinen yapı, yıkılmış Bizans Hipodromu'nun batı kanadı kalıntıları üzerine inşa edilmiştir (Soysal, 2016; Karaçay & Çiftçi, 2023'te atıfta bulunulduğu gibi). Dört avluya sahip olan kargir yapıda birçok vezir sarayından farklı olarak, kesme taş kullanılması dikkat çekmektedir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin buraya taşınması ve binada yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, ikinci avluda tarihi hipodroma ait bir bölüm gün yüzüne çıkarılmıştır (URL-43). Bu bölüm bugün, müzenin bir parçası olarak sergilenmektedir (Şekil 3.30).

Şekil 3.30 : a. Kazı alanındaki tonozlu geçit (Karaçay & Çiftçi, 2023), b. Kazıda ortaya çıkan geçidin müzede sergilenmesi (A. Köprülü Arşivi).

Aldo Van Eyck'a göre hatırlanan ile beklenen yer şimdiki zamanda iç içe geçerek mekanın gerçek perspektifini oluşturan bir derinlik kazandırır (Robert, 1991'de atıfta bulunulduğu gibi). Müze mekanlarında eskinin dönüşümü de benzerlik gösterir; zaman ve mekan arasında bitmek bilmeyen bir ilişki süregelir. Bir varmış, bir yokmuş ile başlayan masallar kadar eski bir tarihte, bugünün İstanbul'unun merkezinde yer alan, toplumsal olayların cereyan ettiği, Roma ve Bizans İmparatorlukları'ndan kalan hipodroma ait kalıntılar, Osmanlı İmparatorluğu'na tarihlenen İbrahim Paşa Sarayı ve bugünün Türk ve İslam Eserleri Müzesi, yapının farklı katlarında farklı seviyelerde birbiri içine geçmiş, birbirine karşımış şekilde varlıklarını sürdürmektedir (Şekil 3.31).

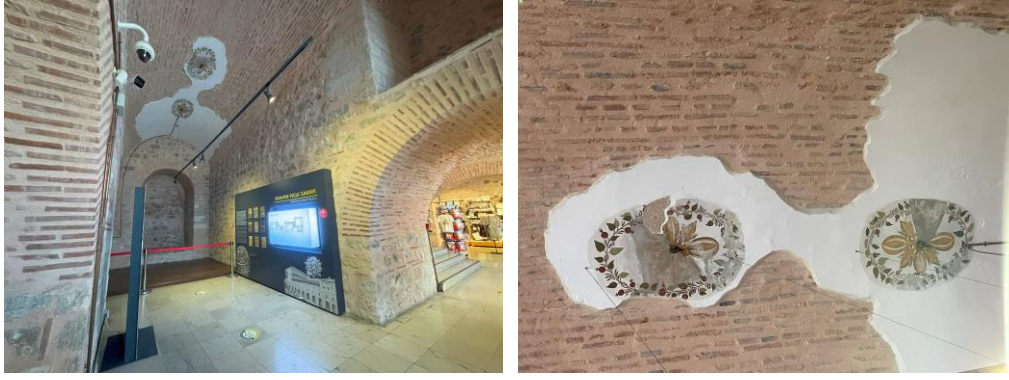

Şekil 3.31 : Farklı kotlarda iç içe geçen palimpsest katmanlar kolajı³⁴.

Hipodrom, bütün bir kentin hafızasının değerli bir parçasıdır. Geçmişte hipodromun taşıdığı anlamlar onu değerli kılar ve bugüne ulaşan kalıntılarını müzede sergilenen tarihi bir esere dönüştürür. Hakkında ne kadar az bilgiye sahip olursa da İbrahim Paşa Sarayı'nın, döneminin en görkemli vezir sarayı olduğu düşünülmektedir (Sunter ve Nuhoğlu, 2016).

Palimpsest olarak mekanlar, Machado'nun kavramı açıklamak için kullandığı eski-yeni düzenlemesiyle üst üste binen mimari çizimler gibidir (Machado, 1976). Bu fiziksel özelliğiyle geniş bir zaman döneminin katmanlarını ortaya koyan hipodrom sergi odası, zemin kat ve 1. Kat sergi alanlarında geçmiş anlamlar için korunma ve dönüşümün birlikte gerçekleştiği söylenebilir. Koruma kavramı, özellikle açık anlam bağlamında değerlendirildiğinde, 'az' ya da 'çok' gibi belirsiz niteliklerden ziyade kesin sonuçlar belirten 'var' ya da 'yok' gibi kavramları içerir. Girişte yer alan süslemeli tavan alçısı, bu duruma bir örnek teşkil eder (Şekil 3.32). İç mekanlarda, geçmişin ortaya çıkarılabilen tüm izlerini ve müzeye ait koleksiyonları bir arada sergileyen bir atmosfer söz konusudur.

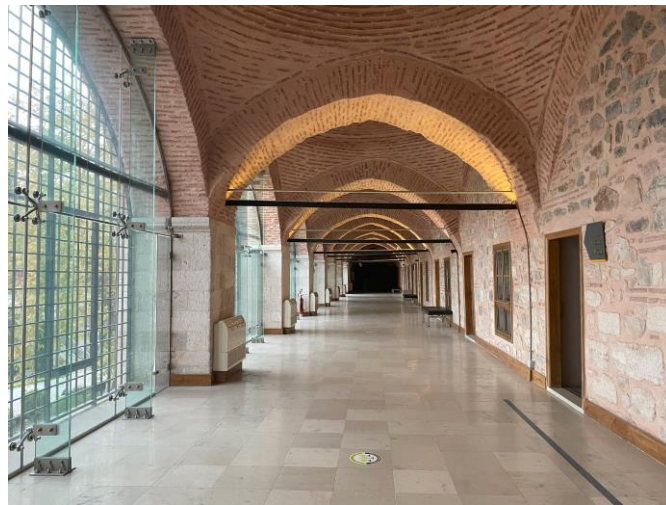
³⁴ Kolaj çalışması tez çalışmasının yazarına aittir.

Şekil 3.32 : Tavan süslemeleri (A. Köprülü Arşivi).

Müze olarak işlevlendirilen yapı katmanları, toplumsal ya da yönetsel olayların vuku bulduğu bir mekan olmaktan çıkıp geçmişini bugüne taşıyan pasif bir nitelik kazanmıştır. Bu yönüyle geçmiş yeni anlamın içinde açık bir ifadeyle kimlik kazanmaktadır. Bu kimlik yapının otantik/özgün karakterini yansıtır. Lowenthal'ın NARA Konferansı için belirttiği gibi, özgünlük her zaman kesin olmaktan ziyade görecelidir (Jerome, 2008'de atıfta bulunulduğu gibi).

Müze mekanları, Genette'in metinsel aşkınlık türlerinden "üst metinsellik" ile ilişkilidir. Bu türün önemli bir bileşeni, okurun beklentileri ve dolayısıyla eserin nasıl algılandığıdır (Mirenayad ve Soofastaei, 2015). Uzun bir zaman diliminden sonra günümüze ulaşan hipodrom kalıntısı ve onun üzerinde yükselen tarihi mekanlar ait oldukları farklı dönemlere dair sınırlı bir veri setine sahiptir. Öyle ki, müze mekanları için yapının kendisi bir kabuk oluşturur (Şekil 3.33). Bu özelliğiyle yeni anlam paketinde geçmiş bugünle, "metnin genel bir olaya sessiz ya da kısa ve özlü olarak bağlanması" (Aktulum, 1999, s.86) gibi bağlanmaktadır.

Şekil 3.33 : 1. Kat müze koridoru (A. Köprülü Arşivi).

3.9 Bölüm Sonucu

Bu bölümde, Türkiye ve Dünya çapından seçilmiş kültürel miras yapılarından örnekler, tez kapsamında geliştirilen üç adımlı palimpsest okumasına göre incelenmiş ve okuma çerçevesi örneklerle desteklenerek, bir sonraki adım olan tasarlama eylemi için araştırma temelli bilgi edinilmiştir. Machado'nun 1976 yılında yazdığı makalesinde, mekan bağlamında geçmişin “korunmuş”, “dönüştürülmüş” ve “reddedilmiş” anlam paketleriyle birer palimpsest oluşturması durumu, Merleau-Ponty, Lang, Grice ve Gendlin'in çalışmaları üzerinden açıklanan anlamın açık ve örtük nitelikleriyle detaylandırılmış ve edebiyat eleştirisinde palimpsest türlerini geliştiren Gérard Genette'in (1982) “metinsel aşkınlık” türleriyle derinleştirilmiştir. Bu inceleme için kültürel miras yapıları, toplumların ortak hafızasına seslenen mekanlar ve geçmişten günümüze tarihsel nirengi taşları oluşturmalarından dolayı seçilmiştir. Bu mekanlar hikayeleriyle, geçmişten günümüze anlam iletir ve kültürel ve toplumsal belleği canlı tutarlar.

Değerlendirilen örneklerin tamamında geçmişin anlamının korunması ve dönüştürülmesi birlikte görülmektedir. Bu durum, eski anlamın korunmasına rağmen, günümüz koşullarına uyarlanarak sürekliliğinin sağlanmasıyla ilgilidir. Böylece eski ve yeni unsurlar iç içe geçerek bir bütün oluşturur. Geçmişin reddedilmesi durumu Arap Camii ve Nürnberg Dokümantasyon Merkezi örneklerinde görülmektedir. İki örnekte de geçmişle olan ilişkide belirgin ideolojik uyuşmazlık vardır. Bu uyuşmazlıklar, özellikle inanç ve politika gibi güçlü ideolojik unsurlardan kaynaklanmaktadır. Öte yandan, toplumsal ve kültürel değişimlerin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Geçmişin korunması, dönüştürülmesi ya da reddedilmesi durumlarıyla ilişkilendirilen örtük ve açık anlam, yapıların farklı niteliklerinin ortaya çıkarılmasına katkı sağlamıştır. Örneklerde açık anlamın örtük anlama göre daha fazla görüldüğü söylenebilir.

İncelenen tekil yapı veya yapı kompleksi içerisindeki örneklerde, geçmişin örtük ya da açık bir şekilde reddedilmiş olması yorumsal bir birleştirme içerdiği için metinsel aşkınlık türlerinden “yorumsal üst-metinsellik” ile bağdaştırılmıştır. Geçmişin anlamının korunup, günümüz koşullarına hizmet edecek şekilde olduğu gibi eklendiği örneklerde koruma açık, dönüştürme örtük şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum Enerji Müzesi ve Reichstag Parlamento Binası'nda görüşmüş olup “ana-metinsellik” ile

örtüşmektedir. Geçmişin anlamının açık bir şekilde korunduğu ve dönüştüğü örnekler yapı/yapı komplekslerinin geçmiş hikayelerinin günümüz hikayeleriyle uyumuna ve geçmişten kalan izlerin ne kadarının korunabildiğine göre metinsel aşkınlık türlerinde farklılık göstermektedir. Popülist Bomontiada ve Reichstag Parlamento Binası geçmişteki işlevini günümüzde devam ettirmesiyle “metinlerarasılık” türüne örnektir. Bodmin Jail Hotel’inde eskinin anlamı açık bir şekilde korunmuş olsa da işlevsel olarak geçmişle bugün karşılaştırıldığında yeni anlamın geçmişle örtüşmediği görülmektedir. Bu nedenle bu örnek, daha mesafeli bir ilişki sunan “yan-metinsellik” türü ile eşleştirilmiştir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi’nde durum diğerlerinden oldukça farklıdır; hipodrom kalıntısı yeni anlama kısıtlı verilerle eklenebildiği için bugünün anlamı içindeki varlığı zayıftır. Benzer bir biçimde, Gundeldinger Feld Kompleksi’nde fabrika binaları yeni işlevler ve yaşam için kabuk oluşturmaktadır. Bu nedenle iki örnek de “üst-metinsellik” olarak değerlendirilmiştir. Çizelge 3.1’de görüldüğü üzere örnekler, geliştirilen iç mekanlar için palimpsest okuma çerçevesi göz önünde bulundurulduğunda, birden çok durumu içerebilmektedir.

Çizelge 3.1 : Geliştirilen okuma çerçevesine dayalı olarak incelenen örneklerin palimpsest okuması.

Binaya Ait Bilgiler	Binaya Ait Görsel	Korunmuş		Dönüştürülmüş		Reddedilmiş		Metinsel Aşkınlık Türü
		Açık Anlam	Örtük Anlam	Açık Anlam	Örtük Anlam	Açık Anlam	Örtük Anlam	
<p>İsim: Nürnberg Dokümantasyon Merkezi Konum: Nürnberg, Almanya Yapım Tarihi: 1941 Yenileme Tarihi: 2001 Orijinal İşlevi: Kongre Binası Yeni İşlevi: Müze Tasarımcı: Günther Domenig</p>		X		X		X		Yorumsal Üst-metinsellik
<p>İsim: Reichstag Parlamento Binası Konum: Berlin, Almanya Yapım Tarihi: 1884 Yenileme Tarihi: 1991 Orijinal İşlevi: Parlamento Binası Yeni İşlevi: Parlamento Binası Tasarımcı: Foster & Partners</p>		X			X			Ana-metinsellik Metinlerarasılık
<p>İsim: Bodmin Jail Oteli Konum: Bodmin, İngiltere Yapım Tarihi: 1779 Yenileme Tarihi: 2017 Orijinal İşlevi: Hapishane Yeni İşlevi: Otel Tasarımcı: Twelve Architects</p>		X		X				Yan-metinsellik
<p>İsim: Gundeldinger Feld Konum: Basel, İsviçre Yapım Tarihi: 1844 Yenileme Tarihi: 2019 Orijinal İşlevi: Fabrika Yeni İşlevi: Çok Amaçlı Kompleks Tasarımcı: In Situ AG</p>		X		X				Üst-metinsellik

Çizelge 3.1 (devam) : Geliştirilen okuma çerçevesine dayalı olarak incelenen örneklerin palimpsest okuması.

Binaya Ait Bilgiler	Binaya Ait Görsel	Korunmuş		Dönüştürülmüş		Reddedilmiş		Metinsel Aşkınlık Türü
		Açık Anlam	Örtük Anlam	Açık Anlam	Örtük Anlam	Açık Anlam	Örtük Anlam	
<p>İsim: Arap Camii Konum: İstanbul, Türkiye Yapım Tarihi: 14. Yüzyıl Yenileme Tarihi: 2010 Orijinal İşlevi: Kilise Yeni İşlevi: Cami Tasarımcı: Vakıflar Genel Müdürlüğü</p>			X		X		X	Yorumsal Üst-metinsellik
<p>İsim: Santral Enerji Müzesi Konum: İstanbul, Türkiye Yapım Tarihi: 1914 Yenileme Tarihi: 2007 Orijinal İşlevi: Fabrika Yeni İşlevi: Müze Tasarımcı: Han Tümertekin</p>		X			X			Ana-metinsellik
<p>İsim: Popülist Bomontiada Konum: İstanbul, Türkiye Yapım Tarihi: 1890 Yenileme Tarihi: 2016 Orijinal İşlevi: Fabrika Yeni İşlevi: Restoran Tasarımcı: Oğuzhan Bayazit</p>		X		X				Metinlerarasılık
<p>İsim: Türk İslam Eserleri Müzesi Konum: İstanbul, Türkiye Yapım Tarihi: 16. Yüzyıl Yenileme Tarihi: 2014 Orijinal İşlevi: Hipodrom / Köşk Yeni İşlevi: Müze Tasarımcı: Güzin Erkan, Seher Caba</p>		X		X				Üst-metinsellik

4. VAKA İNCELEMESİ: GALATA ST. PIERRE HAN İÇİN BİR İÇ MEKAN ÖNERİSİ

Bizans öncesi küçük bir liman kasabasından Bizans döneminde Cenevizlilerin yerleştiği bir ticaret kolonisine, Osmanlı yönetiminde Avrupa ile ticaretin yürüdüğü bir merkezden 19. Yüzyıl bankerleri ve bankalarına ev sahipliği yapan çok katmanlı, çok kültürlü bir yerleşim yeri olan Galata, İstanbul'un en eski ve özgün semtlerinden biridir. Doğudaki batı olarak anılan semt, bugün çoğunluğu yıkılmış, yeniden inşa edilmiş ya da tamamen veya kısmen korunmuş olan dokusuyla, geçmiş ve bugüne ait açık veya örtük anlam katmanlarını bünyesinde barındıran bir palimpsesttir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453'te İstanbul'u fethetmesinden sonraki süreçte Arap Camiisi'ne çevrilen San Paulo ve San Domenico kilisesinden ayrılan Dominiken rahipleri, kendileri için yeni bir kilise ve manastır inşasına başlarlar (Eyice, 2011). Böylece, eski kilisenin kuzeyinde bulunan arazide inşa edilen yeni kilisenin adı Saint Pierre Kilisesi olur. Böylece, yeni inşa edilen kilisenin arazisi üzerinde hem korunma hem de gelir yaratma amacıyla yıllar içinde gerçekleştirilen yapılaşma sonucunda bugün St. Pierre Han'ın da içinde bulunduğu yapılar grubu oluşur (Kösebay, 1996). Geçirdiği yangınlar nedeniyle belli bölümleri tamamen yıkılarak yeniden inşa edilen ya da farklı zaman dilimlerinde eklenen bölümleriyle Galata'nın eğimli topoğrafyasında konumlanan St. Pierre Han, İstanbul'un korunması önem arzeden kültürel miras yapılarından biridir. Yapının tarih boyunca barındırdığı çeşitli iş yerleri ve fonksiyonlar, onu toplumsal hafızada belirgin kılan unsurlardır.

Bu bölümde öncelikle, Galata bölgesinin tarihi, tarihsel süreçteki gelişimi, sosyo-kültürel yapısı, mimarisi ve ticari önemi üzerinde durulmaktadır. Sonrasında Galata'da bulunan St. Pierre Han'nın tarihçesi ve mimari özelliklerine değinilmekte ve ardından yapının geçmiş kullanımları ve geçmiş hikâyesi, bu tez kapsamında geliştirilen palimpsest okuma çerçevesiyle ilişkilendirilerek aktarılmaktadır. Son olarak iç mekanda palimpsest okumaları üzerinde bina edilen araştırma temelli iç mekan tasarım önerisi ile ilgili çalışmalara yer verilmektedir.

4.1 Galata'nın Tarihçesi

Istanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı olan Galata semti, kültürel zenginliği, farklı dönemlere tarihlenen yapıları ile bulunduğu eğimli coğrafya üzerinden İstanbul Boğazı'na, eski yarımada ve Haliç'e hakim olan önemli bir konuma sahiptir. Kadıköy ve Üsküdar'la birlikte bugün, İstanbul sınırları içinde yer alan en eski üç yerleşim bölgesinden biridir (Kuban, 1970). Sahil düzlemi boyunca Azapkapı, Karaköy ve Tophane semtlerinin bulunduğu Galata (Şekil 4.1), İstanbul Boğazı'nın yanı başındaki körfezde bulunmasıyla güvenli bir liman ve coğrafi avantajı ile çevredeki bölgeler üzerinde kontrol sağlar (Sağlam, 2020). Galata, hem Bizans hem de Osmanlı döneminde ticaret adına önemli merkezlerden biridir. Denizyolu ulaşımı, topografik yapısı, sur içerisinde oluşan mimarisi ve sosyal kimlikleri ile zaman içinde İstanbul'un diğer bölgelerinden ayrı bir konuma gelmiştir (Güçlü Prifti, 2017).

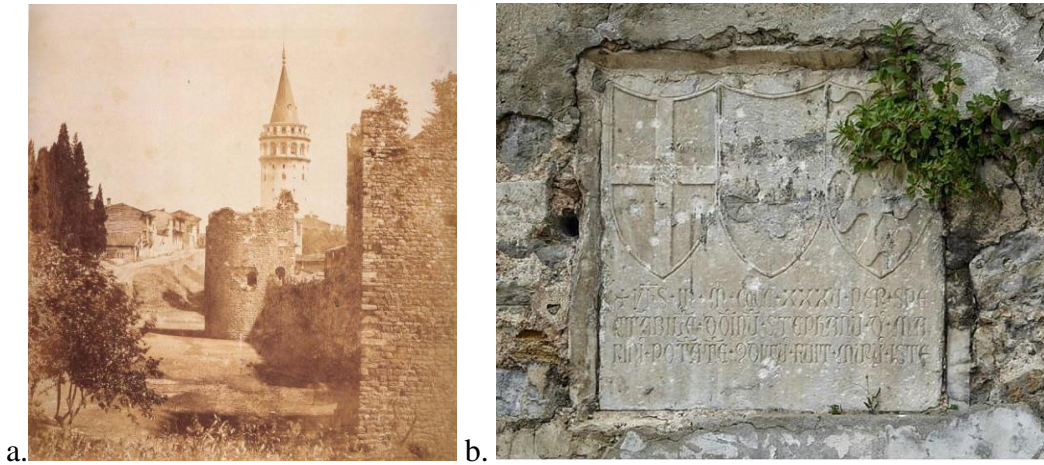
Şekil 4.1 : Buondelmonte'nin çizimiyle 1422 Konstantinopolis (İstanbul) planı (URL-44).

Bazı tarihçilere göre Galata'da bulunan incir ağaçlarına istinaden bölge Yunanca Sykai olarak isimlendirilmiştir (URL-45). İmparator I. Konstantin döneminde (MS.306-312) Galata'nın bulunduğu bölgede "Sykai" olarak adlandırılan bir küçük yerleşimin olduğu ve burada bir limanın olduğu bilinmektedir (Kuban, 1970). Theophanes'e göre (1997), Galata ismi ilk olarak 8. yüzyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlanmış olup Haliç'e gemilerin girmesini engelleyen zincirin kuzey ucunun bağlandığı bir kale

olması sebebiyle "Galata" olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Sağlam, 2020’de atıfta bulunulduğu gibi). Eyice’nin (1969) aktardığı görüş ise bölgede gerçekleşen süt üretimi sebebiyle Yunanca ‘galaktos’ (süt) sözcüğünden ya da İtalyanca merdiven, iskele olarak bilinen ‘calata’ sözcüğünden türediği yönündedir (Güçlü Prifti, 2017’de atıfta bulunulduğu gibi).

II. Theodosius yönetiminde Konstantinopolis’e (İstanbul) katılan bölgeye, Latin istilas (1204) sonrası Cenevizliler yerleşmeye başlamış ve Bizans’ın tanıdığı imtiyazlar sayesinde ticaret hızlanarak sürmüştür (Ata, 2018). Cenevizliler’in bölgeye yerleşmesinden önceki döneme kadar gerçekleşmiş olan yapılı çevre hakkındaki bulguların kısmen az olmasına rağmen, bir kilise, hamam, tiyatro, değirmen ve 431 evin bulunduğu, dönemin tarihçileri tarafından aktarılmaktadır (Erdoğan, 2011).

13. yüzyılda bir ticaret limanı olarak Cenevizliler tarafından işletilen bölge, Rumların baskınlarından korunmak için birçok kule yerleştirilerek desteklenmiş kalın surlarla çevrilidir (Şekil 4.2.a) (Tanrıbuyurdu, 2017). İncicyan’ın (1976) anlattığı 14. Yüzyıldaki Galata portresinde ise yerleşim yerlerini korumak amacıyla surların dışını çepre çevre saran derin kanallar açılmış ve kulelere demir parmaklıklı pencereler eklenmiştir (Güçlü Prifti, 2017’de atıfta bulunulduğu gibi).

Şekil 4.2 : a. Tarihi Galata surları, b. Sur duvarına yerleştirilmiş asalet arması (URL-46).

1453’te Fatih Sultan Mehmet tarafından gerçekleştirilen İstanbul’un fethi sırasında Galata’da bulunan Cenevizlilerin duruma tarafsız kalmaları sonucunda, Bizans’ın Cenevizlilere verdiği ayrıcalıklar Osmanlı yönetimi döneminde sürdürülmüştür (Ata, 2018). İstanbul’un fethi sırasında Cenevizlilerle savaşılmamış olmasına rağmen Galata’da bulunan surların bir bölümü yıkılmıştır (Göksoy, 2019). Eski kentin ileri

gelen Cenevizli ve Latin ailelerinin, duvarlar yavaş yavaş inşa edilirken ya da onarılırken üzerlerine yerleştirdikleri aile armalarını taşıyan Latince yazıtlar (Şekil 4.2.b), duvarların yıkılmasıyla orijinal yerlerinden taşınmış olup, bazıları bugün İstanbul Müzesi'nin asma katında muhafaza edilmektedir (Gottwald, 1911).

Galata'nın topoğrafyası ve zaman içindeki değişimi, bölgenin palimpsest özelliğini ortaya koymaktadır. Galata Kulesi ile Haliç arasındaki belirgin yükseklik farkından dolayı yapılaşma, sahil boyunca uzanan sokaklar ve bu sokakları dik kesen ara sokakların yönelimi doğrultusunda gerçekleşmektedir (Güçlü Prifti, 2017). Bu sokaklarda şekillenmiş Frenk ve Levanten Mahallelerinin iç içe geçmiş yeşillik ve ahşap evlerden oluştuğu bilinmektedir (Tanrıbuyurdu, 2017). Arseven'e (1989) göre, Perşembe Pazarı Caddesi yakınındaki binaların Bizans Dönemi'ne kadar uzandığı düşünülürken, bazılarının 14. Yüzyıl ile 17. Yüzyıl arasında yapıldığı ve Ceneviz mimarisiyle benzerlik gösterdiği düşünülmektedir (Baçaru, 2020'de atıfta bulunduğu gibi). Osmanlı'nın devlet erkanının yer aldığı Doğulu görünümüne sahip eski yarımadanın tam karşısında yer alan Galata, Neo-klasik ve Barok cepheleriyle birlikte Batılı bir çehreye sahiptir (Şekil 4.3) (Gür, 2011). Batılı bir seyyah Galata'yı, Doğu olarak tanımlamak için fazla tanıdık ve kozmopolit olduğu şeklinde anlatır (Eldem v.d., 2010).

Şekil 4.3 : a. Salt Galata, b. Bankalar Caddesi (A. Köprülü Arşivi).

18. yüzyılda Galata surlarının dışında gelişmekte olan önemli bir bölge, Boğaz tarafında Boğazkesen'de ve Cihangir'de Tophane ile birleşen Beyoğlu'dur. II. Abdülmecit döneminde başlayan eklektik mimari tarzın en göze çarpan örnekleri, Bankalar Caddesi ve İstiklal Caddesi'ne konumlanmıştır (Kuban, 1970). Bugün Galata, tüm tarih katmanları iç içe geçmiş bir şekilde, kimi katmanlar yıkılıp tamamen

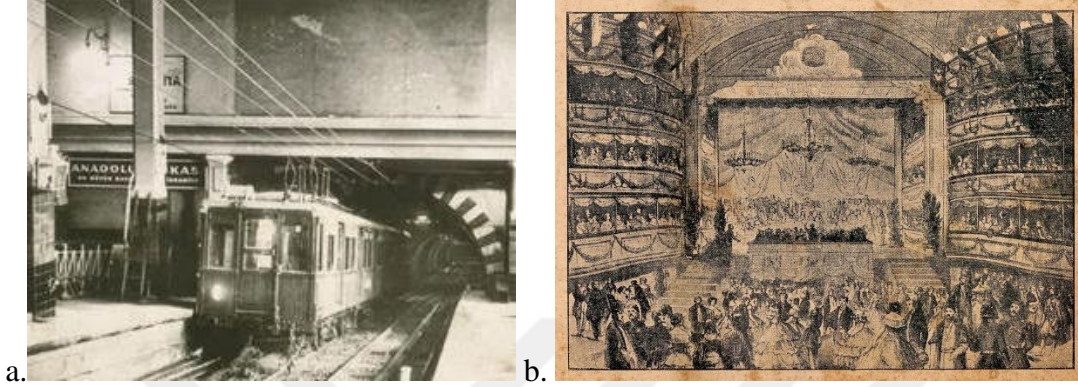
yeni bir katmanla günümüzü ulaşmış, kimi ise iyi korunarak günümüze kadar ulaşmış, özellikle 18. ve 19. Yüzyıl yapılarının hakim olduğu kentsel peyzajı ile yüzyıllık katmanları biraraya getiren bir palimpsesttir.

Işın (1995) tarafından “İstanbul’un Avrupa’ya açılan kapısı” olarak ifade edilen Galata (Tanrıbuyurdu, 2017, s. 25’te atıfta bulunulduğu gibi), ithalat üzerine gelişen ekonomisiyle Osmanlı’nın imparatorluk dışında gerçekleştirilen ticaretinin merkezidir ve bu dış ticaret bölgeye yerleşmiş olan Franklar, Yahudiler ve Rumlar tarafından yapılmaktadır³⁵ (Kuban, 1970). Sanayi devrimi, Galata’daki tüccarları ve onların liman kentlerindeki ortaklarını hızla zenginleştiren çeşitli ve ucuz malların yanı sıra, azınlıkların ticaret ve finans alanında güçlenmesine yol açarak, finans burjuvazisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kazgan, 2005). Hızla gelişen Galata ve Beyoğlu, sadece burada ticareti elinde tutan azınlıklar tarafından değil, Batılılaşan Türkler tarafından da günlük hayatın önemli bir buluşma noktası olmuştur. 19. Yüzyıl ortalarından yıkılışına kadar Osmanlı’nın finans burjuvazisini oluşturan Galata Bankerlerinden bazıları, Osmanlı’nın ilk bankası olan Bank-ı Dersaadet’in 1847 yılında kurulmasında rol oynamışlardır. Avrupa borsasını dahi sarsacak kadar büyük spekülasyonlar yaratması sebebiyle 1852’de kapatılan bankanın yerine İngiliz ve Fransız sermayicileri arkasına alan Osmanlı Bankası, 1856’da Galata’da kurulmuştur (Kazgan, 2005).

Galata’nın şehircilik ve kültür adına gelişimi, 18. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren, Tanzimat Fermanı (1839) sonrasında farklı bir boyuta ulaşmış olup, modernleşme adımları hız kazanmıştır (Güçlü Prifti, 2017). Avrupa’dan örnek alınarak düzenli yolların ve meydanların yanı sıra ithalatı karşılayacak uzunlukta bir liman tasarımı ve yapımı için bir Belediyenin kurulmasının yanı sıra Avrupadan bazı mimar ve mühendisler davet edilmiştir (Kuban, 1970). Hızla büyümekte olan Galata ve Pera bölgesinin ulaşım sorunların çözmek adına Haliç’in iki yakasını birleştiren Unkapanı

³⁵ İstanbul’un fethi sonrası bölgeyi terk eden bazı Cenevizlilerin yerine İzmirli Rumların ve Yahudilerin yerleştirildiği (Göksoy, 2019) ve nispeten daha az da olsa Türk nüfusun bölgede artış gösterdiği bilinmektedir (Kösebay, 1996). 17. Yüzyıl ve sonrasında bölge nüfusunun artmasıyla yerleşim bölgeleri surların dışına taşmış; İspanya’dan sürgün edilen Endülüs’lüler Perşembe pazarı olarak bilinen bölgede iskan edilmiş, Franklar yukarı mahallelere ve Pera’ya yerleştirilmiş, sur yakınlarına Türk mahalleleri kurulmuştur (Kuban, 1970). Nüfus çoğunluğunu Gayrimüslimlerin oluşturduğu Galata, zengin bir kültürel mozaik olan çok uluslu bir dünyanın yansıması olarak ve pek çok yönden Doğu’daki Batı’nın merkezi olmuştur (Tanrıbuyurdu, 2017).

ile Azapkapı arasındaki 1836 yapımı köprüye ek olarak, Galata ile Eminönü'nü birbirine bağlayan Galata köprüsü, 1845 yılında inşa edilmiştir (Yergün ve Çelebioğlu, 2020). 1871-1874 yılları arasında yapımı tamamlanan ve 1863'te faaliyete geçen Londra metrosundan sonra dünyanın en eski, Türkiye'nin ise ilk yer altı raylı toplu taşıma sistemi olan Karaköy-Beyoğlu Tüneli açılmıştır (Şekil 4.4) (URL-47).

Şekil 4.4 : a. Galata-Pera Tüneli (URL-48), b. Naum Tiyatrosu (URL-49).

19. Yüzyıl ortalarında Avrupa'dan gelen ürün ticaretinin yanı sıra Batı kültürünün sanatsal faaliyetleri de Osmanlı'da gelişmeye başlamıştır. Bu faaliyetlerden biri olarak opera oyunlarının sergilenebileceği tiyatro salonları Galata'da açılmış olup (Şekil 4.4), birçok İtalyan opera topluluğu performanslarını sunmak üzere bölgeye gelmişlerdir (Oğuz, 2011). Korunaklı olması amacıyla surların içinde sınırlanan eğimli arazide yapılaşmış olan Galata'nın tarihi gelişim ve yapılaşma süreci bu etkiler altında şekillenmiştir.

4.2 St. Pierre Han

St. Pierre Han, Galata'da bulunan St. Pierre Kilisesi'ne (diğer adıyla St. Pierre ve Paulo Kilisesi) ait yapılar grubunun içinde yer alır (Şekil 4.5). Bu yapılar grubunda kilise ve hanın haricinde, eski manastır, yeni manastır ve bir apartman (St. Pierre Apartmanı) bulunmaktadır (Gündoğar, 2006). Yapılar grubunun batısında kalan, bugünkü adıyla Arap Camii'nin eski sahipleri olan Dominiken Cemiyeti, 1475 yılında San Paulo Kilisesi'nden ayrılıp Saint Pierre Kilisesi'ni inşa edecekleri alana yerleşmiştir (Kösebay, 1996). Böylece San Paulo Kilisesi Arap Cami'sine dönüştürülmüştür.

Şekil 4.5 : St. Pierre yapılar grubu (URL-50); pembe: Han, yeşil: Apartman, turkuaz: Eski Manastır, sarı: Kilise.

1771 yılında Galata'yı saran yangında, hanın bulunduğu alanda yer alan Fransız Ticaret Temsilciliği'nin kullandığı ahşap binalar yok olmuştur (Dadyan, 2022). Dalleggio'nun (1963) belirttiği üzere, kilisenin yangınlara karşı korunması, Perşembe Pazarı ve cadde ile ilişkisinin azaltılması gibi sebeplerle (Kösebay, 1996'da atıfta bulunulduğu gibi) Eski Banka Caddesi'ne paralel olarak 58 metre cepheye sahip St. Pierre Han, 1771 yılında Fransız elçisi Saint-Priest Kontu François-Emmanuel Guignard'ın destekleriyle inşa edilmiştir (Olgar, 2024). Yapıya olan katkıları adına Dominikenler, bugün Eski Banka sokağı cephesinde varlığını sürdüren Comte de Saint-Priest ve Fransa Krallığına ait iki arma yerleştirmiştir (Şekil 4.6) (Palazzo ve Raineri, 1943).

St. Pierre Han'ın bugün gördüğümüz yapılaşması tarihsel süreç içinde oluşmuştur. Yazılı kaynaklara göre han, beş ayrı evin birleşiminden oluşmaktadır (Kösebay, 1996).

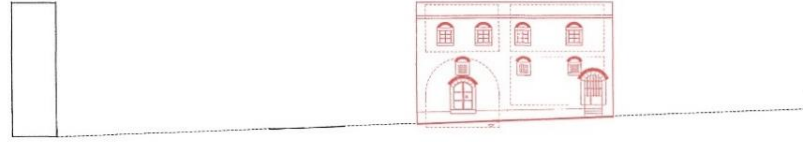

Şekil 4.6 : Fransız armaları (URL-51).

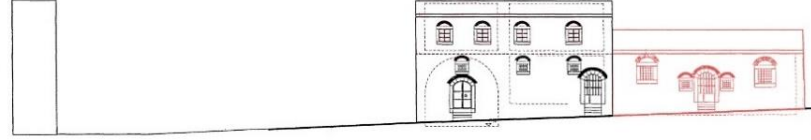
Bu evlerin farklı zamanlarda farklı amaçlarla inşa edilmesi sebebiyle yapı, sonradan yapılan tadilat ve eklemelerle han kimliğini kazanmıştır. Böylece önceleri bağımsız özelliklerini koruyan yapılar, birbirine geçişlere imkan tanıyan birimlere dönüşerek han yapısına dönüşmüştür. Kütleli ve avlusuz bir şekilde biçimlenen birçok odadan oluşan han, dönemin Venedik gibi batılı ticaret yapı örnekleriyle benzerlik göstermektedir (Gür, 2011). 20 dönümlük bir arazide yer alan St. Pierre yapılar grubu, eğimli araziye farklı kotlarla oturur ve böylece, hanın yer aldığı Eski Banka Caddesi boyunca devam eden eğim sebebiyle binada farklı katlar birbiriyle bağlanır. Kuzey cephesinde han 3. Kata kadar sur duvarına dayalıyken, 3. Katta ise sur duvarının üzerine oturmaktadır (Kösebay, 1996).

Yangın durumunda hızlı zarar görmesi sebebiyle yıkılan ahşap binaların yerine yapılan ve zamanla hana dönüşen evler taş malzemeden yapılan kargir yapılardır. Yapının tarihsel süreçteki gelişimi Şekil 4.7’de yer almaktadır. Kösebay’ın St. Pierre Han’ın restorasyonu üzerine yaptığı çalışmasında belirttiği üzere yapı altı evrede bugünkü halini almıştır. Buna göre her bir yapı farklı tarihlerde eklenerek 18. Yüzyıl sonlarından 19. Yüzyıl sonlarına kadar şekillenmeye devam etmiştir.

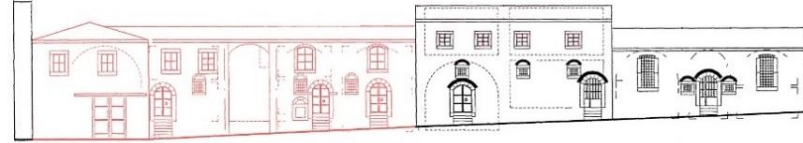
Kilisenin St. Pierre Han’ın restore edilmesi talebi üzerine, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin (İBB) yapımını üstlendiği ve Bahçeşehir Uğur Eğitim Kurumları’yla 30 senelik sözleşme imzalanmıştır (URL-52). Binada yapılan restorasyon çalışmalarından sonra bina, Bahçeşehir Üniversitesi Konservatuarı olarak kullanılacaktır. İBB’nin belirttiği üzere restore edilen hanın “kültür sanat ve yaşam durağı” olması planlanmaktadır (URL-53). Günümüzde restorasyon süreci devam etmektedir.

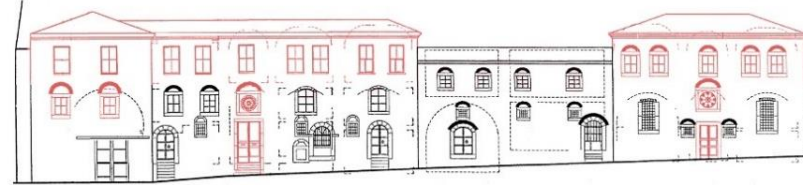
I. Evre: 1771'de Fransızlar için konut ve banka olarak inşa edilir.

II. Evre: 1772'de ticari yapı olarak inşa edilir.

III. Evre: 1775'te konut, dükkan ve/veya ambar olarak inşa edilir. Eklenen bölümde kilise ulaşımı sağlayan geçit bulunur.

IV. Evre: Geçitin girişi kapatılarak kapı ve ana sirkülasyonu sağlayan merdiven eklenir. İkinci kat inşa edilir.

V. ve VI. Evreler: 1875'ten sonra farklı zamanlarda binalara 3. kat eklenir. Aşağıda kalan katın döşemesi ve pencereleri yenilenir. Bazı kapılar iptal edilerek handa bütüncül bir sirkülasyon sağlanır.

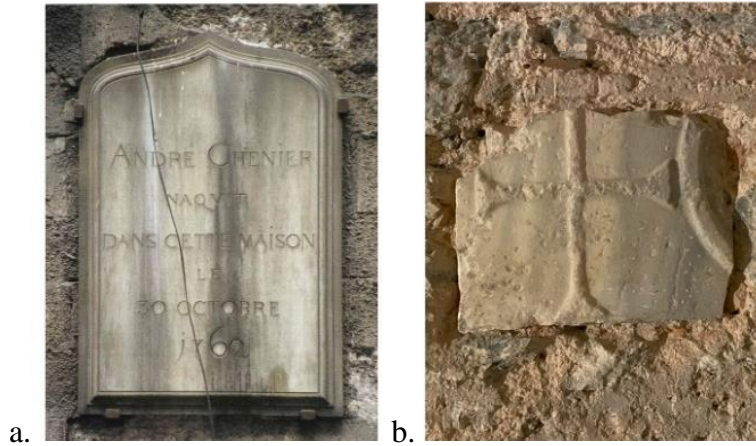
Şekil 4.7 : Restitüsyon evreleri: Dallegio'nun tanımlarıyla St. Pierre Han'ın oluşum süreci (Kösebay, 1996).

Yapının eski kullanımları, binanın geçmiş hikayeleri anlamak adına yol göstericidir. Bu nedenle çalışmada, St. Pierre Han'ın iç mekanına yönelik palimpsest okuması, binanın bugüne kadarki tüm geçmiş kullanımları ile birlikte ele alınmıştır. 253 yıllık yapının geçmiş kullanımlarında, I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası olmak üzere iki belirgin dönem söz konusudur. Aynı dönemde Galata'nın da çehresi değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır.

Han, kullanıldığı dönem boyunca çok sayıda farklı iş kollarını bünyesinde barındırmıştır. Farklı dönemlerde gözlenen sosyal çevre ve kullanıcı profilindeki

değişim sebebiyle birbirinin yerini alan işletmeler, hanın geçmiş hikayesini oluşturan palimpsest katmanlarını da yaratmaktadır. Handa yer alan mekanların süreç boyunca geçirdiği değişim ve dönüşümler, duvar/tavan boya ları, isli yanık yüzeyler, kapı ve doğrama detayları, aşınmışlıklar, birbirine eklenerek büyütülmüş ya da duvar örülerek ayrılmış odalarda saklıdır. Atölyeler ve depolarla zarar gören ya da bakımsız kalan mekan izlerini, mimar, mühendis, avukat ve bankacıların kullandığı odaların süslü izleri takip etmekte ve farklı zamanların farklı hikayeleri bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır.

Binanın sahip olduğu en eski izlerden biri, Fransız şair Andre Chénier'ye aittir³⁶ (Şekil 4.8.a). Eyice'ye (1989) göre, dış cephe duvarına yerleştirilen plakette Fransızca olarak “André Chénier bu evde 30 Ekim 1762'de doğmuştur” yazısının yer alması, hanın yapılış tarihinden önce burada konumlanan ahşap binanın varlığına işaret etmektedir (Güçlü Prifti, 2017'de atıfta bulunulduğu gibi). André Chenier'in ölümünden sonra duvara iliş tirilen bu plaket, Fransız devrimine şiirleri ve düşünceleriyle katkı sağlamış bir idam mahkumunun hatırasını yaşatma çabasıdır. Mekanın geçmişinin bir parçası olan Chénier'in hikayesine dair izler, binanın cephesindeki plaket ve diğer Fransız asalet armalarıyla birlikte korunarak binnain oluş halindeki hikayesine eklenmektedir. Benzer bir durum, iç mekanda yer alan devşirme malzeme olarak kullanılmış nereye ve hangi zamana ait olduğu bilinmeyen haç motifli taş için de geçerlidir. Grice'in (1991) doğal iletişim olarak yorumladığı açık anlam burada nettir (Şekil 4.8.b).

Şekil 4.8 : a. Chénier'ye ait plaket (URL-46), b. Han içinde duvarda bulunan devşirme malzeme taş (A. Köprülü arşivi).

³⁶ Devrimci şair Andre Chénier'in babası Fransız konsolos Louis Chénier'in İstanbul'da kaldığı ve çocuklarının İstanbul'da doğduğu bilinmektedir (Dadyan, 2022).

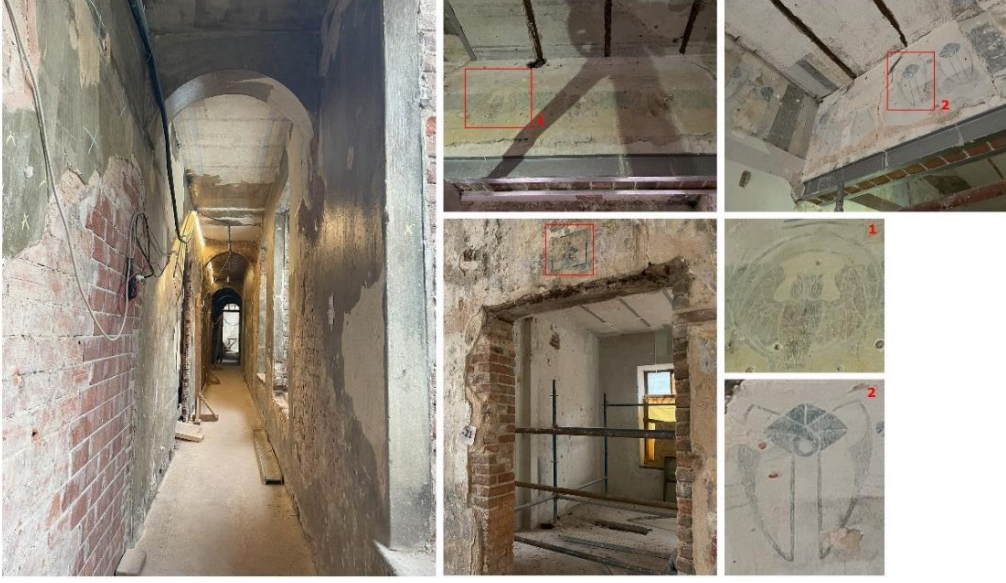
Konstantiniye Barosu, Fransız Ticaret Ataşeliği, Fransız Bankası ve İtalyan Ticaret Odası'nın da faaliyet gösterdiği 2500 m²'lik bir alana inşa edilmiş han, 1863-1890 yılları arasında Osmanlı Bankası'na ev sahipliği yapmıştır (Gündoğar, 2006). Eski Banka Sokağı'ndan girişi olan ve bir dönem faaliyet gösteren Fransız Bankası'nın bir bölümü olarak kullanıldığı bilinen oda duvarında dönemin batılı tarz dekoratif duvar boyalamalarıyla benzerlik gösteren boya kalıntıları görülmektedir (Şekil 4.9). Bu izler sayesinde geçmişin hikayesi duylar dünyasında algılanır şekilde canlıdır. Mekandaki izlerin bugüne korunarak ulaşmasından dolayı okunur olması, yeniden kullanım sürecinde geçmişin hikayesini koruyarak dönüştürmeye yönelik önemli bir başlangıç noktası ve ipucu olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.9 : Fransız Bankası bölümünde yer alan duvar boyaları (A. Köprülü Arşivi)³⁷.

Beşinci aşamada eklenen tuğla duvarlı 3. Kat, Dalleggio'ya göre Osmanlı Bankası tarafından inşa edilmiştir (Kösebay, 1996). Bu kattaki odaların numaraları ve bazı oda duvarlarında görülen bilgeliği sembolize eden baykuş motifleri (URL-54) geçmişten izler taşır (Şekil 4.10).

³⁷ St. Pierre Han içinde çekilen fotoğraflar, İstanbul Teknik Üniversitesi, International Master of Interior Architectural Design yüksek lisans programının IMT 506E kodlu Interior Architectural Project III' dersi kapsamında ve 2022-2023 Güz Döneminde, tezin yazarı tarafından izin alınarak çekilmiştir.

Şekil 4.10 : III. Kat'ta bulunan fiziksel izlerin fotoğrafları (A. Köprülü Arşivi).

Eldem'in 1997 yılında yayınlanan kitabında³⁸, Osmanlı Bankası'nı St. Pierre Han'ın içinde tasvir eden, döneme ait bir resim yer almaktadır (Şekil 4.11). Bu resimden hareketle, Osmanlı Bankası'nın hanın birkaç katına yerleştiği düşünülmektedir. Dönemin kaynaklarına göre hanın Osmanlı Bankası olarak kullanıldığı dönemde çalışanların binayı bir banka için köhne bulduğu ve çalışma koşullarının elverişsiz olduğu bilinmektedir (Eldem, 1997). Banka çalışanlarının 19. Yüzyıl sonunda hanın mekânsal niteliklerine karşı hissettikleri memnuniyetsizlik, hanın bir sonraki yüzyılda yaşadığı fonksiyonel değişimin habercisidir. Hanın tipolojisinin banka kullanımına uygun olmaması, banka olarak kullanıldığı dönemden kalan izlerin okunmasını güçleştirir. Bankaya ait mekanlar, sonraki yüzyılda başka ofislere ve atölyelere dönüşerek, yeni izlerin ve hikayelerin eskilerini örtmesine sebep olmuştur. Bu nedenle, bankanın mekandaki varlığı açıkça fark edilmez, örtük bir anlam taşımaktadır.

³⁸ Edhem Eldem'in 1997 yılında yayınladığı kitabı: 135 Yıllık Bir Hazine, Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler.

Şekil 4.11 : a.Osmanlı Bankası'na ait çizim (Eldem, 1997), b.Çizimin ait olduğu odanın fotoğrafı (A. Köprülü Arşivi), c. Çizimle aynı açıdan çekilmiş fotoğrafın kolajı³⁹.

İstanbul'un ünlü yapılarına imza atan G. Mongeri, A. Vallaury, A. Yenidunia, A. Perpignani, E. DeNari gibi mimarların ofisleri bu handa bulunur (Şekil 4.12). (Olgar, 2024). Mimarlardan bazılarının isimleri, handa yapılan restorasyon çalışmalarında duvar yazısı olarak gün yüzüne çıkmıştır (Şekil 4.13). Hangi mimara ait olduğu bilinmemekle birlikte handa çalışma ofisi olan bir mimara dair ipuçları, ikinci katta bulunan bir odada yer alan tavan resimlerinde görülür. Tavan resmi rulo kâğıt, kalemler, gönye ve pergel içerir. Mimar Marco Langas'ın Ofisi olduğu belirtilen (URL-55) bir başka odada, banka odalarındakine benzer baykuş motiflerine rastlanmıştır. Baykuşun bilgelik ile bağdaştırılması ve önemli bir sembol olması, batı uygarlıklarında görülür. Böylece mekan kullanıcılarına ait izler sürülebilmektedir.

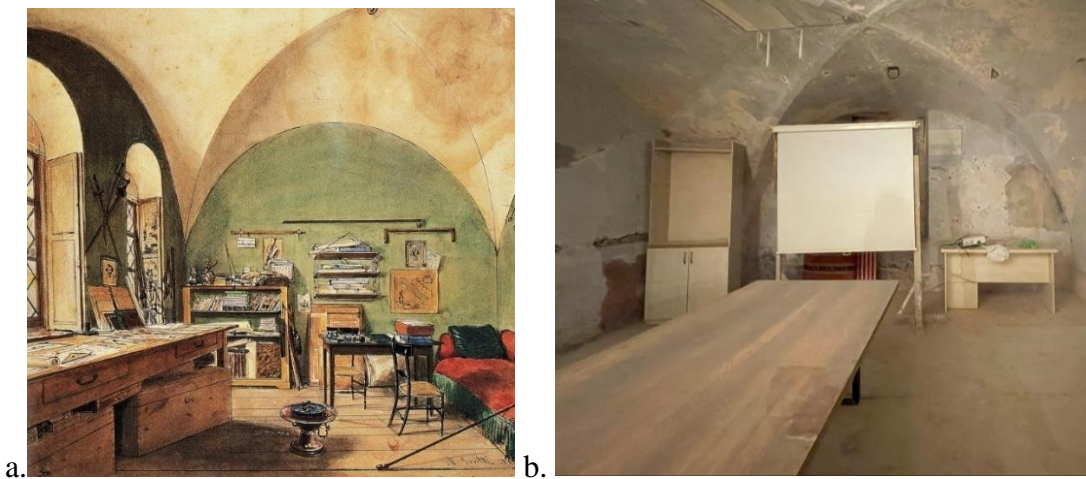
Şekil 4.12 : Mimarlık ofislerine dair isimler ve boyamalar (A. Köprülü Arşivi).

³⁹ Kolaj çalışması tez çalışmasının yazarına aittir. Fotoğraf kaynak: (URL-46)

Şekil 4.13 : Langas'ın çalışma odası olduğu düşünülen bölümdeki baykuş motifi (A. Köprülü Arşivi).

1839-1876 yılları arasını kapsayan Tanzimat Dönemi'nin önemli mimarlarından olan Fossati'nin de burada ofinin olduğu düşünülmektedir (Dadyan, 2022). Ünlü mimarın ekibinde çalışan ressam Scotti'nin suluboya çiziminde Fossati'nin Pera'daki ofisi yer almaktadır (Şekil 4.14). Çizimdeki mekanın, St. Pierre Han olduğu öngörülmektedir çünkü; mekana özgünlüğünü veren tüm iç mekânsal öğeler mevcuttur. Gür'ün (2002) belirttiği gibi, bireyin imgeleminde oluşan mekan görüntüsü, mekanı diğerlerinden farklılaştıran özgün kişiliğini ortaya koyar. Mekanın özgünlüğünde insan izlerinin rolü de büyüktür. Çünkü insanın hikayesi mekanda, mekanla birlikte şekillenir. St. Pierre Han'da çalışmış olan her mimar, İstanbul'a kazandırdığı farklı stildeki yapılarla şehrin kimliğinde önemli rol oynamıştır.

Şekil 4.14 : a. Fossati'nin Pera'daki ofisinin çizimi (Dadyan, 2022), b. Handa yer alan çapraz tonozlu bir oda fotoğrafı (A. Köprülü Arşivi).

Cumhuriyet sonrası dönemde Galata'nın ticari önemini yitirmesiyle hanın da kullanımında değişiklikler görülmeye başlamış (Dadyan, 2022) ve daha çok perşembe pazarı için üretim yapan atölyelerden oluşan bir işleve sahip olmuştur. Türkiye'de üretilen ve yerli pazarda satılan ilk kot pantolon üretimini gerçekleştiren, 'Muhteşem Kot'⁴⁰ markası da handa konumlanmıştır (Şekil 4.15) (Olgar, 2024). Bugün, bir zamanlar kot pantolon üretimi yapılan mekanda yanık izleri görülmektedir (Şekil 4.16). Bu izler kot üretimi yapıldığı döneme ait olabileceği gibi sonradan atölye olarak kullanılmasından kaynaklı da olabilir. Bu haliyle mekanda geçmiş anlamlara ulaşmak, mekanın taşıdığı izlerin ötesinde bir tarih araştırması gerektirmektedir. Bu nedenle mekanın eski kullanımlarına ilişkin geçmiş anlamlar da saklı/örtüktür.

Şekil 4.15 : Muhteşem Kot markasına ait reklam afişi ve kira kontratı (URL-56).

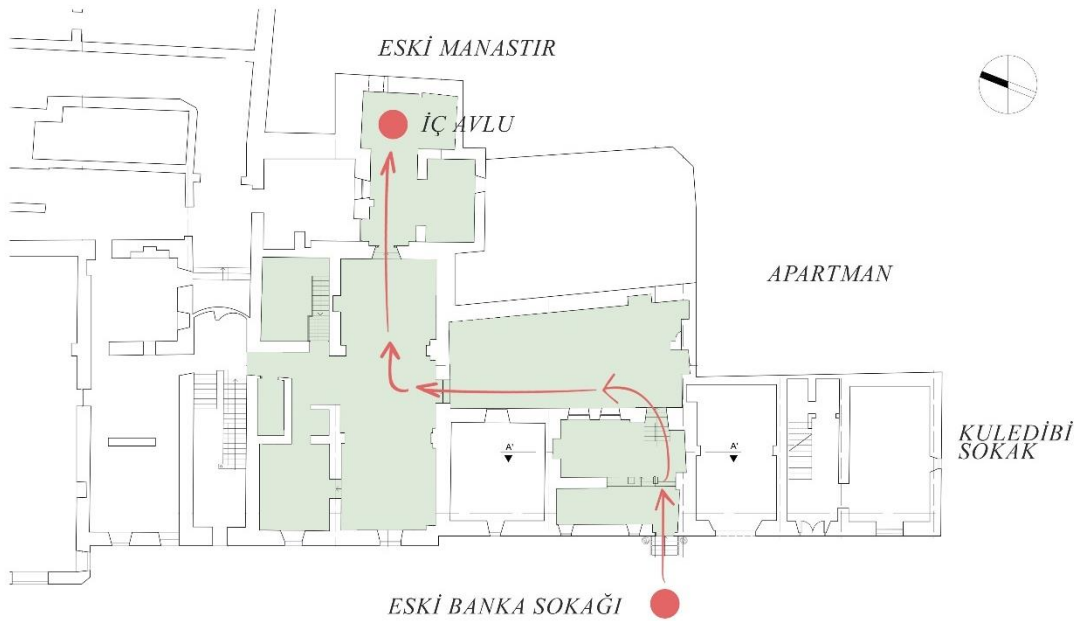
Şekil 4.16 : Kot pantolon üretiminin yapıldığı atölye odasının fotoğrafları (A. Köprülü Arşivi).

⁴⁰ İngilizce 'bluejean' olarak bilinen pantolonların Türkçe karşılığının kot pantolon olmasının sebebi, Türkiye'de bu pantolonların üretimini gerçekleştiren Muhteşem Kot'un soyadından ismini almasından kaynaklıdır.

Hanın yakın tarihli kullanımları elektrik malzemeleri atölyeleri (bakır tel ve armatür nikelajı), boya atölyeleri, tornacı, plastik elektrik malzemeleri döküm atölyesi, metal mobilya atölyesi, hardal atölyesi, heykel atölyesi, avukat büroları, mimarlık büroları, matbaa ve depodur (Kösebay, 1996). Hanın zaman içerisinde çoğunlukla atölyelerin kullandığı bir alana dönüşmesi, iç mekanların bakımsız kalmasına ve tarihi dokunun tahrip olmasına sebep olmuştur.

4.3 St. Pierre Han için Palimpsest Okumasına Dayalı Bir Yeniden Kullanım Önerisi

St. Pierre Han'ın yakın gelecekte Bahçeşehir Konservatuarı olarak kullanılacak olmasından dolayı hanın bir bölümü için yeni bir kullanımı önerisi getirilmiştir. Konservatuarın sosyal yaşamda kültür ve sanata her yaşta insanı davet eden yarı kamusal bir alan oluşturacak olması sebebiyle Eski Banka sokağından hanın iç avlusuna uzanan birbiriyle bağlantılı mekanlardan oluşan bölüm için önerilen yeni işlev (Şekil 4.17), çalışma alanına sahip bir kafe / kitaplık ve Fransız mutfağından oluşan bir bistronun, seçilen alanlarda hizmet vermesi üzerine kurgulanmıştır⁴¹.

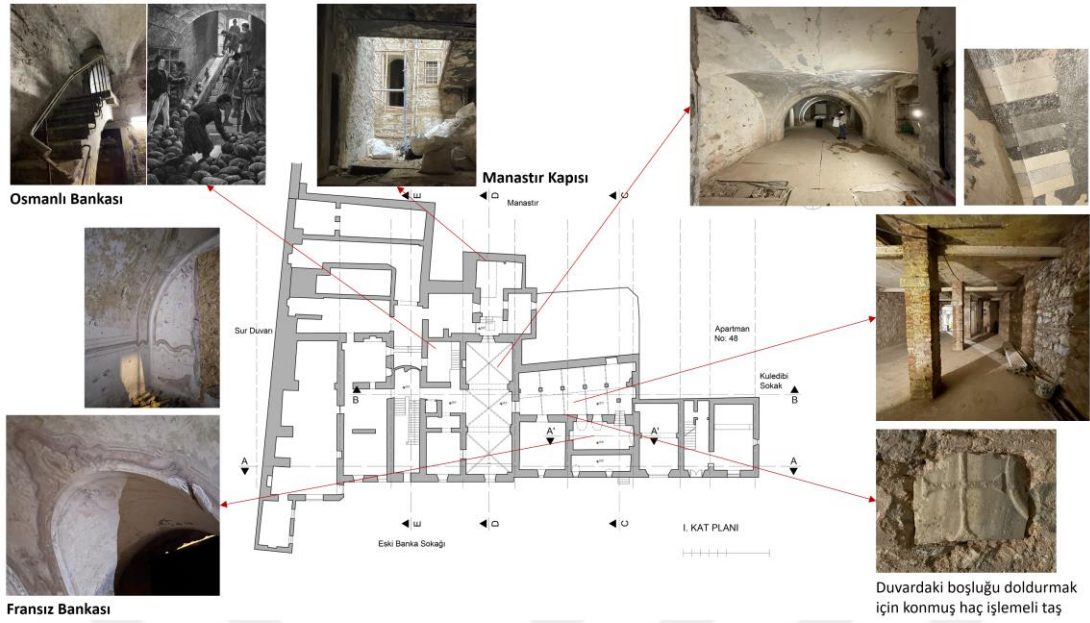

Şekil 4.17 : St. Pierre Han I. Kat Planı'nda yeni işlev önerisi için seçili alanlar.

⁴¹ Yapılan çalışmalar, kolajlarla desteklenerek aktarılmıştır.

Tez kapsamında, Machado, Merleau-Ponty, Gendling, Lang, Grice ve Genette'e dayalı iç mekanda palimpsest okuması, seçili mekanlar için getirilen tasarım önerisinde etkili olmuştur. Galata'nın farklı geçmiş dönemlerinden kesitler sunan hanın iç mekanlarında koruma ve dönüştürme öne çıkmaktadır. Geçmişle bugün arasına görünmez duvarlar ören ideolojik bir zıtlık söz konusu olmadığından yeni öneride Machado'ya referansla reddetme üzerine bir kurgu yoktur. Mekanın yeni kullanıcılarının duyu yoluyla algılayabileceği geçmiş-şimdiki zaman bütünü, açık anlamlarla kurgulanacak yeni anlamlara imkan tanır. Bu anlamda birçok farklı işlevi bir arada barındıran ve hepsinden farklı yoğunlukta izler taşıyan mekanlarda metinsel aşkınlık türleri, yeni hikayelerin oluşumunda yol gösterir.

Tasarımın konsepti 'herkesi kültür ve sanata çağırma'ya dayalıdır. Meert v.d. (2006), yarı kamusal alanları, kamunun kullanımı için kurgulanmış, kamusal alanın bir parçası olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda cadde ve Eski Manstıra açılan iç avlu bağlantısı, yarı kamusal oluşumu destekler nitelikte bir geçit yaratır. 1863-1892 yılları arasında burada faaliyet gösteren Osmanlı Bankası'nın gümüş deposu ve daha eski bir zamanda Fransız Bankası'nın yer aldığı mekanları kapsayan bölümler, iç mekan önerisi için seçilmiştir (Şekil 4.18). Fransız Bankası olarak kullanılmış olan yapı hanın ilk evresinde inşa edilen binada yer almaktadır. 1771 yılına uzanan tarihiyle hanın bu bölümü, kozmopolit bir kimlik taşıyan banka, konsolosluk, ateşelik ve ticaret odaları gibi batılı gayrimüslimlerin çalıştığı iş kollarının yapıda hayat bulduğu bir dönemi yansıtmaktadır. Seçilen mekanların bu yönü, kültürel yapısı yeniden canlandırılmak istenen Galata'nın, çok kültürlü ve önemli bir ticari merkez olduğu dönemlerle ilişkilidir. Öneri getirilen mekanlar, Galata'da ve onun önemli bir parçası olarak St. Pierre Han'da ortaya çıkarılmak istenen geçmişe dair izlerin/ hikayelerin korunarak dönüştürülmesine olanak sağlayan katmanları içermektedir.

Şekil 4.18 : St. Pierre Han'da seçilmiş alanlarda görülen fiziksel izler.

Proje için seçilen bölüm farklı kotlarda, farklı yükseklik ve büyüklüklerde, birbirine geçişli mekanlardan oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla; Eski Bankalar Sokağı'ndan girişi bulunan eski Fransız Bankası'nın bir bölümü, devşirme malzeme olarak kullanılmış haç işlemeli taşın bulunduğu alan, çapraz tonozlu geniş mekan, bu mekana bağlanan ve giriş cephesinde bulunan bir oda, tonozlu mekanı ana merdivene bağlayan koridordan merdiven ile inilerek ulaşım sağlanan zemin kat kotundaki yüksek tavanlı oda (eski Osmanlı Bankası), çapraz tonozlu mekandan ulaşılan ve Manastıra açılan geçiş alanı ve iç bahçedir (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 : St. Pierre Han'da seçilen alanlara ait plan önerisi.

Davetkar bir mekan önerisi için giriş cephesinin yayalara ne anlattığı önemlidir (Şekil 4.20). Burada St. Pierre'in hikayesine atıfta bulunan yan metinsel bir ilişki kurarak, Avrupalı görünüm yakalanarak mekan hakkında küçük bir ipucu verilmesi hedeflenmiştir. Bir başlık, önsöz ya da illüstrasyon gibi içeride ziyaretçileri neyin beklediğini önceden bildiren cephe, iç mekan önerisinin içeriğine görece daha genel bir çerçeve oluşturmaktadır. Böylece, çalışma alanına da sahip olan Kafe ve Bistro kullanımları için ziyaretçilere, dışarıda onları karşılayan iç mekana dair bir fikir verilmektedir. Gün içinde açık duran 19. Yüzyıl endüstriyel giriş kapısının benzerleri iç mekanda da karşımıza çıkmaktadır. Bu kapılar bizimle doğal iletişim kurarak geçmiş anlamları bugüne olduğu gibi taşırlar. Öyle ki 19. Yüzyılın teknoloji ve standartlarına sahip endüstriyel bir kapı, bugüne ait bir kafe/kitaplık/bistro mekanına olduğu şekilde, yorum getirilmeksizin ilişkilendirilir.

Şekil 4.20 : St. Pierre Han cehpe kolajı.

İç mekan önerisi yapılan alanlar için önerilen, kafe/kitaplık ve bistro fonksiyonları, Machado'nun koruma ve dönüştürme durumlarının oluşumuyla ilişkilidir. Yeni işlevler, mekandaki izlere dokunmadan onlarla oluş halindedir. Mutfak olarak işlevlendirilen eski Osmanlı Bankası'na ait mekan, ziyaretçilerin göremediği ve kullanamadığı bir fonksiyon kazansa da, mekanda anlam bazında geçmişin reddedilmesi söz konusu değildir (Şekil 4.21). Mekanın kazandığı yeni hikayenin içinde bir niş yakalayan İstanbul'a özgü Osmanlı tatlıları menüsü, mekan ile bağlamı arasındaki etkileşimi sürdürmektedir.

Şekil 4.21 : St. Pierre Han kesit kolajı.

Fransız Bankası'nın bir parçası olan odada bu durumun aksine, mekandaki izlerin sağladığı bilgiyle hareket eden ziyaretçi açık anlam düzeyinde geçmişin katmanlarını

duyumsar (Şekil 4.22). Burada ziyaretçinin yakaladığı, sadece dönemin Fransız etkisinden yola çıkarak Fransız bankasıyla ilişkili değil, aynı zamanda Galata'nın Cenevizliler döneminden itibaren süregelen çok kültürlü yapısını da içerir.

Şekil 4.22 : St. Pierre Han kesit kolajı.

Seçili alanlar, farklı dönemlerde farklı bankalara ihtiyaç sebebiyle ev sahipliği yapmış, ancak banka olarak kullanılmaya elverişli olmayan mekanlardır. Banka olarak kullanılan mekanların güvenlik (mahremiyet), kullanıcı gereksinimleri ve kurumsal kimlik ile ilgili unsurları sağlaması beklenir (Kılıç, 2015). Mekanların günümüzde banka olarak kullanımı mümkün olmadığından dolayı eskiye/eski kullanıma/kullanımlara dair hikayelerin bugünün hikayesine eklenmesi, başka bir deyişle metinlerarasılık, söz konusu değildir. Banka zamanlarını tekrar canlandırmak mümkün olmasa da, örtük ya da açık anlam katmanları görünür/görünmez tüm izleriyle, mekanların içeriklerine değer katan yan-metinsel unsurlardır.

Arap Camii ve Nürnberg Dokümantasyon Merkezi'nde öne çıkan yorumsal üst metinsellik, kurgulanan yeni anlamın içinde eskiye örtük ya da açık bir şekilde göndermenin yapıldığı, metinsel aşkınlık türüdür. Bu anlamda Fransız operatiflerinden ve İstanbul tatlılarından oluşan Bistro'nun menü tasarımında banka duvarında görülen dekoratif boya deseninden yola çıkılarak yorumsal bir birleştirme yapılmıştır (Şekil 4.23). Ayrıca devşirme malzeme olarak ve üzerinde haç bulunan taş, mekanda yeni anlamın içinde yorumsuzca yer bulan ana metinsel bir unsurdur. Bu metinsel aşkınlık türü, incelenen örneklerde görüldüğü üzere, geçmişe dair bir öğeyi ya da bir simgeyi dondurarak bugüne taşınması sebebiyle mekan tasarımında sergileme ile ilişkilidir.

Şekil 4.23 : Bistro menü tasarımları.

Bistronun ve kitaplığın bir bölümünün yer aldığı çapraz tonozlu oda iki banka bölümünü ve Eski Manastır'a giden iç bahçeyi birbirine bağlayan bir konumdadır (Şekil 4.24). Odanın duvarlarında yapılan restorasyon çalışmalarında farklı renklerde boya katmanları ortaya çıkarılmıştır; ancak mekanın eskiden hangi amaçla kullanıldığına dair bilgiye, mevcut fiziksel izlerden ya da yazılı kaynaklardan ulaşılamamıştır. Bu nedenle geçmişe dair anlam katmanları daha soyut düzeyde ve örtüktür. Mekanın yeniden hayat bulmuş olması, eski anlamlardan geriye bir iz kalmamış bile olsa üzerine yazılacak olan altlığı sunduğu için üst metinsellik olarak nitelenen bir ilişkisellik barındırmaktadır.

Şekil 4.24 : St. Pierre Han kesit kolajı.

İstanbul'un kentsel hafızasında önemli bir yeri olan St. Pierre Han, sahip olduğu zengin katmanlarla geçmişten bugüne değin eski ve yeni anlam katmanlarını

barındıran bir palimpsesttir. St. Pierre Han'ın yeniden kullanım önerisinde, mekanın içerdiği anlam katmanlarının ele alınma şekli, yapının özgün değerini ortaya çıkartmak amacındadır. Hanın iç mekanında palimpsest okumaları yapılarak, mekanın geçmişi ile bugünü arasında bir bağlantı kurulmuş ve bu doğrultuda tez kapsamında geliştirilen okuma çerçevesi temel alınarak kitaplık, kafe ve bistro içeren bir yeniden kullanım önerisi geliştirilmiştir.

4.4 Bölüm Sonucu

Sykai kasabasından Bizans İmparatorluğu'na, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan geçmişle Galata, tarihsel süreçte Cenevizleri, Türkleri ve daha nice azınlık grubu ağırlamış kendine has batılı tarzda mimari, kültürel, sosyolojik ve ekonomik düzeniyle batının doğudaki yansıması olmuştur. Galata'da yer alan St. Pierre Han da, semtte yaşanan her gelişim ve değişimden etkilenmiş olup, yapımında kullanılan malzeme, kütleli formu, mekanlar arası diyalogu, kullanım amaçları ve kullanıcı profili Galata'yla beraber dönüşmüştür. Yabancı konsolosluklara, ticaret merkezlerine, bankalara, mimarlık ve avukatlık bürolarına, küçük atölyelere ve depolara ev sahipliği yapan St. Pierre Hanın, günümüzde devam etmekte olan restorasyon süreci tamamlandıktan sonra büyük bir bölümü konservatuar olarak kullanılacak ve sanat yoluyla geçmiş hikayesine yeni hikayeler yazılmaya devam edecektir. Yapının özgün değerini ortaya çıkaracak olan geçmişin izlerinin, yapılacak iç mekan tasarımlarında nasıl katmanlar yaratabileceği değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Tez çalışmasında, geçmişin anlamlarının bugüne ait değerler ile nasıl bir palimpsest oluşturduğu tez kapsamında belirlenen okuma çerçevesine göre irdelenmiş ve tarihe tanıklık etmiş bu önemli mekan içindeki bazı bölümlere, araştırma temelli bir yeniden kullanım önerisi sunulmuştur. St. Pierre Han'da iç mekana dair bir palimpsest okuması ve tasarım önerisi geliştirilmesi için yapının bulunduğu semtten başlanarak yapının içindeki en küçük ize kadar tarihsel katmanlar eşelenmiş, 'anamların' izi sürülmüş ve önerilen yeni fonksiyonlar ve tasarım diliyle, binanın geçmiş kullanımlarından gelen izler/hikayelerin, bugüne yansıtılması önemsenmiştir. Böylece Machado'nun geçmişi korunmuş, dönüştürülmüş, reddedilmiş olarak gördüğü sınıflandırma, Merleau-Ponty, Gendling, Lang ve Grice'den yola çıkarak açıklanan örtük ve açık anlamlar ve Genette'in tanımlarıyla beş metinsel aşkınlık türü üzerinden okuma ve öneri getirilmiştir.

Çizelge 4.1’de iç mekan önerisinde kullanılan sınıflandırmalar ve iç mekanla örtüşme biçimleri aktarılmıştır. Buna göre yapının iç mekanlarında geçmiş anlamların korunması ve dönüşümü görülürken reddetme durumu geçerli değildir. Hanın iç mekanlarındaki kozmopolit, Fransız ve Ceneviz etkileri taşıyan izler anlamları korunarak yeni anlam bütünü içinde yer almıştır. Bu nedenle, korunan geçmiş anlamların bugünkü anlamlarla birleşimi dönüşümü işaret etmektedir.

Seçili mekanlarda koruma ve dönüşüm duyular yoluyla algılanabilir şekildedir. Duvar süslemeleri ve devşirme taş gibi fiziksel izlerin yanı sıra hanın kültürel geçmişiyle ilişkilendirilerek oluşturulan menü içerikleri ve kütüphane envanteri açık anlamlar taşımaktadır.

Metinsel Aşkınlık türlerinden metinlerarasılık dışındaki tüm türler seçili alanlarda yer bulmuştur. Bu durum, hanın zengin bir kullanım geçmişine sahip olmasıyla ilişkilidir. İki anlamın birlikte varolmasıyla gerçekleşen metinlerarasılık, St. Pierre Han’a kazandırılan yeni fonksiyon ve anlam sebebiyle kullanım önerisinde yer bulamamıştır.

Çizelge 4.1 : Tez kapsamında geliştirilen okuma çerçevesinin iç mekan önerisinde uygulanması

Rodolfo Machado	Korunmuş	Osmanlı döneminde batlıların inşa ettiği ve kullandığı bir mekan olmasından yola çıkarak yeni kullanım önerisinin geliştirilmesi ve geçmiş katmanların farklı ölçülerde mekanın yeni anlamının bir parçası olarak korunumu söz konusudur.
	Dönüştürülmüş	Geçmiş anlamlar oldukları gibi korunmaktan öte, bugünün ihtiyaç ve yönelimleriyle oluşan anlamın içinde dönüşerek varlığını sürdürür.
	Reddedilmiş	-
Maurice Merleau-Ponty Jon Lang Herbert Paul Grice Eugene Gendlin	Açık Anlam	Fransız bankası, Galata'nın kozmopolit yapısı ve Ceneviz etkisi mekanlarda duyular yoluyla algılanır.
	Örtük Anlam	-
Gérard Genette	Metinlerarasılık	-
	Yan-metinsellik	Bir zamanlar Osmanlı Bankası'nın gümüş deposu olarak bilinen odanın önerilen işlevde mutfak olarak kullanımı eski hikayeyi bir alt başlağa dönüştürür. Bu durum Fransız Bankası'nın bir bölümü olduğu bilinen oda için de geçerlidir.
	Yorumsal üst-metinsellik	Fransız aperatifleri ve İstanbul'a özgü tatlılardan oluşan, Fransız Bankası bölümündeki duvar boyası motifleri kullanılarak oluşturulmuş içerik eskinin anlamıyla yorumsal bir şekilde ilişkilidir.
	Ana metinsellik	Değişirne malzeme olarak kullanılan haç motifli taş parçası bulunduğu kitaplık mekanıyla yorumsuz bir şekilde bütünleşir.
	Üst metinsellik	Çapraz tonozlu odanın eski hikayelerine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Burada bugünle ilişkilenen öge mekanın kendisidir.

5. SONUÇLAR

Kültür, kişinin bildiklerini ve onu o yapan özelliklerini gelecek nesillere aktarma çabasıdır. Kişinin zaman içinde hafızasına yazılan anılar gibi sürekli etkileşim içinde olduğu mekan da zamanın anılarını biriktirir; mekan kişiyle beraber büyür, gelişir ve yaşlanır. Öyle ki kişi ve mekan birbirini var eder. Yeniden kullanım, bir yaşam döngüsünü tamamlayan mekanın, yeni kullanım/işlev içerisinde tekrar yaşam bulmasıdır.

Kimi mekanlar, toplumsal olayların büyük ve kalıcı izlerini taşıyabildikleri gibi kimisi de bir ailenin sıradan hikayesinin izlerini taşıyabilir. Hikayeler zamana aittir, birbirlerine dönüşür, geçişkendir; bireye özgü hikayelerin cereyan ettiği bir mekanın zaman içinde tüm topluma mal edilebilecek bir müzeye dönüşümünü görürüz. Anın içindeki anlam oldukça bireysel bir olgu iken, zamanından bağımsızlaşan anlamlar örtük ya da açık bir şekilde bütünleşerek ve filtrelenerek birçok kişiye hitap eden bir imaya, sembole dönüşebilir. Azılı bir katilin tüm yaşamını geçirdiği ve sonunda hayatını kaybettiği dört duvar, sırf o mahkumun yaşadığı yer olması sebebiyle, başka bir zamanda lüks bir otel odasına dönüşebilir.

İç mekanda palimpsest, “bir varmış, bir yokmuş” deyiminin mekansal özetidir. İnsanın yaşam süresinden daha uzun soluklu olan mimari, yeni nesillerin hafızasında bulunmayan geçmişi ve kültürü onların yerine hafızasında saklar. Bu saklama tıpkı insan hafızası gibi çalışır; hep oradadır ama her zaman olduğu haliyle canlı kalmaz. Üzerine eklenen her yeniyle geçmiş yoğurulur ve bütüncül bir anlam olarak hafızaya kazınır. Bazen kişi hangi olayın önce, hangi olayın sonra olduğuna bile şaşırır ama, onlardan geriye, bugüne kalan anlam, tüm hikayelerin birleşerek kişide bıraktığı sonuçtur.

Bir metaphor olan Palimpsest, mekansal anlamda yan yana, üst üste ya da alt alta geçmiş ve bir bütün olarak okuyabildiğimiz mekansal unsurların taşıdığı anlam üzerinedir. Toplumların ortak hafızasını taşıyan kültürel miras yapılarında yeniden kullanım çalışmalarının palimpsest olarak yorumlanması, geçmiş ve bugün arasındaki anlamsal bağın derinleşmesini sağlar. Böylece, fiziksel bir bağdaştırmanın ötesinde

anlamsal bütünlüğe odaklanarak mekanların otantik/özgün kişiliğinin açığa çıkarılması sağlar.

Bu çalışma kültürel miras yapıları özelinde sınırlandırılmış olup, çalışma kapsamında iç mekanların palimpsest olarak okumasına ilişkin olarak literatür araştırması yapılmış ve kültürel miras yapıları ekseninde üç adımlı bir okuma çerçevesi geliştirilmiştir. İlk olarak, Machado'nun (1976) yeniden kullanımda geçmişin anlamının korunmuş, dönüştürülmüş ya da reddedilmiş olması durumu üzerinden geçmişin anlamının bugün ya da şimdi içindeki yeri irdelenmiştir. Sonrasında, kişinin bu durumu nasıl algıladığına odaklanan ve anlama ilişkin daha derin bir kavrayış edinmemize olanak sağlayan örtük ve açık anlam, Merleau-Ponty, Gendling, Lang ve Grice'in çalışmalarıyla açıklanmıştır. Son olarak, geçmiş ile şimdiki zamanın anlamları arasında kurulan ilişki, Genette'in (1982) metinlerarasılık, yan metinsellik, yorumsal üst metinsellik, ana metinsellik ve üst metinsellik olarak beş türe ayırdığı metinsel aşkınlık türleri üzerinden bütüncül bir biçimde yorumlanmıştır. Palimpseste üç adımda derinlik kazandıran inceleme çerçevesi, palimpsestin iç mekandaki varlığı üzerine daha derin bir kavrayış ve bütüncül bir okuma yapılmasını sağlamıştır.

Dünya ve Türkiye'den seçilen ve okuma çerçevesinin örneklendiği ve tasarım aşamasına veri sağlayan sekiz örnek inceleme, geçmişe dair anlamların ve palimpsest katmanlarının açığa çıkarılmasında, coğrafi bir fark olmadığını göstermektedir. Örnekler hangi ülkede yer alırsa alsın, mekanlar arasındaki farklılıkları ortaya çıkaran temel unsur, yapıların geçmiş yaşam, kullanım ve kullanıcılarına ilişkin hikayeleridir. Her hikaye, kendine has bir yaklaşımı/anlatıyı doğurmuş, benzerlik gösteren hikayelerde benzerlikler görülmüştür. Değerlendirilen tüm örneklerde geçmişin anlamının korunması ve dönüştürülmesi bir arada gözlenirken, geçmişin reddedilmesine Nürnberg Dokümantasyon Merkezi ve Arap Camii örneklerinde rastlanmıştır. Bu iki örneğin geçmişle olan ilişkisinde, inanç ve politika gibi ideolojik unsurlar ön plandadır. Geçmişin korunması, dönüştürülmesi veya reddedilmesi durumlarıyla ilişkilendirilen örtük ve açık anlamlar, iç mekan katmanlarını değerlendirmede faydalı olmuştur. Geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki anlam katmanlarının barındırdığı ilişkilere açıklık getiren metinsel aşkınlık türleri, iç mekanların palimpsest olarak değerlendirilmesine derinlik katarak okumayı detaylandırmıştır. Okuma çerçevesini oluşturan tüm adımların, bazı örneklerde birlikte

gerçekleşebildiği gözlenmiştir. Bir örnek hem korunmuş, hem dönüştürülmüş hem reddedilmiş olabilmekte ya da birden fazla kategori içerisinde yer bulabilmektedir.

Çalışmanın bir sonraki adımı olan palimpsest okumasına dayalı iç mekan önerisi, İstanbul Galata'da bulunan St. Pierre Han için geliştirilmiştir. Restorasyon çalışması süren binanın Bahçeşehir Üniversitesi Konservatuvarı olarak kullanılacak olması, proje önerisinin konseptinde ve yapı içinde öneri getirmek için seçilen bölümün belirlenmesinde etkili olmuştur. Yapının yeniden kullanımında toplumu kültür ve sanata davet eden bir atmosferin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu düşünceden yola çıkarak seçili alanlarda kitaplık, kafe ve bistro kullanımları önerilmiştir. Önerilen projede, koruma ve dönüştürme durumlarının birlikteliği söz konusu olup reddetme görülmemektedir. Bu durumlar açık anlam düzeyindedir. Metinsel aşkınlık türlerinden metinlerarasılık haricindeki tüm türlere, öneri getirilen mekanlardaki geçmiş-şimdiki zaman ilişkilerinde rastlanır. Tasarım önerisi, yapının genel palimpsest okuması yapıldıktan sonra geliştirilerek, mevcut özelliklerin özgün değer oluşumunda en yüksek potansiyeli sağlaması hedeflenmiştir. Böylece birçok okuma unsuru bir arada kullanılmıştır.

Metinsel aşkınlık türleri ile geçmişin örtük ya da açık bir şekilde korunmuş, dönüştürülmüş ya da reddedilmiş olması durumları arasında tutarlı bir bağlantı olup olmadığını anlamak için daha fazla örneğin incelenmesi gereklidir. Ayrıca, yerinde gözlem yapılamayan İngiltere ve Almanya'da bulunan üç örnek için literatüre ve fotoğraflara dayalı bir okuma yapılması, çalışmanın kısıtıdır. İç mekânların palimpsest olarak yeniden okunması, yorumlanması ve tasarlanması, kültürel miras yapılarının eski ve yeni bölümleri arasındaki anlam katmanlarının bütüncül bir şekilde anlaşılmasına fayda sağlayacaktır. Çalışma, geliştirilen okuma çerçevesi aracılığıyla yapıyı çevrenin daha derin anlamının anlaşılmasına yardımcı olacağı iddiasındadır. Okuma çerçevesi, palimpsest üzerine yapılan çalışmaları sentezleyen ve ileride yapılacak uygulamalı çalışmalarda müdahalelerin belirlenmesinde rol oynayacak üç adımlı bir analiz yöntemi sunmaktadır. Ayrıca okuma çerçevesi, tasarımcılara, akademisyenlere, eğitmenlere ve öğrencilere, eski ve yeni arasındaki ilişkiye dayalı olarak eski binaların yeniden kullanımı ve mevcut olanlarla ilişki içinde yeni anlam katmanları yaratılması için zemin hazırlayacaktır. Tasarım stüdyolarında, okuma çerçevesi kapsamında bir analiz ve tasarlama edimi gerçekleştirilebilir. Okuma

çerçevesi iç mimarlık veya diğer disiplinler bilgilerinin katkısı ve katılımı ile gelecekteki akademik çalışmalar ile geliştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z.** (2023). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Ahunbay, Z.** (2022). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Aktulum, K.** (1999). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Akyurtlaklı, S.** (1997). Bomonti bira fabrikası restorasyon projesi. *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*.
- Alakuş, A. O.** (2004). Kültür kavramı tanımlamalarına ilişkin bir analiz. *Milli Eğitim Dergisi, 164(8.4)*, 2019.
- Alfaro, M. J. M.** (1996). *Intertextuality: Origins and development of the concept*. Atlantis, 268-285.
- Alili, M.** (2017). Avrupa'daki Ve Türkiye'deki Hüzün Turizmi Destinasyonlarının Karşılaştırması Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(1)*, 37-50.
- Aliyu, A. M. A., & Abdulsalam, Y.** (2020). Architecture and Politics: An Exposition of the New Reichstag Building by Sir Norman Foster.
- Arısal, M.** (2023). İstanbul'da yabancı sermaye eliyle yürütülen elektrik işleri (1910-1937). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1)*, 215-243.
- Ata, Ö. F.** (2018). *İstanbul'un Gizli Hazinesi: Arap Camii*. Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.
- Atılğan, C.** (2016). Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Işığında Türkiye'de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Üzerine Bir Değerlendirme. *Art-Sanat, 6*, 249-261.
- Aytem, N. M.** (2005). *Mimari mekânda renk, form ve doku değişkenlerinin algılanması* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Baçaru, V.** (2020). Galata Serpuş Han ve Tavan Resimleri. *Sanat Tarihi Dergisi, 29(1)*, 51-79.
- Bartolini, N.** (2014). Critical urban heritage: From palimpsest to brecciation. *International Journal of Heritage Studies, 20(5)*, 519-533.
- Berger, J.** (2020). *Görme biçimleri*. İstanbul: Metis yayınları.
- Binz, A., Voyame, J. P., & Mueller, W.** (2008). Sustainability projects in Gundeldingen, Basel; Nachhaltigkeitsprojekte auf dem Gundeldingerfeld in Basel-Schlussbericht zum NaQu-Projekt.
- Blustein, J.** (2014). *Forgiveness and remembrance: Remembering wrongdoing in personal and public life*. Oxford University Press, USA.

- Brangar, S. Y.** (2004). Silahtarağa Elektrik Santrali'nin Korunması ve Yeniden Kullanımına Yönelik Öneriler. *Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.*
- Brooker, G.** (2017). *Adaptation Strategies for Interior Architecture.* London: Bloomsbury Publishing.
- Cordan, Ö.** (2019). *İç Mekan ve İç Mimarlıkta Anlatı.* İstanbul Teknik Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü.
- Cordan, Ö.** (2019). *Palimpsest Olarak İç Mekan.* Yapı Dergisi, 449.
- Crownshaw, R.** (2014). History and memorialization. *Writing the history of memory,* 219-37.
- Çaylı, E.** (2014). Architectural Memorialization at Turkey's Witness Sites: The Case of the Madimak Hotel. *Contemporary Turkey at a Glance: Interdisciplinary Perspectives on Local and Translocal Dynamics,* 13-24.
- Çetinkaya, H.** (2010). Arap Camii in Istanbul: its architecture and frescoes. *Anatolia Antiqua. Eski Anadolu,* 18(1), 169-188.
- Çetinkaya, H. H.** (2016). Dünü, Bugünü ve İçindeki Sanat Eserleriyle Arap Camii. *Arkeoloji ve Sanat.*
- Dadyan, S.** (2022). *Saint Pierre Han Geri Dönüyor.* Alıntı: <https://artdogistanbul.com/saint-pierre-han-geri-donuyor/>
- De Groot, B.** (2014). The palimpsest as a double structure of memory: The rhetoric of time, memory and origins in Thomas de Quincey and Thomas Carlyle. *Orbis Litterarum,* 69(2), 108-133.
- Denkel, A.** (1996). Anlam ve Nedensellik. *İstanbul, Kabalcı Yayınevi.*
- Dervişoğlu Okandan, G.** (2016). İşletmecilik Tarihinde Modern'den Postmodern'e Bir Yolculuk: Silahtarağa Elektrik Santrali'nden Santralistanbul'a Süreklilik ve Değişim. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 5, 45, 40-48.
- De Quincey, T.** (2019). *Suspiria De Profundis.* Dover Thrift Editions
- Diefendorf, J. M.** (1989). Urban Reconstruction in Europe after World War II. *Urban Studies,* 26(1), 128-143.
- Dillon, S.** (2005). Reinscribing De Quincey's palimpsest: the significance of the palimpsest in contemporary literary and cultural studies. *Textual Practice,* 19(3), 243-263.
- DiSalvo, C.** (2009). Design and the Construction of Publics. *Design Issues,* 25(1), 48-63.
- Doldur, H.** (2009). Bomonti Sanayi Bölgesi'nde Meydana Gelen Değişimler. *Coğrafya Dergisi,* (18), 39-56.
- Durmus, S.** (2012). Change and Transformation in Architecture: On the Concept of Zeitgeist. *Global Built Environment Review,* 8(1).
- Eagleton, T.** (2000). *The Idea of Culture.* Oxford: Blackwell Publishers.
- Eco, U.** (2013). *Gülün Adı.* İstanbul: Can Yayınları.

- Eco, U.** (2008). *Yorum ve Aşırı Yorum*. İstanbul: Can Yayınları.
- Eldem, E.** (1997). *135 yıllık bir hazine: Osmanlı Bankası arşivinde tarihten izler*. Osmanlı Bankası.
- Eldem, E., Goffman, D., Masters, B. A., & Yalçın, S.** (2010). *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Erder, C.** (2022). *Tarihi Çevre Algısı*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Erdoğan, B. B.** (2011). *Galata kent surları ve koruma önerileri* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Ersen, A.** (2015). Ee Viollet-Le-Duc: Stilistik rekonpozisyon “Üslup Birliği” anlayışı ve rekonstrüksiyon düşüncesinin kökenleri. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, (14), 3-16.
- Eyice, S.** (1991). “Arab Camii”, İst.A, III, 326-327. Alıntı: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arap-camii>
- Eyice, S.** (2011). Galata Hakkında İki Kitap ve Bu Münasebetle Bazı Notlar. *Tarih Dergisi*, 1(1), 201-219.
- Gendlin, E. T.** (1962). Client-centered developments and work with schizophrenics. *Journal of Counseling Psychology*, 9(3), 205.
- Genette, G.** (1997). *Palimpsestes: La Littérature au second degré*. Edition du Seuil, 1982.
- Gottwald, J.** (1911). Une inscription latine à Galata de 1418. *Revue des études byzantines*, 14(90), 270-272.
- Göksoy, E. C.** (2019). Accommodating Foreign Merchants in a Changing Mediterranean: the Case of Galata. *Mediterranean Mosaic: History and Art*, 31-42.
- Grice, P.** (1991). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press.
- Güçlü Prifti, İ.** (2017). *Galata Santi Pietro ve Paolo (Saint Pierre) Kilisesi koruma projesi* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Günenç, M.** (2021). Bir Palimpsest İnceleme: Sarah Kane'nin Blasted Oyununu Yeniden Okumak ve Düşünmek. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6(2), 298-311.
- Gündoğar, H.** (2006). *Galata Sn. Pierre Kilisesi'nin Tarihi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Gür, Ş. Ö.** (2002). Palimpsest: Örselenmiş Parşömen ya da Tablet-1. *Yapı Dergisi*, 245, 60-65.
- Gür, Ş. Ö.** (2011). *Galata Kulesi Ve Çevresi Dönüşüm Sorunsalı*. alıntı: GALATA_KULESI_VE_CEVRESININ_DONUSUM_SORUNSALI-libre.pdf (d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net)
- Gürsel, D.** (2012). *Arap Camii Fırsatı Kaçırıldı*. Arkitera, alıntı: <https://www.arkitera.com/haber/arap-camii-firsati-kacirdi/>

- Handa, R.** (2017). *Presenting the Extremely Difficult Past: Günther Domenig's Documentation Center of the National Socialist Party Rally Grounds, Nuremberg, Germany*. University of Nebraska – Lincoln, Architecture Program: Faculty Scholarly and Creative Activity. 45.
- Highfield, D.** (1987). *Rehabilitation and Re-use of Old Buildings*. Londra: Spon Press.
- Jäger, F. P.** (2010). *Old & New: Design Manual for Revitalizing Existing Buildings*. Birkhäuser Basel.
- Jerome, P.** (2008). An introduction to authenticity in preservation. *APT bulletin*, 39(2/3), 3-7.
- Jokilehto, J. I.** (1986). *A History of Architectural Conservation*. D. Phil. Thesis, I.A.A.S., York 1986.
- Jolissaint, N., Hanbali, R., Hadorn, J. C., & Schüler, A.** (2017). Colored solar façades for buildings. *Energy Procedia*, 122, 175-180.
- Jordan, W. J.** (1980). Sir George Gilbert Scott R.A., Surveyor to Westminster Abbey 1849-1878. *Architectural History*, 23, 60–190.
- Kara, E. N., & İşleyen, E.** (2018). Bir Kültür Yapısı Olarak Salt Galata'nın Çağdaş Restorasyon Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 3(5).
- Karaçay, N., & Çiftçi, A.** (2023). İstanbul Tarihi Yarımada'da Bizans Dönemi'nin Korunması ve Sunumu: İbrahim Paşa Sarayı ve Beyazıt Külliyesi İmaretindeki Kentsel Arkeolojik Değerler. *Art-Sanat Dergisi*, (20), 227-261.
- Kazgan, H.** (2005). *Galata bankerleri*. Orion Yayınevi, Ankara.
- Kılıç, H. T.** (2015). *Tarihi yapılarda banka uygulamaları ve tasarım süreci üzerine bir araştırma* (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Krippendorff, K.** (2003). The dialogical reality of meaning. *The American Journal of Semiotics*, 19(1/4), 17-34.
- Kösebay, Y.** (1996). *Galata S T. Pierre Hanı ve yeniden değerlendirilmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Kuban, D.** (1970). İstanbul'un tarihi yapısı. *Mimarlık dergisi*, 5, 25-48.
- Lang, J.** (1987). Creating architectural theory. *The role of the behavioral sciences in environmental design*.
- Lanz, F.** (2018). Re-Inhabiting. Thoughts on the Contribution of Interior Architecture to Adaptive Intervention: People, Places, and Identities. *Journal of Interior Design*, 3-10.
- Lanz, F., & Pendlebury, J.** (2022). Adaptive reuse: a critical review. *The Journal of Architecture*, 27(2-3), 441-462.
- Machado, L.** (2016). *A palimpsest-image: place, space and film geographies* (Doctoral dissertation, University of Westminster).
- Machado, R.** (1976). Old Buildings as Palimpsest. *Progressive Architecture*, 46-50.

- Manka, I.** (2015). *Architektur der Vielen: das ehemalige Reichsparteitagsgelände in Nürnberg-ein kollektiver Erinnerungsort*. Doctoral dissertation, Technische Universität Wien.
- Marshall, D. J., Staeheli, L. A., Smaira, D., & Kastrissianakis, K.** (2017). Narrating palimpsestic spaces. *Environment and planning A*, 49(5), 1163-1180.
- Madran, E.** (1978). Kültürel varlıkların korunması ve onarılması.
- Meert, H., Stuyck, K., Cabrera, P., Dyb, E., Filipovic, M., Györi, P., ... & Maas, R.** (2006). The changing profiles of homeless people: conflict, rooflessness and the use of public space.
- Merleau-Ponty, M.** (2023.a). *Algılanan Dünya*. İstanbul: Metis Yayınları
- Merleau-Ponty, M.** (2023.b). *Görünür ile Görünmez*. İstanbul: Doğubatı Yayınları
- Mısırlısoy, D., & Günçe, K.** (2016). Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach. *Sustainable cities and society*, 26, 91-98.
- Mirenayat, S. A., & Soofastaei, E.** (2015). Gerard Genette and the categorization of textual transcendence. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(5), 533-537.
- Nehyba, R.** (2010). *Re-adapting Jane Austen: novels as an intertextual tool of cinematic transposition*. na.
- Oğuz, B.** (2011). Gustave Flaubert'in İstanbul Destinasyonu. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 43-56.
- Olgar, İ. K.** (2024). Sen Piyer Han. *Kültür Envanteri*, 28 Ocak 2024. Alıntı: <https://artdogistanbul.com/saint-pierre-han-geri-donuyor/>
- Özcan, D.** (2022). *Miras Yapı Komplekslerinin Yeniden Kullanımı: Ankara Saraçoğlu Mahallesi İçin Yeniden Kullanım Stratejileri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Palazzo, P. B. ve Raineri, P. A.** (1943). *La Chiesa di S. Pietro in Galata*, Harti ve Şki Basımevi, İstanbul.
- Pallasmaa, J.** (2018). *Tenin gözleri*. İstanbul, YEM Yayın.
- Paterson, M.** (2011). More-than visual approaches to architecture. Vision, touch, technique. *Social & Cultural Geography*, 12(03), 263-281.
- Plevoets, B., & Cleempoel, K. V.** (2011). Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: a Literature Review. *Proceedings Structural Studies, Repairs and Maintenance of Heritage Architecture XII*, (s. 155-164). Terme. doi:10.2495/STR110131
- Plevoets, B., & Cleempoel, K. V.** (2013). Adaptive Reuse as an Emerging Discipline: an Historic Survey. *Reinventing architecture and interiors: a socio-political view on building adaptation*, s. 13-32.
- Rapoport, A.** (1980). Cross-cultural aspects of environmental design. In *Environment and culture* (pp. 7-46). Boston, MA: Springer US.
- Robert, P.** (1991). *Adaptations : New Uses for Old Buildings*. (M. Wyllie, Çev.) New York: Princeton Architectural Press.

- Roberts, N. S.** (2009). Grand designs: parliamentary architecture, art, and accessibility. *Political science*, 61(2), 75-86.
- Rodzi, N. I. M., Zaki, S. A., & Subli, S. M. H. S.** (2013). Between tourism and intangible cultural heritage. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 85, 411-420.
- Rogier, F.** (1999). The Other Parliament in the New/Old Berlin. *Thresholds*, (19), 7-14.
- Roman, L. E.** (1995). Delving into De Quincey's Palimpsest: Myth-Making, Digression and an Unpublished Text. *The Wordsworth Circle*, 26(2), 107-112.
- Sağlam, M.** (2020). *Sultanahmet Meydanı ve Çevresinin Fetihden Sonra Tarihsel Süreçteki Dönüşümü*. Master's thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Sağlam, N.** (2017). Bir Semte Adını Veren Bomonti Bira Fabrikası. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-56.
- Savaş, A.** (2010). House museum: A new function for old buildings. *METU JFA 2010 /1 (27:1) 139-160*.
- Stone, S.** (2005). Re-readings: the design principles of remodelling existing buildings. *WIT Transactions on The Built Environment*, 83.
- Stone, P. R.** (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54(2), 145-160.
- Stone, S., & Brooker, G.** (2004). *Re-readings: Interior Architecture and the Design Principles of Remodelling Existing Buildings*. Londra: RIBA Publishing.
- Sunter, S., & Nuhoglu, M.** (2016). Tarihi Bir Yapının Müze Olarak İşlevlendirilmesi İbrahim Paşa Sarayı-Türk ve İslam Eserleri Müzesi Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2422-2435.
- Şahan, K.** (2017). Metafor Ne Değildir?. *Kesit Akademi Dergisi*, (8), 166-176.
- Tarıbuyurdu, G.** (2017). Klasik Türk Edebiyatına Yansıyan Yönleriyle" Galata". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 21-42.
- Tanyeli, G., & İkiz, D.** (2009). İstanbul'da Bir Endüstriyel Miras Örneği: Bomonti Bira Fabrikası. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (7), 109-121.
- Trillo, R. A., & Poliks, M.** (2023). Debris: Machine learning, archive archaeology, digital audio waste. *Organised Sound*, 28(3), 392-406.
- Turan, Ş.** (1990). *Türk Kültür Tarihi: Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*. Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Turhan, D.** (2018). Asırlık Fabrikanın Dönüşümü: Bomontiada. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4(8), 95-106.
- Uysal, M.** (2017). *Peter Zumthorun fenomenolojik yaklaşımına dayalı deneysel ve deneyimsel bir mekan tasarımı* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Walker, L.** (2012). The Child of the City and the Palimpsest at Sea: De Quincey's Chronological Constraints. *Literature Compass*, 9(10), 679-693.
- Yavuz, A., & Grice, P.** (2022). Mantık ve Konuşma. *POSSEIBLE*, 11(1), 71-87.
- Yergün, U., & Çelebioğlu, B.** (2020). Hennebique Betonarme Yapı Üretim Teknolojisinin Galata Limanı'ndaki İzleri. *Megaron*, 15(4).
- Yılmaz, N.** (2005). *Kent Merkezlerindeki Kentsel Sit Alanlarında Değişim Sürecinin Değerlendirilmesi Kayseri Kentsel Sit Alanı Ve Talas Kentsel Sit Alanları Örneği* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Zemann, B., & Buser, B.** (2019). Lagerplatz Winterthur. *Quartier und Demokratie: Theorie und Praxis lokaler Partizipation zwischen Fremdbestimmung und Grassroots*, 185-202.
- Zumthor, P.** (1988). *Thinking architecture*. Almanya: Birkhauser-Publishers.
- URL-1** <<https://sozluk.gov.tr/>> erişim tarihi 25.02.2024
- URL-2** <[https://myusf.usfca.edu/wise/intercultural-learning/what-is-culture#:~:text=UNESCO%20defines%20culture%20as%20%E2%80%9Cthe,%E2%80%9D%20\(UNESCO%2C%202001\).](https://myusf.usfca.edu/wise/intercultural-learning/what-is-culture#:~:text=UNESCO%20defines%20culture%20as%20%E2%80%9Cthe,%E2%80%9D%20(UNESCO%2C%202001).>)> erişim tarihi 26.02.2024
- URL-3** <[https://www.un.org/youthenvoy/2013/08/unesco-united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization/#:~:text=The%20United%20Nations%20Educational%2C%20Scientific,born%20on%2016%20November%201945.](https://www.un.org/youthenvoy/2013/08/unesco-united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization/#:~:text=The%20United%20Nations%20Educational%2C%20Scientific,born%20on%2016%20November%201945.>)> erişim tarihi 01.03.2024
- URL-4** <<https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/recommendation-concerning-international-exchange-cultural-property>> erişim tarihi 08.12.2023
- URL-5** <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/palimpsest>> erişim tarihi 22.01.2024
- URL-6** <<https://sozluk.gov.tr/>> erişim tarihi 17.02.2024
- URL-07** <<https://rachelsruminations.com/nuremberg-documentation-center/>> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-08** <<https://simskultur.eu/dokumentationszentrum-reichsparteitagsgelaende-in-nuernberg/>> erişim tarihi 04.05.2024
- URL-09** <<https://www.themorgan.org/exhibitions/online/imperial-splendor/nuremberg-chronicle>> erişim tarihi 04.05.2024
- URL-10** <<https://www.nuremberg.museum/artist/show/66-ruff-ludwig>> erişim tarihi 30.03.2024
- URL-11** <<https://simskultur.eu/dokumentationszentrum-reichsparteitagsgelaende-in-nuernberg/>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-12** <<https://museen.nuernberg.de/dokuzentrum/das-dokuzentrum/architektur>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-13** <<https://museums.nuernberg.de/documentation-center/architecture>> erişim tarihi 04.05.2024
- URL-14** <<https://mywowo.net/en/germany/berlin/reichstag/facade-cupola>> erişim tarihi 04.05.2024

- URL-15** <<https://travelmusiclife.com/2017/08/13/the-reichstag-berlin-germany-august-2013/>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-16** < <https://www.archdaily.com/775601/ad-classics-new-german-parliament-reichstag-foster-plus-partners>> erişim tarihi 29.03.2024
- URL-17** <<https://www.fosterandpartners.com/projects/reichstag-new-german-parliament>> erişim tarihi 29.03.2024
- URL-18** <<https://www.atlasobscura.com/places/soviet-graffiti-reichstag> > erişim tarihi 01.04.2024
- URL-19** < <https://architecturemagazine.co.uk/2022/02/03/case-study-bodmin-jail-by-twelve-architects/>> erişim tarihi 30.03.2024
- URL-20** <<https://www.bodminjailhotel.com/more/history/>> erişim tarihi 30.03.2024
- URL-21** <<https://www.hayalperdesi.net/dosya/100-saatler-ve-mrs-dalloway-virginianin-meta-kurgu-dunyasi-ve-adapte-edilebilirliigi.aspx>> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-22** <<https://artuk.org/discover/artworks/old-bodmin-prison-13762>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-23** <<https://www.archdaily.com/983435/bodmin-jail-hotel-and-visitor-attraction-twelve-architects>> erişim tarihi 30.03.2024
- URL-24** <<https://thespaces.com/abandoned-cornish-jail-to-become-hotel-and-museum/reichstag> > erişim tarihi 01.04.2024
- URL-25** <<https://twelvearchitects.com/project/bodmin-jail/>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-26** <<https://www.e-architect.com/england/bodmin-jail-hotel-cornwall>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-27** <<https://kitapdiyari.com.tr/roman/>> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-28** < <https://bodmin-jail-hotel.bookeder.com/>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-29** <<https://villeneuve.ch/2009/12/20/basel-gundeldinger-feld/>> erişim tarihi 31.03.2024
- URL-30** <<https://www.insitu.ch/projekte/191-gundeldingerfeld/>> erişim tarihi 31.03.2024
- URL-31** < <https://www.arkitera.com/haber/arap-camii-firsati-kacirdi/>> erişim tarihi 28.03.2024
- URL-32** <https://tr.wikipedia.org/wiki/Silahtara%C4%9Fa_Elektrik_Santrali> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-33** <<https://www.bilgi.edu.tr/tr/universite/hakkinda/kurumsal-ilkeler/topluma-hizmet/enerji-muzesi/>> erişim tarihi 30.03.2024
- URL-34** <<https://www.gzt.com/arkitekt/endustriyel-bir-miras-silahtaraga-elektrik-santrali--csm-3579238>> erişim tarihi 30.03.2024
- URL-35** < <https://www.arkitektuel.com/santralistanbul/>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-36** <<https://www.flickr.com/photos/istanbulbilgiuniversite/8637437030>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-37** <<https://bianet.org/haber/bomonti-bira-fabrikasi-hafizamizdan-silinmeyecek-212717>> erişim tarihi 01.04.2024
- URL-38** <https://www.mimarizm.com/makale/populist-projesinde-bizim-yaratıcı-fikrimizi-begendiler_131138?sourceId=131136> erişim tarihi 31.05.2024

- URL-39** < <https://islamansiklopedisi.org.tr/turk-ve-islam-eserleri-muzesi>> erişim tarihi 31.03.2024
- URL-40** < <https://islamansiklopedisi.org.tr/atmeydani>> erişim tarihi 31.03.2024
- URL-41** <<https://www.duyurugazetesi.com.tr/ibb-firuz-aga-camii-ve-ibrahim-pasa-sarayini-yikacak-mi-25949h.htm>> erişim tarihi 31.05.2024
- URL-42** < <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-pasa-sarayi>> erişim tarihi 31.05.2023
- URL-43** <<http://www.arkiv.com.tr/proje/turk-ve-islam-eserleri-muzesi---2-avlu/4172>> erişim tarihi 12.01.2023
- URL-44** <<https://cbsakademi.ibb.istanbul/istanbulun-bilinen-ilk-haritasi/>> erişim tarihi 17.05.2024
- URL-45** <<https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/101085/galata-adinin-kokeni> > erişim tarihi 23.04.2024
- URL-46** <https://twitter.com/Seda_Ozen/status/1265182070361522180> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-47** <[Tünel \(İstanbul\) - Vikipedi \(wikipedia.org\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Tünel_(İstanbul))> erişim tarihi 23.04.2024
- URL-48** <<https://edizroma.blogspot.com/2014/10/istanbulun-ilk-metrosu-galata-pera.html>> erişim tarihi 17.05.2024
- URL-49** <<https://www.flickr.com/photos/saltonline/35403778346>> erişim tarihi 17.05.2024
- URL-50** <<https://www.karar.com/kultur-sanat-haberleri/ibb-245-yillik-saint-pierre-hani-restore-edecek-1636320>> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-51** <<https://www.akasyapera.com/portfolio/saint-pierre-han/>> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-52** < <https://www.youtube.com/watch?v=qoVJ6pub5TI>> erişim tarihi 17.05.2024
- URL-53** <<https://kultur.istanbul/st-pierre-han/>> erişim tarihi 17.05.2024
- URL-54** <<https://artsandcraftshomes.com/interiors/motifs-revival-owls>> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-55** <https://www.instagram.com/oktayozel_/p/CunCQUGIxtt/?img_index=1> erişim tarihi 03.05.2024
- URL-56** <<https://berkentindunyasi.blogspot.com/2018/12/bir-zamanlar-tpk-istanbulun-en.html>> erişim tarihi 17.05.2024

EKLER

EK A: İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek Lisans Programı (IMIAD) Seminer dersi posterı

EK B: İç Mimari Tasarım Uluslararası Yüksek Lisans Programı (IMIAD) Interior Architecture Project III dersinde yapılan proje

EK A

IMIAD

INTERNATIONAL MASTER OF INTERIOR ARCHITECTURAL DESIGN
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İÇ MİMARİ TASARIM ULUSLARARASI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PROJE
SEMINERLERİ

ŞENGÜL ÖYMEN

GÜR

Prof. Dr.

İÇ MEKANDA
PALİMPSEST

Tarih: 2 Aralık 2022

Yer: ZOOM

Saat: 11.00

<http://www.instagram.com/imiadtalks>

[http://www.sbe.itu.edu.tr/programlar/yukseklisans/i-c-mimari-tasarim\(uluslararası\)](http://www.sbe.itu.edu.tr/programlar/yukseklisans/i-c-mimari-tasarim(uluslararası))

Düzenleyen: Amara KÖPRÜLÜ

Şekil A.1 : IMT 510 'İç Mimarlık Proje Semineri II' kapsamında Prof. Dr. Şengül Öymen Gür tarafından verilen "İç Mekanda Palimpsest" başlıklı seminerin afişi

EK B

İÇ MEKANDA PALIMPSEST

İstanbul'daki Kültürel Miras Yapılarında Katmanlaşmanın Somut ve Soyut Boyutları

Yunanca 'palin' ve 'psestos' yani 'yeniden' ve 'kazınmış' kelimelerinin birleşiminden oluşan 'Palimpsest' sözcüğü, değeri olduğu için üzerine tekrar tekrar yazılan kağıt için kullanılır (Apaydın, 2018).

Geçmişin bugüne ulaşan mekansal katmanları, geride bıraktıkları fiziksel izler (somut ve soyut) ve bu izlerin anlattığı hikayelerden (soyut ve somut) okunak ve anlatılmaya müsündür.

Bu çalışma, iç mekandaki katmanlaşmanın somut ve soyut özelliklerinin hikaye anlatımı kapsamında okunabilmesi için bir yöntem sunmakta ve eski ve yenisini, geçmiş, bugün ve yarınla ilişkin diyaloğunu holistic bir bakış açısı ile İstanbul'daki kültürel miras yapıları bağlamında ele almaktadır.

AMAÇ

Bu tez çalışmasında, iç mekanda palimpsest kavramının somut ve soyut (görünen ve görünmeyen) boyutları, Machado (1978)'nin belirttiği sınıflandırmaya göre incelenecek ve hikaye anlatım biçimleri sınıflandırılacaktır. Böylece, iç mekandaki katmanlaşmanın değere edilmesi ve hikaye anlatımı için bir yöntem geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

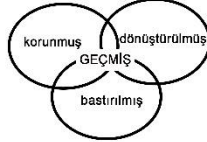
ARAŞTIRMA SORULARI

- Palimpsest nedir, iç mekanda nasıl bağdaşır?
- Mevcut mekânların yeniden kullanımında yeni ve eskinin katmanlaşması hangi yöntemlerle yapılmaktadır? Hangi özellikleri bakımından, nasıl sınıflandırılabilir?
- İç mekanda katmanlaşmanın somut ve soyut (görünen ve görünmeyen) boyutları nedir?
- İç mekanda hikaye aktarımı nedir ve nasıl gerçekleşir?

YÖNTEM

Tez çalışmasında, iç mekanda palimpsest kavramını somut ve soyut boyutları ile deşifre etmek ve hikaye anlatım biçimlerini aydınlatmak için ilgili literatür taranacaktır.

Dünyadan örnekler literatüre dayalı, İstanbul'daki örnekler ise yerinde gözlem ve incelemeyle dayalı olarak incelenecek ve içerik analizi ile analiz edilecektir.

Geçmişin kabul edilmesi, iç mekandaki eşyeye dair nesnelerin oldukça tutulduğu ve korunduğu bir yaklaşımdır.

Şişli Elektrik Fabrikası

Ford Assembly Plant Building

Geçmişin dönüştürülmesi, var olanın üzerinden referanslarını alan yorumla dayalı bir yaklaşımdır.

Kınacılar Bonforiada

Houston Posta Ofisi

Geçmişin bastırılması, var olanı tamamen kabul etmeye yeni eklerle mekân yaratımı.

Bursa Mevlânâsı Fabrikası

Nuremberg Documentalistik Center

İstanbul'da Galata'da bulunan Saint Pierre Han, Saint Pierre Kilisesi'ne aittir. Yapı, farklı dönemlerde yapılan eklemelerle bugünkü halini almıştır. Han içindeki kiliseye ait olan Eski Manastır, Yeni Manastır ve bir apartman bulunmaktadır. Bu yerleşim tümü İtalyan Donatien Cemiyetine aittir (Köseoğlu, 1996).

Diğer cephesinde tesa işlenmiş Fransız asalet anımsa bulunmaktadır. Aynı zamanda İstanbul'un unlu yapılarına imza atan G. Mongeri A. Vallauray, A. Venturini, A. Perugini, E. Dehni gibi mimarların etkisi de bu hancağı, Türkiye'deki ilk kök parabol, 'Muntazem Kök' tarafından Amerika Bileşim Devletleri'nden gelen sanatçılara burada üretilerek iç piyasaya sunulmuştur. (Olgar, 2022)

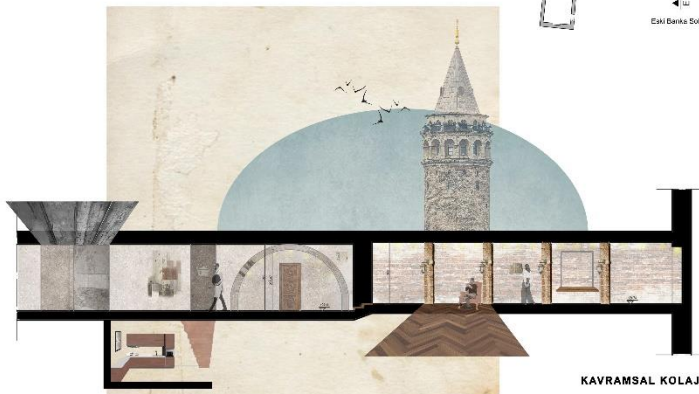
Bu çalışma kapsamında St. Pierre Han'ın bir bölümü, izleri ve öğretileri ders çalışılacağı bir kafe olarak tasarlanmıştır. Yapılan yeniden kullanım tasarımı mekânın dönüştürülmesi durumu için önemli örneklerdir.

Giriş Kafe Setir Alanı Kafe Kafe Restoran

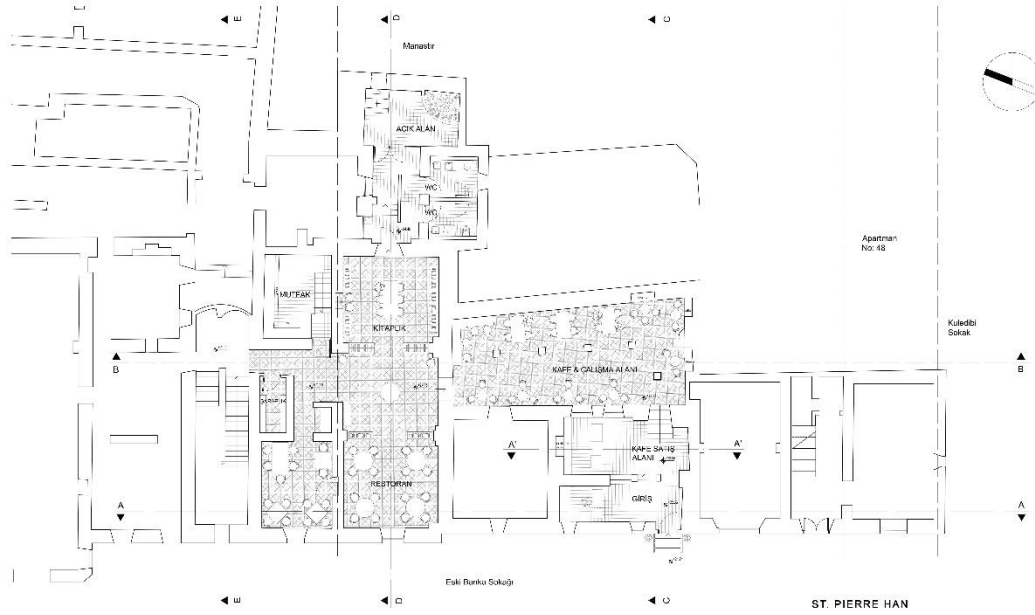
Tekir (giriş)	13.4 m ²
Satış Alanı	21.5 m ²
Kafe	72.4 m ²
Kafe/Restoran	81.2 m ²
Restoran	19.4 m ²
Mutfak	16 m ²
Koridor	4.4 m ²
WC	13 m ²
Hol	11.5 m ²
Total Alan	255.4 m²

KAVRAMSAL KOLAJ

ITU İMİAD İMT 509 E Interior Architectural Project III FINAL JURY 2022-2023 Fall Semester - assoc. prof. dr. Ozge CORDAN 418211001 - Amara KÖPRÜLÜ

Şekil B.1 : İMT 509E 'Interior Architecture Project III' dersi kapsamında hazırlanan final teslim paftası (Amara KöprülÜ)

ST. PIERRE HAN
ZEMİN - I. KAT PLANI 1:100

Çimento Karolar: 19. yüzyıl sonları popüler döşeme malzemesi. St. Pierre Hanın orijinal öğelerine ve çevresindeki eski bir çukur yapıda kullanılmıştır.
Coswick - Mosaik meşşe parka, Versailles paterni. Kafe ve restoran bölümlerinde sıcak bir atmosfer yaratmak için seçilmiştir.

Giriş, tüm duvar yüzeylerinde orijinal taş duvarı ortaya çıkarılarak Kafe Çalışma Alanı; duvardaki desen boya restorasyonu olacak, diğer duvar yüzeyi taş briketlecek Kafe & Çalışma Alanı; duvar yüzeyi yuvarlak ve restorasyon briketlecek, diğer duvar yüzeyi; tüm bütünü duvar boyası ile boyanacak Restoran & Kitaplık; papazın torunu oğul bölümlerinden oluşan mekân belki görünümü duvar boyası ile boyanacak, diğer briketlecek, duvar ve briketlecek bazı resimlerle süslenmiş gibi briketlecek.

Thonet Sandalyeleri

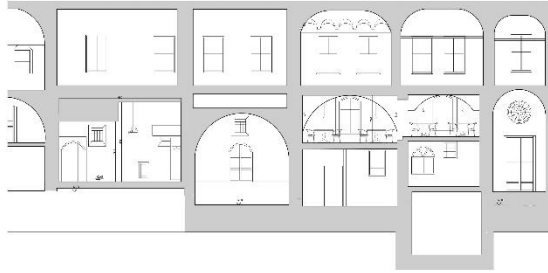
No. 14
Tasarımcı:
Michael Thonet
Yıl: 1859

Wiener Stuhl D03
Tasarımcı:
Gottfried Thonet
Yıl: 1904

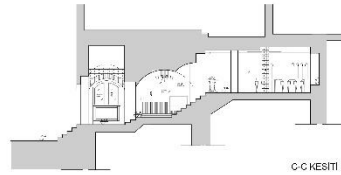
118 F
Tasarımcı:
Sebastian Herkner
Yıl: 2015

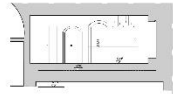
1. Kafe masası, No. 14 Sandalye ile birlikte 2. Kitaplık bölümü orta masa, 118 F sandalye ile birlikte 3. Restoran masası, D03 sandalye ile birlikte 4. Giriş benekli alanı görünümlü örneği 5. Kafe alanı için bankosu alanı görünümlü örneği 6. Restoran bölümlerinde bulunan duvarın örneği 7. Açık alan için banyo.

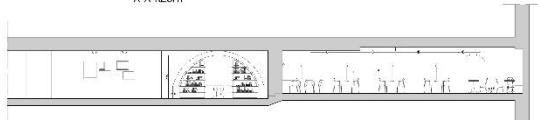
A-A KESİTİ

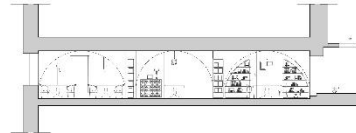
C-C KESİTİ

A'-A' KESİTİ

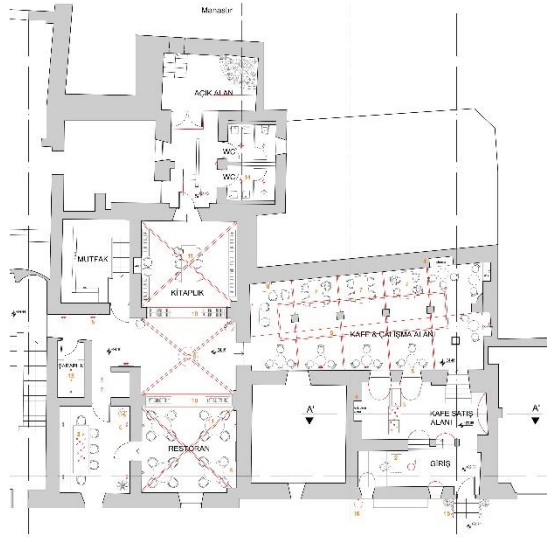

B-B KESİTİ

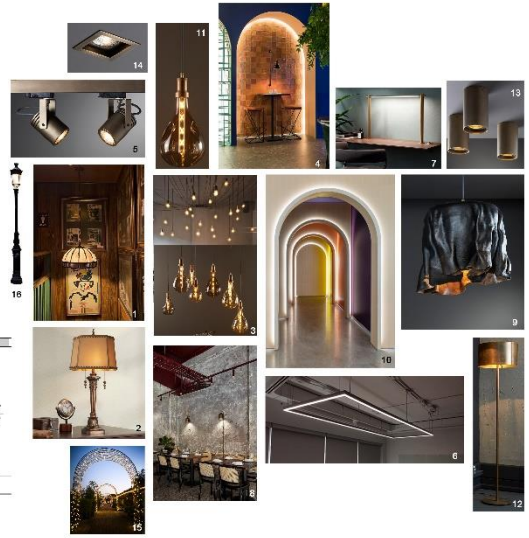

D-D KESİTİ

Şekil B.2 : İMT 509E 'Interior Architecture Project III' dersi kapsamında hazırlanan final teslim paftası (Amara KöprülÜ)

ST. PIERRE HAN AYDINLATMA PLANI 1:100

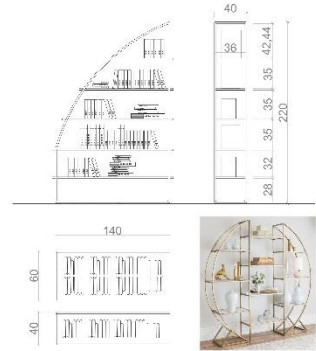
AYDINLATMALAR

ST. PIERRE HAN CEPHE GÖRÜNÜŞ KOLAJI

MEVCUT CEPHE

KİTAPLIK

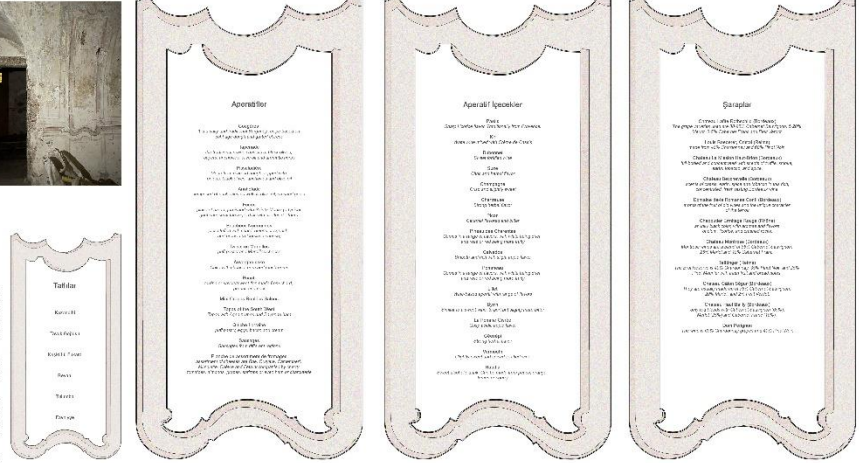

Eski Fransız Bankası olduğu bilgisine ulaşılan mekan, kafe satışı alanı olarak belirlenmiştir. Bu hacmin duvarlarında hasar görmüş desenli boya katmanları bulunmaktadır. Burada bulunan desenler ve resimler kullanılarak restorasyon için menüler tasarlanmıştır.

Fransız Kültürüne kapı açması amacıyla restorasyon, Fransız aparatif tavanların, aparatif çöklere ve en ünlü garajlarının bulunduğu bir bistro olarak tasarlanmıştır.

Mutfak olarak seçilen alan ile bu mekan arasında ayrı bağlamında bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Mutfak bölümü eski Osmanlı Bankası'nın bulunduğu yer olarak ongorümlenmiştir.

İki köprü arasındaki ilişkinin yansıması olarak Fransız yemeklerinin yanı sıra kafe bölümünde sadece İstanbul'a özel kelimeler yer alması düşünülmüştür.

MENÜLER

ITU İMIAD İMT 509 E Interior Architectural Project III FINAL SUBMISSION 2022-2023 Fall Semester – assoc. prof. dr. Özge CORDAN 418211001 – Amara KÖPRÜLÜ

Şekil B.3 : İMT 509E 'Interior Architecture Project III' dersi kapsamında hazırlanan final teslim paftası (Amara Köprülü)

19. Yüzyıl Kafe Atmosferi

1. Binaya ulaşım sağlayan giriş merdivenlerinin yükseklikleri 20 cm'den fazla olduğu için bir basamak daha eklenerek düzleme yapılmıştır. 2. Sadece öğ kapıdan basamakların olduğu mevcut durum değiştirilerek orta ve sol kapı açıklıklarına da basamak eklenmiştir. Orta kapı boşluğu yüksekliği, kapı giriş kaldırılıp kemer formu devam ettirilerek düzeltilmiştir. 3. Basamak ritmi 20 cm'den fazla olduğu için basamak eklenmiştir. Mevcut durumda basamaklar üst kottaki odaya ulaşmak için bu durum güvenlik sorunu da yarattığı için basamaklar kaldırılmış, odaya düşülmüştür. 4-5. Binanın orijinal halinde bulunmayan ama zamanında duvarlarda açılan boşluklar kapatılmıştır. 6. Tasarımın parçası olarak, sonradan eklenmiş anlaşılan kapı yerine vitray cam getirilmiştir. Kapının giriş yönünden bakıldığında sağında bulunan pencere boşluğu, duvar izlerinden anlaşılacak orijinal boyutuna getirilmiştir. 7. Yeni fonksiyona bağlı olarak duvarda değişiklik yapılmıştır. 8. WC bölümünün yerleşimi ve tesisatı için değişiklikler yapılmıştır.

9. Taşınmaz olmayan dışarıdan bir bölümü açılarak iç bahçe yaratılmıştır. 10. Yeşillik, bitki ve ağacın getirildiği bölüm. 11. Zemin kat kotunda bulunan mutfak bölümünde, binanın restitüsyon çizimlerinde bulunmayan kapı boşluğu kapatılmıştır.

Yapısal Değişiklikler

GİRİŞ BANKO

KAFE SATIŞ ALANI

KAFE

ITU İMİAD İMT 509 E Interior Architectural Project III FINAL SUBMISSION 2022-2023 Fall Semester – assoc. prof. dr. Özge CORDAN 418211001 – Amara KÖPRÜLÜ

Şekil B.4 : İMT 509E 'Interior Architecture Project III' dersi kapsamında hazırlanan final teslim paftası (Amara Köprülü)

KAFE VE ÇALIŞMA ALANI

KAFE VE ÇALIŞMA ALANI

RESTORAN VE KİTAPLIK

RESTORAN VE KİTAPLIK

RESTORAN VE KİTAPLIK

Şekil B.5 : İMT 509E ‘Interior Architecture Project III’ dersi kapsamında hazırlanan final teslim paftası (Amara Köprülü)

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Amara KÖPRÜLÜ

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2020, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2019-2023 yılları arasında Vega Design Stüdyo'da iç mimar olarak çalıştı.
- 2023 yılından itibaren Gönye Tasarım firmasında iç mimar olarak çalışıyor.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

Köprülü A., Cordan Ö. 2024. Interiors as Palimpsests: A Reading on Cultural Heritage Buildings. *3rd International Graduate Research Symposium (IGRS'24)*, May 8-10, 2024 İstanbul, Turkey.